

ความยุติธรรมสมัครสมาน : แนวทางของประเทศไทย เพื่อนำไปสู่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
(องค์การมหาชน)

ความยุติธรรมเพื่อความกลมกลืน :
แนวทางของประเทศไทย
เพื่อนำไปสู่ความยุติธรรมเชิงमानฉันท์

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

คำนำ

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือที่เป็นที่เข้าใจในภาษาไทยว่า ‘ความยุติธรรมเพื่อความกลมเกลียว’ คือมาตรการสำคัญที่ช่วยยกระดับหลักนิติธรรมและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยึดถือหลักนิติศาสตร์ เน้นความสมัครสมานของสังคม ตลอดจนหนุนเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถฟื้นคืนสู่สภาพเดิมด้วยแนวทางที่ช่วยเติมเต็มกระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice Process) โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการให้ผู้เสียหายเป็นศูนย์กลางนั้น ทำให้กระบวนการยุติธรรมในประเทศต่างๆ ทั่วโลกกำลังให้ความสนใจกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพิ่มมากยิ่งขึ้น ขณะที่การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทนมีแนวโน้มลดลง ในฐานะผู้ปฏิบัติงานด้านปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ผมสนับสนุนแนวคิดที่ว่ารากฐานของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งอยู่บน ‘ความดีงามของมนุษย์’ ซึ่งความท้าทายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือการสร้างสมดุลในกระบวนการสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และสมาชิกชุมชน

สำหรับประเทศไทยนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ใช่แนวทางใหม่ แต่เป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมและคุณค่าตามประเพณีนิยมของไทย ในความเป็นจริงสามารถพบองค์ประกอบต่างๆ ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ในกระบวนการตามจารีตของระบบยุติธรรมชุมชนที่ใช้กันในชนบทหลายพื้นที่ ทั้งนี้ การสร้างกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยจำเป็นต้องมีมาตรฐานระหว่างประเทศและบรรทัดฐานสากลเป็นหลักยึด

บังเอิญว่าในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษที่ 2000 ผมได้รับเชิญให้เป็นส่วนหนึ่งของคณะผู้เชี่ยวชาญกลุ่มแรกที่ร่วมกันร่าง *หลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์* ในเรื่องทางอาญา (the UN Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters) เมื่อผมได้เห็นการประสานพลังระหว่างการพัฒนาในประเทศและระหว่างประเทศในเวลานั้น ผมคิดว่า นี่เป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับนโยบายความยุติธรรมทางอาญาที่มีความชัดเจน ซึ่งจะสนับสนุนการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และแม้ว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยก้าวหน้าไกลมากในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แต่หนทางข้างหน้าก็ยังมีอีกยาวไกลเช่นกัน

รายงานฉบับนี้มุ่งหมายที่จะเรียกร้องให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เข้าไปอยู่ในวาระความยุติธรรมทางอาญาระดับชาติ อันสืบเนื่องมาจากการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (National Symposium) และการประชุมระดมสมองระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Inter-Agency Brainstorming Session on Restorative Justice) ซึ่งจัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 โดยมีผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความร่วมมือในการจัดทำรายงานฉบับนี้ ซึ่งเป็นรายงานฉบับแรกและเป็นรายงานที่สำคัญอย่างยิ่ง อันมีเป้าหมายเพื่อสร้างรากฐานเชิงประจักษ์ที่จะนำไปสู่ความคิดริเริ่มและการดำเนินการต่างๆ ในอนาคต

ในระดับสากลนั้น หลักการพื้นฐาน ได้ให้แนวทางปฏิบัติแก่รัฐและช่วยเสริมสร้างมาตรฐาน ตลอดจนบรรทัดฐานอื่น ๆ ด้านการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง (1) ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดหญิง (ข้อกำหนดกรุงเทพ) (2) ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ข้อกำหนดเนลสันแมนเดลา) และ (3) มาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน (กฎแห่งกรุงปักกิ่ง)

เมื่อสิ้นสุดทศวรรษนี้ พันธสัญญาของทุกประเทศในการยกระดับระบบยุติธรรมทางอาญาของตนจะได้รับการตรวจสอบตามที่กำหนดไว้ในวาระการพัฒนายังยืนปี พ.ศ. 2573 ซึ่งผมมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนายังยืน เป้าหมายที่ 16 ได้เติมศักยภาพ ด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สร้างขึ้นบนแนวคิดที่ว่า การพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนสามารถกำหนดการตัดสินใจที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขาและที่จะสร้างชุมชนที่เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีศักยภาพในการสนับสนุนผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายดังกล่าวนี้ เนื่องจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่งเสริมให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม สร้างสังคมสงบสุข สร้างสถาบันทางสังคมที่มีความรับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ

ทั้งนี้ ผมขอขอบคุณเพื่อนผู้แสตดีและเพื่อนร่วมงานที่ยอดเยี่ยม Professor Yvon Dandurand (ศาสตราจารย์ยิวอง แदनดูแรนด) ซึ่งเป็นนักวิชาการอาชญากรรมและที่ปรึกษาอาวุโส ณ ศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อการปฏิรูปกฎหมายอาญาและนโยบายความยุติธรรมทางอาญา (International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy-ICCLR) และศาสตราจารย์กิตติคุณแห่งภาควิชาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มหาวิทยาลัยแฟรเซอร์ แวลลีย์ (School of Criminology and Criminal Justice, University of the Fraser Valley) เป็นอย่างยิ่ง ที่เริ่มต้นร่วมเดินทางไปกับเรา บนเส้นทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ระหว่างการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแห่งองค์การสหประชาชาติ ครั้งแรก และหลังจากนั้นอีก 20 ปี Professor Yvon Dandurand ก็ได้กลับมาสนับสนุนพวกเราอีกครั้ง ในการทำงานนี้ และผมขอขอบคุณคณะผู้วิจัยจากสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน) ซึ่งดำเนินงานภายใต้การนำของคุณวงศ์เทพ อรรถไกรวัลลพ ที่ปรึกษาสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย

สุดท้ายนี้ ผมขอย้ำว่าการเผยแพร่รายงานฉบับนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุติธรรมและทัศนคติกำลังเผชิญความท้าทายอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โรคระบาดเผยให้เห็นปัญหาและยังทำให้ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญารุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เวลานี้จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับผู้กำหนดนโยบายและเจ้าหน้าที่งานยุติธรรมที่จะพิจารณาแนวทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้พึ่งพากระบวนการตัดสินและมาตรการควบคุมตัวแบบดั้งเดิมเท่านั้น เราควรตระหนักถึงการใช้ประโยชน์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการบรรเทาข้อจำกัดและความท้าทายที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมทั้งศักยภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการฟื้นฟูผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชน เวลานี้เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่เราจะสร้างรากฐานความยุติธรรมที่ประสานรอยร้าวให้มีความสมบูรณ์พร้อม เพื่อให้สามารถเจริญงอกงามในประเทศไทยและในที่อื่น ๆ ต่อไป

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา
สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

สารจาก ผู้อำนวยการ

ประชาคมนานาชาติยอมรับว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักในการแก้ปัญหาความท้าทายที่ระบบยุติธรรมทางอาญากำลังเผชิญ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดทำความเข้าใจพลวัตที่จะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยชุมชน ด้วยแนวทางที่มีผู้เสียหายเป็นศูนย์กลางนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังมีส่วนช่วยบรรเทาความล่าช้าในระบบยุติธรรม ช่วยแก้ปัญหาปริมาณคดี ตลอดจนความแออัดในเรือนจำ

แนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ปรากฏอยู่ในตราสารระหว่างประเทศหลายฉบับ รวมทั้งตราสารฉบับล่าสุด ได้แก่ “ปฏิญญาเกียวโต” ได้รับการรับรองในฐานะผลลัพธ์ของการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญาระดับที่ 14 (The 14th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice) ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 ณ กรุงเกียวโต ด้วยอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานตามมาตรฐานและบรรทัดฐานของสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) มีส่วนร่วมในกระบวนการระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้แก่หลายในวงกว้าง ซึ่งประกอบด้วยการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญในกรุงฮอนดูราสในปี พ.ศ. 2560 และการประชุมในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งนำไปสู่คู่มือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสหประชาชาติ (UN Handbook on Restorative Justice Programme) ฉบับปรับปรุงใหม่

ในส่วนของประเทศไทยนั้น ด้วยความพยายามของศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ในการสนับสนุนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างต่อเนื่องยาวนานสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพันธมิตรจากภาคส่วนต่าง ๆ รวมถึงศาล กระทรวงยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสภาพทนายความแห่งประเทศไทย รายงานฉบับนี้เป็นผลมากร่วมมือจากพันธมิตรหลายฝ่ายข้างต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับสถานะของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทของไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างขีดความสามารถของระบบยุติธรรมและผู้ปฏิบัติงานในด้านนี้ รายงานฉบับนี้ยังกล่าวถึงพัฒนาการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระยะต่าง ๆ ตลอดจนการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย การสร้างการรับรู้สาธารณะ กรอบกฎหมาย การดำเนินแผนงาน การสร้างขีดความสามารถ และการระดมทุนเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งจะช่วยยกระดับระบบนิเวศของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยได้

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยยังคงมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งในประเทศไทยและที่อื่นๆ ในวงกว้าง ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลที่ดียิ่งสำหรับผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือและแนวทางสร้างสังคมแห่งความยุติธรรมและสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นได้จริง

ดร. พิเศษ สอดธาเอ็น

ผู้อำนวยการ

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

กิตติกรรมประกาศ

นับตั้งแต่คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (ECOSOC) ให้การรับรอง หลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา (*Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters*) (ต่อไปนี้จะเรียกว่า หลักการพื้นฐาน) ในปี พ.ศ. 2545 หลักการและแนวปฏิบัติของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้แพร่ขยายไปทั่วโลกอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งในนานาประเทศที่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมความรู้ภายในประเทศและการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างกว้างขวาง โดยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) อาจแปลเป็นภาษาไทยตามความหมายเดิมว่า ‘ความยุติธรรมเพื่อความกลมเกลียว’ (Harmonious Justice)

สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) ได้จัดประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา (Expert Group Meeting on Restorative Justice in Criminal Matters) ณ กรุงออกตาวา ประเทศแคนาดาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560 เพื่อทบทวนหลักการพื้นฐาน และพัฒนาการใหม่ๆ และแนวทางเชิงนวัตกรรมของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หลังจากนั้น คณะกรรมาธิการว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา (Commission on Crime Prevention and Criminal Justice-CCPCJ) ได้จัดประชุมครั้งที่ 27 และมีมติที่ 27/6 เรื่อง “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ซึ่งเรียกร้องให้ UNODC ปรับปรุงคู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยได้รับการตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2549 รวมทั้งดำเนินการจัดอบรมและจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพต่าง ๆ หลังจากการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญในประเทศแคนาดา

การประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

ประเทศไทยโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญ ครั้งที่สองเพื่อทบทวนคู่มือฉบับร่าง ณ กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 17-19 มิถุนายน พ.ศ. 2562 การประชุมนี้ นับเป็นจุดเปลี่ยนในการมีส่วนร่วมของเรา สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยได้พิจารณาถึงแนวทางต่างๆ ที่จะสร้างแรงขับเคลื่อนต่อการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญเพื่อกระตุ้นการรับรู้และความตระหนักเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อสาธารณะในประเทศไทย ด้วยการนี้ สถาบันฯ ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญให้ทำนักต่อและเข้าร่วมการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (National Symposium) และการประชุมระดมความคิดระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Inter-Agency Brainstorming Session on Restorative Justice) ซึ่งจัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยในกรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 20-21 มิถุนายน พ.ศ. 2562 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในครั้งนี้นำไปสู่การเปรียบเทียบประสบการณ์ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การถอดบทเรียน และการสร้างแนวคิดเชิงนโยบาย รวมทั้งยุทธศาสตร์ใหม่เพื่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อไป

การประชุมระดมความคิดระหว่างหน่วยงานสมควรได้รับการกล่าวถึงเป็นการเฉพาะ เนื่องจากเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับสูงจากหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกแห่ง ซึ่งในระหว่างการประชุมระดมสมองนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เห็นว่าหน่วยงานของไทยหลายหน่วยงานมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบของตนตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดเห็นพ้องว่าหน่วยงานยังมีข้อจำกัดในการประสานงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเสริมสร้างศักยภาพและการจัดการองค์ความรู้ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งเปรียบสถานการณ์ดังกล่าวกับวงจรยางคีมไฟที่ไม่มีความยืดหยุ่น การเปรียบเปรยเช่นนี้นำไปสู่การร้องขอจากที่ประชุมอย่างท่วมท้น กล่าวคือ ขอให้สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยเพิ่มเติมบทบาทการประสานงานกลางที่จำเป็น เพื่อทำหน้าที่ในฐานะวาทกรรมแห่งวงจรยางคีมไฟนี้หรือเป็นผู้นำในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั่นเอง ฉันทามติที่เกิดขึ้นนี้กระตุ้นให้สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยริเริ่มโครงการวิจัยโดยพิจารณา

ที่ภาพรวมของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายในประเทศ ในการดำเนินการ เราได้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและให้ความสำคัญกับการศึกษาการพัฒนาการในปัจจุบันของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ เราหวังว่ารายงานวิจัยจะนำเสนอข้อมูลด้านความยุติธรรมที่เข้มข้นในเชิงลึกจากผู้ปฏิบัติงานด้านความยุติธรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งได้กรุณาแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเราระหว่างการศึกษาและเรายังหวังด้วยว่าหลักฐานที่นำเสนอในรายงานฉบับนี้จะช่วยเพิ่มการรับรู้แนวทางปฏิบัติในปัจจุบันและศักยภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอนาคตในประเทศไทย สุดท้ายนี้ เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่พวกเรานำเสนอจะสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้กำหนดนโยบาย และผู้ปฏิบัติงานในการพัฒนาศักยภาพ ทั้งยังเปิดโอกาสให้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้มีพื้นที่และโอกาสมากขึ้นเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ระบบยุติธรรม ตลอดจนสร้างความปลอดภัยสาธารณะ ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหายและสนับสนุนการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมเสียของผู้กระทำผิด

เราขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนคุณากรณีที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากทั่วประเทศที่ได้ให้ข้อมูลอันทรงคุณค่าจากการสัมภาษณ์และการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามจุดมุ่งหมายของการศึกษานี้ โดยประกอบด้วยองค์กรดังต่อไปนี้

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, สำนักงานอัยการสูงสุด, กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, สถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, ศาลอุทธรณ์, กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนครนายก, สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดนครนายก, ศาลจังหวัดนครนายก, สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนครนายก, ศูนย์ยุติธรรมชุมชนจังหวัดนครนายก, สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครนายก, สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดเลย, สำนักงานอัยการจังหวัดเลย, สถานีตำรวจภูธรจังหวัดเลย, สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดเลย, ศาลจังหวัดเลย, ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเลย, สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย, ศาลจังหวัดสกล, ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสกล, สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดสกล, สำนักงานอัยการจังหวัดสกล, สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสกล, สำนักงานยุติธรรมจังหวัดสกล, ศูนย์ยุติธรรมชุมชนจังหวัดสกล, ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสกล, ศาลแขวงเชียงใหม่, ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคดีศาลแขวงเชียงใหม่, สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดเชียงใหม่, สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเชียงใหม่, สถานีตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่, ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดเชียงใหม่

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

นอกเหนือจากนี้ เราขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ระดับสูงทุกท่านที่เข้าร่วมการประชุมระดับสมอระหว่างหน่วยงาน ว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2562 และดำเนินการศึกษานำร่องในพื้นที่ กรุงเทพฯ ซึ่งช่วยให้เราสามารถกำหนดตารางเวลาสำหรับการสัมภาษณ์ได้ นอกจากนี้ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการกับผู้เชี่ยวชาญในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2562 ได้มีการช่วยตรวจทานรายงานเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนจัดพิมพ์ ทั้งนี้ เราขอขอบคุณท่านลลิตศักดิ์ วนะชกิจ และท่านวันชัย รุจนวงศ์ เป็นอย่างยิ่งสำหรับการแบ่งปันข้อมูลเชิงลึก ความรู้ และความเชี่ยวชาญแก่งานวิจัยนี้ ท่านทั้งสองเป็นผู้เชี่ยวชาญกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยระดับแนวหน้า สำหรับสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย เราขอขอบคุณจากใจเป็นอย่างยิ่งต่อศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์กิตยารักษ์ผู้ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ รวมทั้งคำแนะนำและคำปรึกษาตลอดระยะเวลาการวิจัย การสนับสนุนของท่านต่องานวิจัยนี้เป็นหนึ่งในการดำเนินงานจำนวนมากของท่าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและแนวโน้มในการส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดระยะเวลาที่ท่านทำงาน ความเป็นผู้นำและการสนับสนุนของ ดร. กิตติพงษ์ เป็นแรงบันดาลใจแก่เจ้าหน้าที่ในงานยุติธรรมรุ่นใหม่ที่มีความคิดก้าวหน้าทั่วประเทศ และเราขอขอบคุณ ดร. พิเศษ สอาดเย็น สำหรับคำแนะนำและข้อเสนอแนะของท่าน รวมทั้งบทบาทที่แข็งขันของท่านในการทำหน้าที่ประธานการประชุมคณะผู้เชี่ยวชาญว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเชิงทฤษฎี ซึ่งจัดโดยสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) และดำเนินการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (National Symposium on Restorative Justice) นอกจากนี้ เราขอขอบคุณที่ปรึกษาการวิจัย ได้แก่ คุณกิตติภูมิ เนียมหอม และคุณโสมนัส เจือศรีกุล สำหรับการสนับสนุนอย่างเต็มที่แก่คณะผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการศึกษา สุดท้ายนี้ เราขอขอบคุณคณะวิจัยในสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยทุกท่าน ได้แก่ พันโทปณต แสงทับทิม คุณเชษฐพร เรืองสวัสดิ์ คุณวรรณวิลาส นิตยสุทธิ คุณยศวุฒิ ทิพยมงคลอุดม คุณวันวิสา เพ็งอุดม คุณศุภาพิชญ์ มณีนาถ คุณกาญจนาฉัตร มิ่งมงคล คุณปิยวดี คุ่มเดช คุณอรปวีณ์ เอื้อนรินทร์ คุณรชชา จิโนรส คุณธันชชา ฉันท์ประทีป คุณทัตติยา พัฒนวัฒน์ คุณพรพรรณวาท นาวิกานภาพ และคุณณัฐนันท์ สมชื่อ สำหรับการสนับสนุนระหว่างการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ตลอดจนข้อคิดเห็นและข้อมูลสำหรับเตรียมการวิจัยครั้งนี้

Yvon Dandurand
วงศ์เทพ อรรถไกรวัลลภ
อุกฤษฏ์ ศรพรหม
สาวิณี สัจจเดว
ธนพร หลงเจริญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางอาญาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทั่วโลก มีการนำหลักการและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ และมีการใช้กระบวนการในทุกภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีการปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ การบูรณาการหลักการและแนวปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญานำไปสู่ความก้าวหน้าในการเยียวยาผู้เสียหายจากอาชญากรรมและยังเป็นการอำนวยความสะดวกให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย นอกจากนี้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ในการฟื้นฟูพหุคดีนิสัยผู้กระทำความผิดจนสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อีกครั้ง ในหลายกรณีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังส่งผลให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นอีกด้วย

การศึกษานี้สำรวจวิธีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยว่ามีความก้าวหน้าหรือมีอุปสรรคความท้าทายอย่างไรตลอดช่วงหลายปีที่ผ่านมา รวมทั้งตรวจสอบแนวทางปฏิบัติเชิงนวัตกรรมและแนวทางที่คาดว่าจะประสบความสำเร็จ ซึ่งใช้ในระดับจุลภาค ณ พื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศในการศึกษาได้ทำการสืบค้นบริบทประวัติศาสตร์ว่าแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความเป็นมาและพัฒนาการอย่างไรในประเทศไทย ตลอดจนวิวัฒนาการของแนวคิดทั้งในกฎหมายและการปฏิบัติ นอกจากนี้ การศึกษายังได้ทบทวนบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ การศึกษานี้ใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยกับเจ้าหน้าที่ในงานยุติธรรม ผู้จัดกระบวนการไกล่เกลี่ย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมในกระบวนการ โดยดำเนินการในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นเวลาหลายเดือน แนวทางเหล่านี้ยังนำไปสู่การประเมินการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาในปัจจุบันของประเทศไทย รวมทั้งปัจจัยที่สนับสนุนและขัดขวางพัฒนาการดังกล่าว นอกเหนือไปจากการนำเสนอข้อค้นพบแล้วนั้น รายงานฉบับนี้ยังวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีและพิจารณาแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับอนาคตเพื่อให้เป็นข้อเสนอแนะบางประการและสามารถนำไปต่อยอดสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

สังคมไทยมีการใช้แนวปฏิบัติที่มุ่งผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์มาช้านานในฐานะส่วนหนึ่งของจารีตประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกถึงการสำนึกผิดและการปรับความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีที่เคยมีความขัดแย้งต่อกัน ประเทศไทยได้ดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบต่าง ๆ หลากหลายทั่วประเทศ ในบางกรณีบริบททางศาสนาส่งผลต่อรูปแบบแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มหรือองค์กรแนวทางเหล่านี้อาจเป็นแนวทางที่ไม่เป็นทางการและใช้กันในบริบทเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ในกรณีของอาชญากรรมร้ายแรง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการ เช่น การไกล่เกลี่ยหรือการประชุมกลุ่มเพื่อระงับข้อพิพาทภายใต้กฎหมายจะเป็นช่องทางหลักในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด

กฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงไม่เป็นเอกภาพ และยังเป็นกรอบกฎหมายที่อ่อนแอต่อการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา เต็มรูปแบบ ภายใต้กรอบกฎหมายเช่นนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายจะปฏิบัติงานและดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบบแยกส่วนจากกัน มีขอบเขตการดำเนินการจำกัด และมักใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยไม่มีคำจำกัดความและขั้นตอนการดำเนินงานที่ไม่ชัดเจน กฎหมายต่าง ๆ กำหนดเกณฑ์และคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด และกระบวนการต่าง ๆ แตกต่างกันไป ซึ่งส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับประเภทความผิดและความร้ายแรง ผู้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย แต่ในบางครั้งการคุ้มครองยังมีข้อจำกัด อีกทั้งกลไกการตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อตกลงเพื่อรับประกันผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ยังไม่เพียงพอ

การหลอมรวมวิสัยทัศน์ด้วยความเข้าใจถึงแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ร่วมกัน ภายใต้นิยามทางกฎหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมสามารถสานพลังและความพยายามในการดำเนินงานตามหลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วทั้งระบบยุติธรรมได้อย่างสมบูรณ์สิ่งเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ด้วยการมีกฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยเฉพาะที่มีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจน ขณะเดียวกันต้องคงความยืดหยุ่นของหน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถปรับประยุกต์การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบท รวมถึงสถานการณ์ที่นำไปใช้

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2563

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความท้าทาย การประเมินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศต่าง ๆ ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาที่พบบ่อยครั้งในการดำเนินงาน อุปสรรคและความท้าทายเหล่านี้เกิดขึ้นในประเทศไทยเช่นกัน ซึ่งการที่ประเทศยังขาดข้อมูลด้านการบริหารงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และตัวชี้วัดประสิทธิภาพที่เชื่อถือได้ ทำให้การวิเคราะห์ในปัจจุบันยังคงมีขอบเขตจำกัด การศึกษานี้จึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่ประเทศไทยควรพัฒนากลไกการจัดเก็บข้อมูลและกลไกการจัดทำรายงานให้ดียิ่งขึ้นเพื่อพัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

รายงานฉบับนี้เสนอว่าประเทศไทยจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากการปรับใช้ยุทธศาสตร์แห่งชาติเพื่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีความครอบคลุมทุกภาคส่วน และมีข้อเสนอแนะเพื่อการพิจารณาในฐานะที่เป็นแนวทางพื้นฐานที่จะส่งเสริมการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาทั่วประเทศ ซึ่งข้อเสนอแนะเหล่านี้ให้ความสำคัญที่ประเด็นยุทธศาสตร์ 5 ประเด็น ได้แก่ การสร้างความรับรู้สาธารณะและการให้การศึกษา, การปรับปรุงกรอบกฎหมายให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น, การให้ความสำคัญแก่ประเด็นการดำเนินการหลักซึ่งรวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหาย, กลไกการติดตามและบังคับใช้ข้อตกลงที่เป็นผลมาจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, การส่งเสริมศักยภาพและการระดมทุนเชิงยุทธศาสตร์

รายงานฉบับนี้เป็นแนวทางสำหรับผู้กำหนดนโยบายและฝ่ายนิติบัญญัติในการปรับปรุงกรอบกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน การดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ที่จำเป็นเพื่อยกระดับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนความจำเป็นในการลงทุนด้านการฝึกอบรมและการเสริมสร้างศักยภาพเพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วประเทศ

สารบัญ

บทนำ	12
บทที่ 1 ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย	16
บทที่ 2 ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทสังคมไทย	22
2.1 จากความสมานฉันท์สู่ความกลมเกลียว	23
2.2 เป้าหมายความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	29
2.3 แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	30
2.4 การใช้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับสากล	31
2.5 การปฏิรูปความยุติธรรมสมัครสมานและระบบยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย	34
บทที่ 3 การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย	38
3.1 วิวัฒนาการเชิงความคิด	39
3.2 การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมและการดำเนินการให้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นระบบทางการในประเทศไทย	41
3.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายหลังการปฏิรูประบบยุติธรรม	43
บทที่ 4 กรอบกฎหมายไทยในปัจจุบัน	53
4.1 ภาพรวม	54
4.2 นิยามของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในมิติกฎหมาย	56
4.3 การใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	59
4.4 ข้อสังเกต	67
บทที่ 5 ความนิยมและความแพร่หลายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	71
บทที่ 6 มุมมอง การรับรู้ และทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน	79
6.1 บทนำ	80
6.2 การตระหนักและการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	81
6.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	84
6.4 การคุ้มครองผู้เสียหายและกลไกการตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อตกลง	90
6.5 ผลลัพธ์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	92
บทที่ 7 ประสบการณ์ของผู้เสียหาย	100
7.1 บทนำ	101
7.2 ประสบการณ์ของผู้เสียหาย	103
7.3 ความพึงพอใจของผู้เสียหาย	106
7.4 การยกระดับการเข้าร่วมและความพึงพอใจของผู้เสียหาย	108
บทที่ 8 การเสริมสร้างศักยภาพและการฝึกอบรม	110
8.1 ความจำเป็นในการยกระดับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน	111
8.2 ความต้องการด้านแผนงานด้านการฝึกอบรม	113
บทที่ 9 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	116
9.1 จากความสมานฉันท์สู่ความกลมเกลียว	117
9.2 กรอบกฎหมาย	122
9.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	131
9.4 การเสริมสร้างศักยภาพ	136
9.5 การระดมทุนเชิงยุทธศาสตร์	142
ภาคผนวก	144

บทนำ

แนวคิดใหม่ในการส่งเสริมความยุติธรรมเป็นผลมาจากความคับข้องใจต่อระบบยุติธรรมทางอาญาที่เป็นทางการซึ่งเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก ข้อกังวลหลักเหล่านี้เริ่มจากความแออัดในทัณฑสถาน กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันที่พึ่งพาการลงโทษมากเกินไป ไปจนถึงการละเลยต่อความต้องการและปัญหาของผู้เสียหาย นับตั้งแต่คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติให้การรับรอง *หลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา (Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters)* ในปี ค.ศ. 2002 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้กลายเป็นแนวทางที่มีแนวโน้มว่าจะบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรม และเป็นกลไกการสร้างสังคมสงบสุขที่มีพลัง แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่บนฐานการยืนยันยึดในความเชื่อมั่นที่ว่าผลลัพธ์ที่เป็นธรรมจะลุล่วงลงได้เมื่อทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบมีโอกาสมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการแก้ปัญหาอาชญากรรมและเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการตอบสนองต่อพฤติกรรมอาญาที่มีความครอบคลุม ยืดหยุ่น และมีส่วนร่วม กระบวนการสามารถเป็นได้ทั้งส่วนหนุนเสริมและเป็นทางเลือกในการอำนวยความยุติธรรม โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และสมาชิกชุมชนได้เข้าร่วมในการจัดการสถานการณ์และฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้น

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางอาญาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทั่วโลก มีการนำหลักการและองค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ และมีการใช้กระบวนการในทุกภูมิภาคทั่วโลก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีการปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ การบูรณาการหลักการและแนวปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญานำไปสู่ความก้าวหน้าในการเยียวยาผู้เสียหายจากอาชญากรรม และยังเป็นการอำนวยความสะดวกให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอีกด้วย นอกจากนี้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ในการฟื้นฟูพหุมิตินิสัยผู้กระทำผิดจนสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อีกครั้ง ในบางกรณีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังส่งผลให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้นอีกด้วย จึงไม่น่าแปลกใจที่ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความสอดคล้องกับระบบยุติธรรมของไทยเช่นกัน

การได้รับความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันเป็นคุณลักษณะเฉพาะของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ การตัดสินใจเกี่ยวกับการชดเชยเยียวยาที่ผู้เสียหายต้องการหรือตามที่คิดว่าสมควร คุณลักษณะเช่นนี้หนุนเสริมปฏิญญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเพื่อความยุติธรรมของผู้เสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจในทางที่ผิด ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) (A/Res/40/34 of 29 November 1985) ซึ่งข้อกำหนดของหลักการพื้นฐานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย มาตรา 4 ซึ่งเรียกร้องให้เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหายและเรียกร้องให้สถานนิติบัญญัติแห่งชาติจัดทำกลไกยุติธรรมและการชดเชยผู้เสียหาย ขณะเดียวกัน มาตรา 5 ของปฏิญญาระบุเป็นการเฉพาะว่า กลไกดังกล่าวจะต้องเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยในกระบวนการทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว เป็นธรรม ไม่มีค่าใช้จ่ายสูง และสามารถเข้าถึงได้ นอกจากนี้ ผู้เสียหายจะต้องได้รับแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับกลไกดังกล่าว

“

เส้นทางที่แตกต่างสู่ความยุติธรรมและความสมัคสมานในสังคม

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นหนทางที่แตกต่างไปสู่ความยุติธรรมและความสมัคสมานในสังคม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่บนความเชื่อใน 'ความดีงามของมนุษย์' ซึ่งเป็นความเชื่อมั่นว่าผู้คนมีศักยภาพในการรับรู้และเรียนรู้จากความผิดพลาดของตน และเมื่อได้รับโอกาส พวกเขาจะสามารถเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตัวเองได้ และสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม หากได้รับโอกาส พวกเขาจะสามารถให้อภัย ได้รับการเยียวยา และฟื้นฟูความสัมพันธ์ได้

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

”

อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเพิ่มมากขึ้น และได้รับการพิสูจน์ถึงประสิทธิภาพ แต่กระบวนการยังคงมีอุปสรรคในการดำเนินการ การประเมินผลกระบวนการวิเคราะห์ถึงปัญหาในการดำเนินการพบว่า การส่งต่อคดีมายังกระบวนการยังคงอยู่ในระดับต่ำ, ผู้เสียหายประสบความยุ่งยากในการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมบางส่วนไม่เห็นด้วยกับกระบวนการ, ศักยภาพในการดำเนินกระบวนการระดับพื้นที่มีจำกัด เพราะชุมชนยังคงรู้สึกต้องการให้มีการลงโทษ ตลอดจนผู้จัดการกระบวนการไม่ได้รับการฝึกอบรมเพียงพอ

ผู้เชี่ยวชาญด้านงานยุติธรรมที่เข้าร่วมในการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการประชุมระดับสมอระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน) ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2562 ต่างวิเคราะห์ถึงปัญหาเช่นเดียวกันนี้ รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ ซึ่งมีความเฉพาะตามบริบทของประเทศและระบบกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญยังได้เสนอแนะด้วยว่าเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ประเทศไทยจะได้สำรวจประสบการณ์ ทั้งความสำเร็จและความท้าทายในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรมในการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องดังกล่าว งานวิจัยจึงได้ริเริ่มขึ้นและดำเนินการเพื่อสืบค้นข้อมูลอันให้ภาพที่เป็นรายละเอียดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย รวมถึงบทบาทและวิธีการดำเนินการภายใต้กรอบกฎหมายปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการในวงกว้างทั่วประเทศ

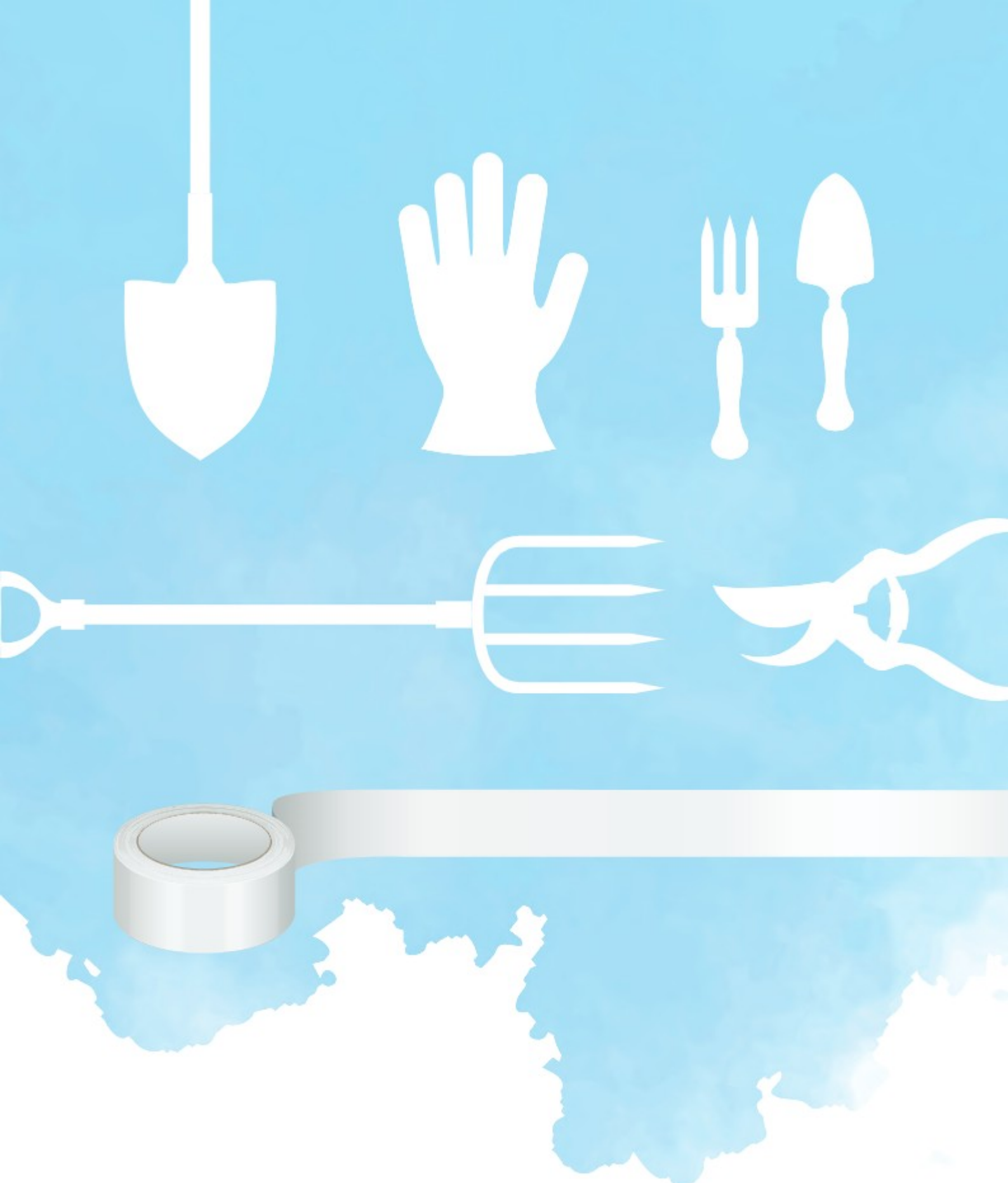

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

รายงานการวิจัยฉบับนี้ทบทวนเอกสารที่มีอยู่และสำรวจกรอบกฎหมายที่เอื้อต่อการเติบโตของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ การวิจัยยังได้ดำเนินการประชุมเพื่อหารือและสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่งานยุติธรรมระดับสูง ผู้ปฏิบัติงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ

รายงานฉบับนี้นำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ขึ้นในประเทศไทย รวมทั้งวิวัฒนาการของแนวคิดในกฎหมายและการปฏิบัติ ตลอดจนการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสองทศวรรษก่อน นอกจากนี้ รายงานยังได้ทบทวนข้อค้นพบจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่และการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมทางอาญาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สุดท้ายนี้ จากข้อค้นพบที่เกิดขึ้น รายงานได้วิเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดี ทั้งยังมองไปข้างหน้าถึงข้อเสนอแนะในประเด็นพัฒนาและยกระดับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยให้มีความก้าวหน้าได้อย่างไร

เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อค้นพบจากรายงานฉบับนี้จะทำหน้าที่ในฐานะตัวกระตุ้นและแรงบันดาลใจแก่งานวิจัยทางวิชาการด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอนาคต มีข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่จะประสบความสำเร็จ และกระตุ้นการพัฒนาตัวชี้วัดเชิงการดำเนินงาน ตลอดจนระบบการติดตามผล การดำเนินการตรวจสอบกระบวนการและขั้นตอนที่มีอยู่อย่างเป็นอิสระ รายงานฉบับนี้ให้ข้อมูลแก่ผู้กำหนดนโยบายและผู้บัญญัติกฎหมายถึงประสิทธิผลของกฎหมายที่มีอยู่ แนวทางการปรับปรุงกรอบกฎหมายในปัจจุบัน การกระตุ้นให้เกิดการลงทุนด้านการฝึกอบรมและโครงการเสริมสร้างศักยภาพ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีประสิทธิภาพทั่วทั้งประเทศ

บทที่ 1

ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 1

ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ประกอบด้วยกรอบทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยกับเจ้าหน้าที่งานยุติธรรม ผู้จัดการกระบวนการไกล่เกลี่ย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ กลุ่มผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศเป็นเวลาหลายเดือน แนวทางเชิงคุณภาพที่มีความยืดหยุ่นของการศึกษาช่วยให้สามารถสำรวจแนวทางปฏิบัติเชิงสมานฉันท์ระดับต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศ และสามารถระบุแนวทางปฏิบัติที่เป็นนวัตกรรมและมีแนวโน้มที่จะถูกนำไปใช้ในท้องถิ่น แนวทางนี้ยังเปิดโอกาสให้ประเมินสถานะการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาในปัจจุบันของประเทศไทย รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่สามารถสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคขัดขวางพัฒนาการดังกล่าว ดังนั้น การตีความข้อมูลที่ได้รับจึงมีขอบเขตภายในบริบทพื้นฐานทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีการซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระบบ และกระบวนการทั้งที่ดำเนินการอย่างเป็นอิสระและที่ดำเนินการควบคู่กัน นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงประเด็นเรื่องผลกระทบจากการดำเนินงาน รวมทั้งผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การแลกเปลี่ยนอันแข็งขันซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการประชุมระดมความคิดระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 นับเป็นหมุดหมายแรกของการศึกษานี้ อันมีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดขอบเขตการศึกษาและกำหนดคำถามการวิจัยที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ดังนั้น ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในช่วงแรกของการศึกษาประกอบไปด้วย การสรุปข้อมูล การกำหนดโครงสร้างประเด็นหลักที่ผู้เข้าร่วมการประชุมเสนอในการประชุมระดมความคิด และการแปลงประเด็นเหล่านี้ไปสู่คำถามเฉพาะของงานวิจัย นอกจากนี้ การศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยทั้งหมด อันดับสุดท้ายงานศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลด้านการบริหารการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งมีอยู่จำกัด โดยโครงการศึกษาได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานความยุติธรรมที่ยินขอพิจารณาสำรองไว้

การทบทวนกรอบกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นระบบครอบคลุมถึงการดำเนินแนวทางเชิงสมานฉันท์ภายในระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อกำหนดต่าง ๆ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่อาจนำมาใช้กับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แนวทางปฏิบัติการระงับข้อพิพาททางเลือก และการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อหา ตลอดจนคุณลักษณะของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว สำหรับความผิดที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เยาว์ รวมถึงกฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดเกณฑ์ คุณสมบัติ

และกำหนดจุดพินิจของเจ้าหน้าที่ การทำความเข้าใจกรอบกฎหมายในปัจจุบันจึงสำคัญอย่างยิ่งเพื่อติดตามวิวัฒนาการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

จากการทบทวนเอกสารพบว่า ประวัติศาสตร์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยสามารถสืบค้นย้อนหลังไปถึงแนวทางปฏิบัติตามจารีตประเพณี ซึ่งต่อมาได้มีการนำมาใช้ในระบอบยุติธรรมทางอาญา การทบทวนเอกสารซึ่งดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาประกอบด้วย การทบทวนเอกสารและงานศึกษาอย่างครอบคลุม อันรวมถึงแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ โดยการสืบค้นฐานข้อมูลทางวิชาการและแหล่งข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ขอบเขตของการทบทวนวรรณกรรมให้ความสำคัญกับประเด็นที่เกี่ยวข้อง 4 ประเด็น ดังนี้ (1) มาตรฐานและบรรทัดฐานระดับระหว่างประเทศและระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (2) งานศึกษาในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติที่ดีของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (3) งานศึกษาเชิงวิชาการของไทยว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย และ (4) เอกสารนโยบาย แผนปฏิบัติการระดับชาติ รายงานของหน่วยงานยุติธรรมทางอาญา และข้อค้นพบจากการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

ทั้งนี้ โครงการวิจัยได้จัดส่งเอกสารเพื่อขอข้อมูลการบริหารกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เชิงปริมาณไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกภูมิภาคทั่วประเทศเพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดของข้อมูล เนื่องจากข้อมูลด้านขอบเขตและระดับการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ตีพิมพ์เผยแพร่มีไม่มากนัก จากข้อมูลที่ได้รับแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ แต่ได้ช่วยให้โครงการวิจัยสามารถร่างภาพรวมเกี่ยวกับระดับการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้ยังย้ำเน้นถึงความสำคัญว่า ประเทศไทยควรพัฒนามาตรการรวบรวมข้อมูลและการจัดทำรายงานด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ดียิ่งขึ้น

การประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562

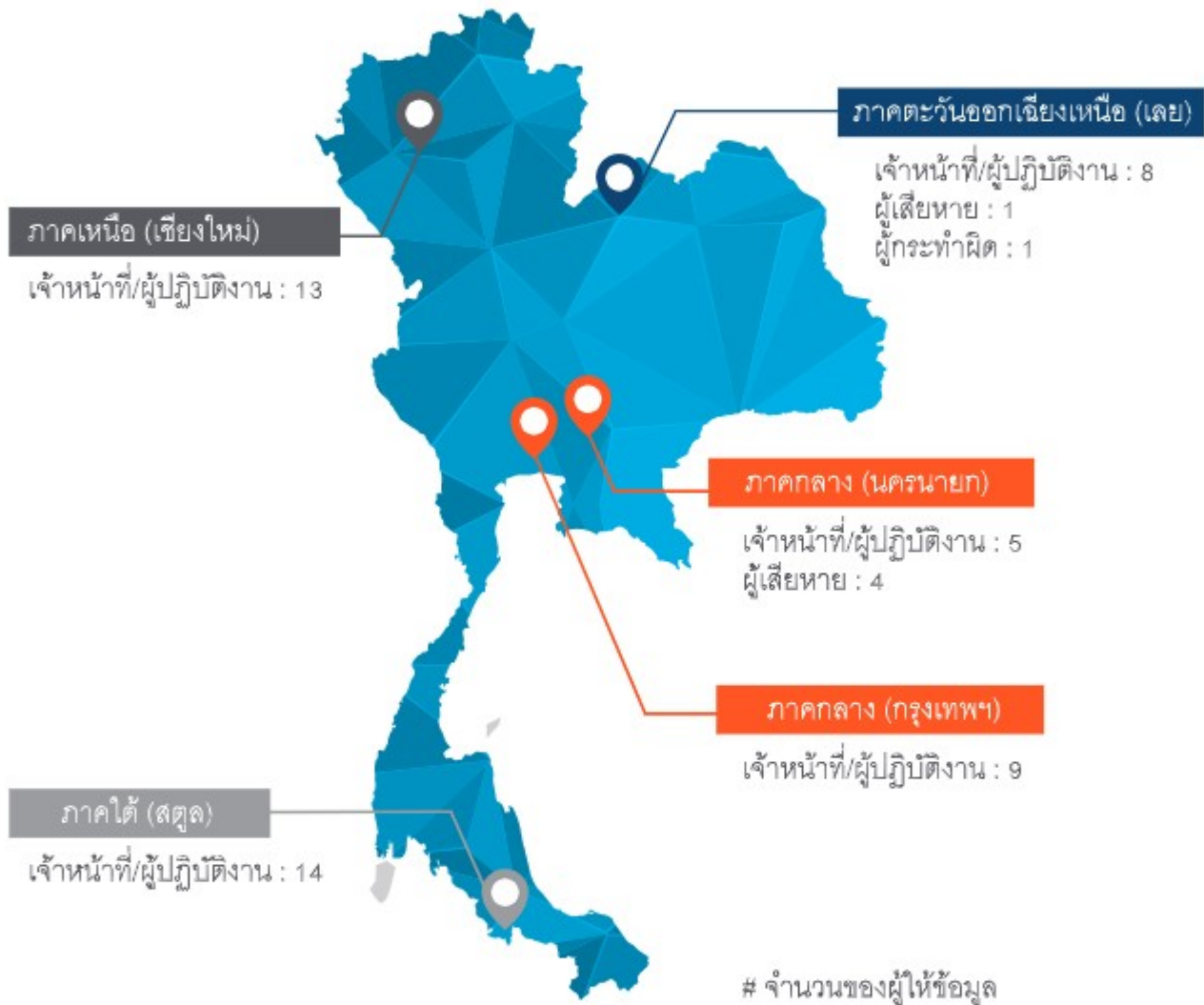
การศึกษานี้ได้รับการวางแผนให้ดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) กับเจ้าหน้าที่งานยุติธรรม ผู้จัดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการศึกษาได้จัดทำกำหนดการสัมภาษณ์สำหรับผู้เข้าร่วมแต่ละกลุ่มโดยเฉพาะ ในส่วนการเตรียมการงานวิจัยภาคสนามนั้น ได้มีการดำเนินโครงการศึกษานำร่องในพื้นที่กรุงเทพฯ เพื่อทดสอบโครงสร้างและวิธีการสัมภาษณ์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 9 ท่านเข้าร่วมในการศึกษานำร่องนี้ ซึ่งทุกท่านได้เข้าร่วมการประชุมระดมสมองระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 และมีความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นอย่างดี โครงการวิจัยได้นำความเห็นต่าง ๆ ที่ได้รับจากการศึกษานำร่องไปปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัยสำหรับการใช้งานจริงและปรับปรุงวิธีการดำเนินงานสำหรับการบริหารโครงการระหว่างช่วงระยะเวลาทำการวิจัยภาคสนาม

โครงการวิจัยได้คัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จาก 4 ภูมิภาคของประเทศ ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ โดยพิจารณาจาก (1) ข้อมูลเกี่ยวกับภาระรับผิดชอบของหน่วยงานและกระบวนการตัดสินใจด้านการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (2) ข้อมูลเกี่ยวกับคดีที่สิ้นสุดไปแล้วและที่ยังดำเนินการอยู่ ซึ่งเป็นคดีที่มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ (3) การสื่อสารกับผู้เชี่ยวชาญด้านการปฏิรูประบบยุติธรรมทางอาญาในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับ อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยพบว่า การเข้าถึงผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด และให้พวกเขาเข้าร่วมในการสัมภาษณ์มีความยุ่งยาก ซึ่งในหลายกรณีจำเป็นต้องแก้ปัญหานี้ด้วยการอาศัยมุมมองและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานว่าผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมีประสบการณ์การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างไรบ้าง ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ความท้าทายหลักที่พบระหว่างการวิจัยภาคสนามคือการเข้าถึงผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ยินดีเข้าร่วมในการสัมภาษณ์ แม้ว่าพวกเขาจะได้รับการแจ้งข้อมูลในช่วงเวลาสั้น ๆ จากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่โครงการ ก็สามารถวิเคราะห์ได้ถึงความเปราะบางของผู้เสียหายในประเด็นความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ การศึกษาจึงสัมภาษณ์ผู้เสียหายเพียง 5 ราย และผู้กระทำความผิดเพียง 1 ราย ผู้ปฏิบัติงานพบว่าการแนะนำและส่งต่อนักวิจัยไปยังผู้ดำเนินคดีในคดีแพ่งง่ายกว่าการเข้าถึงผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายในคดีอาญา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งอาจเต็มใจเข้าร่วมการสัมภาษณ์มากกว่า นอกจากนี้ การศึกษาตัดสินใจไม่สัมภาษณ์ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เยาว์เนื่องจากข้อกังวลเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางของผู้เยาว์

ในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 โครงการวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ในพื้นที่ 4 ภูมิภาคของประเทศไทยทั้งหมด 55 ครั้ง รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน 49 ราย ผู้เสียหาย 5 ราย และผู้กระทำความผิด 1 ราย (โปรดดูตารางที่ 1.1 ประกอบ) การสัมภาษณ์ทั้งหมดดำเนินการเป็นความลับและจะบันทึกเสียงหลังจากได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมแล้วเท่านั้น

ตารางที่ 1.1

จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์แยกประเภทตามภูมิภาค

โครงการศึกษาดำเนินการถอดความ แปล ใสรหัสหมวดหมู่ และวิเคราะห์การสัมภาษณ์เฉพาะประเด็น การจำแนกข้อมูลขึ้นอยู่กับความจำเป็นระหว่างข้อมูลทางเทคนิคที่ได้รับจากผู้เข้าร่วม (เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงาน) รวมไปถึงมุมมอง ประสบการณ์และความเห็นที่ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับผู้สัมภาษณ์

บทที่ 2

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทสังคมไทย

บทที่ 2

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทสังคมไทย

2.1 จากความสมานฉันท์สู่ความกลมเกลียว

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นรูปแบบการแก้ไขความขัดแย้งและอาชญากรรมที่ใช้กันเป็นหลักมาตลอดช่วงประวัติศาสตร์ของมนุษย์¹ การประนีประนอมข้อพิพาทมีประวัติย้อนไปยังสังคมยุคโบราณเมื่อครั้งที่บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยมักจะทับซ้อนกับบทบาทของการเป็นหัวหน้าเผ่าหรือนักปราชญ์ของชุมชน การยุติข้อพิพาทโดยสันติซึ่งอาศัยการไกล่เกลี่ยหรืออนุญาตตุลาการเป็นส่วนหนึ่งของจารีตประเพณีที่พบในพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อ ด้วยความเชื่อที่ว่าความขัดแย้งจะสามารถระงับลงได้อย่างสันติด้วยการรักษาสมดุลและความกลมกลืนตามธรรมชาติแห่งชีวิต² ปัจจุบันความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถใช้เป็นทางเลือกและส่วนหนุนเสริมกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก โดยการเคลื่อนย้ายแนวทางจากการลงโทษและแก้แค้นไปสู่การไกล่เกลี่ย การเจรจา ความพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ และซ่อมแซมความเสียหายจากอาชญากรรม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์พิจารณาว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมควรมีส่วนร่วมในการซ่อมแซมฟื้นฟูความเสียหายและบรรเทาความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นอย่างแข็งขัน ตลอดจนดำเนินการเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่งเสริมให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการแก้ไขสถานการณ์ด้วยความปลอดภัย เปิดโอกาสให้ผู้ที่ยอมรับผิดได้ชดเชยความเสียหายจากการกระทำของตน และได้รับโอกาสในการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เสียหาย³

“

จากมุมมองของศาลนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการพิเศษซึ่งมีศักยภาพในการลบเลือนหรือรักษาบาดแผลระหว่างคู่กรณี ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเส้นทางสู่การฟื้นฟูศักดิ์ศรีไปพร้อมกับเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้ทำความเข้าใจกับความรับผิดชอบของตนเองและยอมรับความรับผิดชอบต่อผู้เสียหายและสังคม ยิ่งไปกว่านั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่งเสริมความสมัครสมานและความสงบสุขภายในชุมชน ควบคู่ไปกับเป้าหมายอันสูงสุด นั่นคือ การสร้างความเชื่อมั่นว่าผู้กระทำความผิดจะไม่กระทำความผิดซ้ำ

สิทธิศักดิ์ วนะชกิจ
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา

”

¹ Braithwaite, J. (1999). Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts, *Crime and Justice*, 25. หน้า 1-127.

² Birken, M.-A. & O'Sullivan, K. (2019). The Evolution of Mediation in Central Asia: The Perspective of the European Bank for Reconstruction and Development. In Quayle, P. & Gau, X. (Eds.), *International Organizations and the Promotion of Effective Dispute Resolution: AIB yearbook of International Law*, 2, หน้า 208-222.

³ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 2nd Edition, Vienna: United Nations.

หลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาให้คำจำกัดความเชิงปฏิบัติการของกระบวนการและผลลัพธ์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยหลักการพื้นฐานนิยามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า “โครงการใด ๆ ซึ่งใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์และมุ่งหมายจะให้บรรลุผลในทางสมานฉันท์” อย่างไรก็ตาม การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่จำเป็นต้องมีการดำเนินกระบวนการเฉพาะ ตามที่หลักการพื้นฐาน ระบุไว้ หลักการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถหาแนวทางและสามารถส่งอิทธิพลแก่ภาคส่วนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และสามารถสนับสนุนการดำเนินการเพื่อป้องกันอาชญากรรม สหภาพยุโรปให้คำจำกัดความความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า “กระบวนการใด ๆ ซึ่งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสามารถเข้าร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดทางอาญาอย่างแข็งขันและโดยสมัครใจ ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่เป็นกลาง”⁴ นิยามนี้แตกต่างกับ หลักการพื้นฐาน เนื่องจากนิยามของสหภาพยุโรปเน้นที่กระบวนการมากกว่าตัวโครงการ

สำหรับประเทศไทยนั้น แนวทางปฏิบัติสมัยใหม่ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถูกพัฒนาขึ้นในฐานะมาตรการพิเศษ เพื่อหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เยาว์ในการดำเนินคดีตามปกติ โดยอาศัยการทำข้อตกลงที่เป็นการเห็นพ้องร่วมกันระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำความผิด และสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับคืนสู่สังคม ปรัชญาพื้นฐานของศาลขณะนั้นที่ยึดถือสืบเนื่องมาคือการป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เยาว์ถูกจองจำและมีประวัติอาชญากรรม ขณะเดียวกันให้ผู้เยาว์ได้มีประสบการณ์และแสดงความสำนึกผิดขอโทษผู้เสียหาย รวมถึงชดเชยความผิดแก่ผู้เสียหาย แนวทางนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด โดยใช้รูปแบบการชดเชย การลดการกระทำความผิดซ้ำ และการนำไปสู่ความสมัครสมานในสังคมด้วยความยั่งยืน⁵

ความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักการและแนวทางปฏิบัติของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแพร่หลายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยเพิ่งเริ่มในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษที่ 2000 ซึ่งผู้ขับเคลื่อนที่เป็นหัวเรือหลักของความเคลื่อนไหวนี้ได้แก่ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ผู้อำนวยการสถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด ณ ขณะนั้น ศาสตราจารย์ ดร. กิตติพงษ์เป็นผู้ที่บัญญัติคำว่า “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) ในระหว่างการประชุมวิชาการว่าด้วยการพัฒนาระบบยุติธรรมของประเทศไทยในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2543 ดร. กิตติพงษ์ได้อธิบายเหตุผลไว้ ดังนี้

⁴ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Article 2 (d).

⁵ สัมภาษณ์ นายสิทธิศักดิ์ วนะชกิจ อดีตรองตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง กรุงเทพมหานคร วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2563

“

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดใหม่ในชุมชนกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีใช้คำภาษาไทยต่าง ๆ เช่น ความยุติธรรมเชิงสร้างสรรค์ ความยุติธรรมเชิงฟื้นฟู เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การแปลศัพท์ภาษาอังกฤษตรงตามตัวอักษรอาจไม่สื่อความหมายได้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงเริ่มใช้คำว่า ‘ระบบยุติธรรมสมัคสมานหรือระบบยุติธรรมที่ประสานรอยร้าว’ โดยคำนึงถึงหลักปรัชญาของแนวคิดและเป้าหมายสูงสุดเพื่อสร้างความสมัคสมานในสังคม⁶

”

“

การบัญญัติศัพท์ : ‘ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’

ผมเริ่มใช้คำว่า ‘ความยุติธรรมสมัคสมาน’ ครั้งแรกอย่างไม่เป็นทางการใน ‘ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ค.ศ. 2000-2001’ ยุทธศาสตร์นี้ไม่ได้เกิดมาจากความคิดและการเขียนของผม แต่เกิดขึ้นมาจากการประชุมและอภิปรายสาธารณะหลายครั้ง ซึ่งผมเป็นเจ้าภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหารือถึงปัญหาในระบบยุติธรรมหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 ในการวิเคราะห์ประเด็นหลักนั้น หนึ่งในข้อเสนอแนะที่ผมเสนอคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินในวิธีคิด ผมเชื่อว่า เมื่อเราเปลี่ยนกระบวนการตัดสินได้ เราจะรับรู้วิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ มากมายที่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาได้

แนวทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนวิธีคิด คือ การปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินจากความยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนไปสู่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสิน ล่วงได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องแปลและกำหนดนิยามของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นคำที่เป็นนามธรรมมาก ทุกคนคุ้นเคยกับคำว่า ‘การฟื้นฟูและการเยียวยา’ แล้วซึ่งคำว่าสมานฉันท์ยังหมายถึงการกลับคืนสู่สถานะก่อนหน้าด้วยการฟื้นฟูความสัมพันธ์ผ่านการแก้ไขความเสียหายที่เกิดกับผู้เสียหาย ซึ่งในที่สุดแล้วจะสามารถรักษาบาดแผลภายในใจได้ การแปลคำตามตัวอักษรในภาษาไทยนั้น การใช้คำว่า ‘ฟื้นฟูและเยียวยา’ ยังไม่สละสลวยพอและจะซ้ำซ้อนกับคำว่า ‘การฟื้นฟู’ ในความคิดของผม นั้น ผมจึงพยายามนึกถึงคำที่เรียบง่ายซึ่งก็คือคำว่า ‘สมานฉันท์’ ซึ่งประกอบด้วยแนวคิด 2 ประการ คือ สมาน (การฟื้นคืนสู่สถานะเดิม) และ ฉันท (ความสมัครใจ) ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วจะสามารถถ่ายทอดแนวคิดในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ด้วยความสมัครใจจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

⁶ อ่างถึงโน : เชื้ออำนาจ, จุฬารัตน์ (2548). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืน ‘อำนาจ’ แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

นอกจากนี้ คำว่า ‘สมานฉันท์’ ยังสามารถใช้กับกระบวนการที่คู่กรณีของความขัดแย้งพยายามร่วมมือกันเพื่อค้นหาและหาทางออกเพื่อยุติปัญหาได้เช่นกัน ซึ่งกระบวนการนี้มีเป้าหมายสูงสุดคือ การเสริมสร้างความสงบสันติในสังคม ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ในตัวเอง

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

”

การประชุมระดมความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2562

สิ่งที่ทำให้การแก้ปัญหาอาชญากรรมสามารถเปลี่ยนไปเป็นการแก้ปัญหาด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น ไม่ใช่แนวทางปฏิบัติหรือกระบวนการเฉพาะ สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือการยึดมั่นต่อชุดค่านิยมที่มีความครอบคลุม ซึ่งเป็นพื้นฐานร่วมกันสำหรับการเข้าร่วมของคู่กรณีในการแก้ปัญหาอาชญากรรมและผลกระทบที่ตามมา ค่านิยมเหล่านี้ประกอบด้วยความจริง ความเสมอภาค การสร้างศักยภาพให้แก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการ ความเป็นธรรม การชดเชย ความสมัครสมาน การเคารพ และให้เกียรติทุกคนที่เกี่ยวข้อง

ค่านิยมหลักสำหรับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ความจริง ความเสมอภาค การสร้างศักยภาพให้แก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการ ความเป็นธรรม การชดเชย ความสมัครสมาน การเคารพ และให้เกียรติทุกคนที่เกี่ยวข้อง

ความยุติธรรมที่ประสานรอยร้าวหรือความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่มีความยืดหยุ่นต่อพฤติกรรมทางอาญาต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นส่วนหนุนเสริมหรือเป็นทางเลือกไปสู่ความยุติธรรมได้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีพื้นฐานบนความตระหนักที่ว่า พฤติกรรมทางอาญาไม่ได้เป็นเพียงการละเมิดกฎหมายเท่านั้น แต่ยังทำร้ายผู้เสียหายและชุมชนอีกด้วย ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่งเสริมให้ผู้เสียหายเข้าร่วมกระบวนการแก้ไขสถานการณ์ด้วยความปลอดภัยและเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยอมรับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้รับผิดชอบต่อผู้ที่ได้รับอันตราย แนวทางนี้ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ และคู่กรณีแต่ละฝ่ายมีโอกาสได้ร่วมเจรจา โดยที่มีการจัดกระบวนการให้ผู้เข้าร่วมมีความปลอดภัยเพื่อให้เข้าใจกันและทำข้อตกลงร่วมกัน

การส่งเสริมให้ผู้เสียหายเข้าร่วมกระบวนการแก้ไขสถานการณ์ด้วยความปลอดภัยและเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้ยอมรับความรับผิดชอบและขอขมาความเสียหาย

ปัจจุบันยังไม่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์เกี่ยวกับรูปแบบของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือวิธีการดำเนินการ ซึ่งในความเป็นจริง คำจำกัดความและการประยุกต์ใช้แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีมากมายและหลากหลาย คำจำกัดความบางประการเน้นหลักการ บางนิยามให้ความสำคัญที่ตัวโครงการหรือกระบวนการ ส่วนคำจำกัดความอื่น ๆ มุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์

แม้ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีรูปแบบหรือวิธีการแตกต่างกันแต่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถเชื่อมร้อยหรือมีจุดร่วมกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้หลายระดับและยังสามารถดำเนินการได้โดยอิสระจากกระบวนการ⁷ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจุดร่วมของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาขั้นตอนต่าง ๆ ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีรูปแบบแตกต่างกัน ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถดำเนินการได้หลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งควรทำความเข้าใจความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในภาพกว้างเพื่อที่จะสามารถผสมผสานการดำเนินการและหลักการต่าง ๆ ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปสู่แนวทางที่หลากหลาย เพื่อให้สังคมแก้ปัญหาเหตุการณ์ทางอาญาได้

แม้ผู้ปฏิบัติงานบางท่านจะย้ำเน้นถึงความแตกต่างระหว่างหลักสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และหลักการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบเดิม แต่เจ้าหน้าที่ท่านอื่น ๆ ยังยืนยันว่าแนวทางทั้งสองประการนี้หนุนเสริมซึ่งกันและกันและสามารถใช้ร่วมกันได้ โดยผสมผสานองค์ประกอบของการลงโทษ การเยียวยา ตลอดจนองค์ประกอบที่มีความเฉพาะอื่น ๆ มากขึ้น ดังนั้น ในบางครั้งจึงมุ่งความสำคัญไปที่ผลลัพธ์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตาม ความหมายของ ‘ผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์’

ความกังวล ปัญหา และความต้องการของผู้เสียหายควรเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

⁷ Gavrielides, T. (2017). *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing Discrepancy*. Helsinki: Heuni..

เป็นหัวข้อที่มีการถกเถียงอย่างต่อเนื่อง หลักการพื้นฐาน นิยามว่า ผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ คือ “การบรรลุนิติธรรม ซึ่งเป็นการยุติข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้ง” เช่น การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม การประชุม หรือการพิจารณาคดีแบบล้อมวง จุดมุ่งหมายของข้อพิพาทเชิงสมานฉันท์ดังกล่าวคือการตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลและความรับผิดชอบในส่วนผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และบุคคลอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมผู้สนับสนุนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนใหญ่พิจารณาว่าการให้ความสำคัญที่ความกังวลและความต้องการของผู้เสียหายคือคุณลักษณะหลักของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สำหรับผู้สนับสนุนเหล่านี้ “ควรให้ความสำคัญในปัญหาและความต้องการของผู้เสียหายเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มิใช่เป็นเพียงส่วนเสริมเท่านั้น”

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถเป็นได้ทั้งทางเลือกที่เหมาะสม หรือเป็นส่วนหนุนเสริมในการดำเนินคดีอาญา ไม่ว่าในขั้นตอนใดของระบบยุติธรรมทางอาญา กระบวนการเชิงสมานฉันท์มีศักยภาพในการระงับข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพ ดำเนินการให้ผู้กระทำความผิดยอมรับความรับผิดชอบ ตอบสนองความต้องการของผู้เสียหาย และฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิด⁸ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยเหลือผู้กระทำความผิด ยุติพฤติกรรมทางอาญา และลดอัตราหรือความรุนแรงของการกระทำความผิดซ้ำ

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถเป็นได้ทั้งทางเลือกที่เหมาะสมหรือเป็นส่วนหนุนเสริมในการดำเนินคดีอาญา

อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เสียหายจากอาชญากรรมและผู้กระทำความผิดเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างครอบคลุมและทันที่มากยิ่งขึ้น เสริมพลังให้ผู้เสียหายได้ส่งเสียง เปิดโอกาสให้มีการรับฟังและโอกาสในการทำความเข้าใจผู้กระทำความผิด อีกทั้งยังเสนอโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยทั้งทางวัตถุและในเชิงสัญลักษณ์

นอกเหนือไปจากการพัฒนาช่องทางและโอกาสใหม่ ๆ สำหรับผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดแล้วนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังมีแนวโน้มที่จะส่งมอบผลลัพธ์ที่ผู้เสียหายพึงพอใจในกระบวนการและผลที่ได้รับ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วนั้น ผู้เสียหายจะรู้สึกผิดหวังและมีความหวาดกลัวการถูกทำให้ตกเป็นเหยื่อซ้ำ อย่างไรก็ตาม หลังจากเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทำให้ความรู้สึกด้านลบเหล่านี้มีแนวโน้มลดลง

ในรายงานฉบับนี้เราอาจใช้คำว่า ‘ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ และ ‘ความยุติธรรมเพื่อความกลมเกลียว’ สลับกันไปมา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการยึดโยงแนวคิดที่มีความครอบคลุมในบริบททางวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามที่นิยามไว้ใน หลักการพื้นฐาน ไม่มีปรากฏในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามมีข้อเสนอแนะว่าควรประยุกต์ใช้แนวคิดที่กว้างและครอบคลุมมากขึ้นในการกำหนดแนวทางปฏิบัติ ขั้นตอนกระบวนการและโครงการที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างผลลัพธ์ให้เกิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

⁸ Van Ness, D. W. & Heeterdeks Strong, K. (2010). *Restoring Justice – An Introduction to Restorative Justice*. (3rd Ed). New Providence (N.J.): LexisNexis, หน้า 141
⁹ Strang, H. & Sherman, L. (2015). The Morality of Evidence. *Restorative Justice*, 3(1), หน้า 6-27. Miers, D. (2001). *An International Review of Restorative Justice*. London (U.K.): Home Office, หน้า 85.

2.2 เป้าหมายความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักใช้แนวทางการแก้แค้นทดแทน โดยมีเป้าหมายเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดและเพื่อยับยั้งไม่让他们กระทำความผิดซ้ำโดยการกำหนดบทลงโทษที่รุนแรง แนวทางนี้ตั้งอยู่บนหลักการต่อสู้คดี (Adversarial System) ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้น รวมทั้งการชดเชยและขอโทษผู้เสียหาย หรือฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่แตกสลายลงด้วยอาชญากรรม ผู้กระทำความผิดมักจะถูกควบคุมตัว และคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องดำเนินการกับฝ่ายตรงข้ามในศาล ซึ่งความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีเป้าหมายที่แตกต่างออกไป อันรวมถึงเป้าหมายตามที่ *คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์* ที่สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติแนะนำไว้ ดังต่อไปนี้

- (1) ยืนยันค่านิยมที่ชุมชนเชื่อถือและส่งเสริมการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติ
- (2) สนับสนุนผู้เสียหาย ให้พื้นที่ในการลงเสียง รับฟังเรื่องราว และส่งเสริมให้พวกเขาได้แสดงถึงความต้องการและความปรารถนาของตน ให้คำตอบแก่ผู้เสียหาย ช่วยให้พวกเขามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาและได้รับการชดเชยเยียวยา
- (3) ฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ถูกทำลายเนื่องจากอาชญากรรมโดยการสร้างฉันทามติว่าจะแก้ปัญหาอย่างไรให้ดีที่สุด
- (4) ส่งเสริมความรับผิดชอบส่วนบุคคล ด้วยการให้ผู้กระทำความผิดแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนและต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้พวกเขาสามารถหาหนทางในการฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้น
- (5) ระบุวิธีเชิงสมานฉันท์ มองไปข้างหน้าเพื่อฟื้นฟูความสมานฉันท์ในสังคม แทนที่จะมุ่งเน้นที่การละเมิดกฎหมายที่เกิดขึ้นและการบังคับใช้การลงโทษ โดยให้ความสำคัญว่าจะแก้ปัญหาผลกระทบจากการกระทำที่เป็นอันตรายต่อผู้เสียหายและชุมชนอย่างไรเป็นอันดับแรก และ
- (6) ส่งเสริมความปลอดภัยของชุมชนและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ¹

¹⁰ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 2nd Edition. Vienna: United Nations.

2.3 แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ประเทศไทยดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบต่าง ๆ หลากหลายทั่วประเทศ ในบางกรณี บริบททางศาสนาส่งผลต่อรูปแบบของแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก กลุ่มหรือองค์กรส่วนใหญ่ แนวทางเหล่านี้เป็นแนวทางที่ไม่เป็นทางการและมีการใช้ในบริบทเฉพาะ อย่างไรก็ตาม โมเดลหนึ่งของอาชญากรรมร้ายแรงหรือรุนแรง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการ บนหลักการการไกล่เกลี่ย หรือการประชุมกลุ่มภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องจะเป็นช่องทางหลักในการแก้ไข ความขัดแย้งระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด

ส่วนใหญ่แล้ว แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยมักตั้งอยู่บนสมมติฐาน ดังนี้

1.

'อาชญากรรม' มิได้เป็นเพียงการละเมิดกฎหมายและละเมิดบรรทัดฐานทางสังคม ที่ผู้กระทำความผิดต้องได้รับโทษเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้าง ความเสียหายแก่ผู้เสียหาย อีกด้วย เนื่องจากความผิดทางอาญานั้นทำลายความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลและ ความสมานฉันท์ในสังคมในขณะเดียวกัน

2.

'ระบบยุติธรรม' ไม่ควรเน้นไปที่การจับกุมและ 'ลงโทษ' ผู้กระทำความผิดด้วยจุดประสงค์ ในการแก้แค้นทดแทน การยับยั้งการก่ออาชญากรรม และการทำให้ผู้กระทำความผิด สูญเสียอำนาจเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามการดำเนินการควรมุ่งเน้นไปที่การบรรเทา ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับคู่กรณีทุกฝ่าย ด้วยเป้าหมายในการฟื้นฟูความสมานฉันท์ใน สังคม ซึ่งนำไปสู่แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3.

'รัฐ' ไม่ควรจำกัดกรอบการแก้ปัญหาอาชญากรรมเพียงแค่การลงโทษเพื่อรักษาความสงบ เรียบร้อย แต่รัฐควรสร้างโอกาสให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชนร่วมกันแก้ไข สถานการณ์ การแก้ปัญหาจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้ยอมรับว่าตนต้อง รับผิดชอบต่อพฤติกรรมที่ได้กระทำลงไปและได้รับความช่วยเหลือเพื่อก้าวสู่การฟื้นฟู พฤตินิสัยและกลับคืนสู่สังคม

4.

ส่วนใหญ่แล้ว กระบวนการยุติธรรมมักจะมีจุดเน้นไปที่คำถามพื้นฐาน 3 ประการ เมื่อมี การกระทำความผิด ได้แก่ (1) การกระทำนี้เป็นความผิดตามกฎหมายใด (2) ผู้กระทำความ ผิดคิดเป็นใคร และ (3) จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างไร ซึ่งสำหรับ แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น คำถามพื้นฐานจะประกอบด้วย (1) ความเสียหาย จากการกระทำความผิดคืออะไร (2) ผู้กระทำความผิดยอมรับผิดและแสดงความรับผิดชอบ หรือไม่ และ (3) จะชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างไร

2.4 การใช้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในระดับสากล

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีความคืบหน้าหลายประการ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ปรากฏในบริบทต่าง ๆ นับตั้งแต่การรับรอง หลักการพื้นฐาน การปรับประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แพร่ขยายกว้างไปไกลกว่าคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดครั้งแรก หรือความผิดลหุโทษ อย่างไรก็ตาม ยังเป็นเรื่องยากที่จะสรุป เนื่องจากการก่อร่างตัวตนของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นมีเส้นทางแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ¹¹

เริ่มแรก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จำนวนมากพัฒนาขึ้นเพื่อให้เป็นทางเลือกในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยอยู่ในรูปแบบการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้กันในสาขาความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดย อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และมาตรฐานสากลอื่น ๆ มีข้อเสนอแนะเป็นการเฉพาะให้เห็นคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาและใช้ทางเลือกอื่น ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแทน อย่างไรก็ตาม หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้เปลี่ยนแปลงส่วนประกอบต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมไปมาก ตั้งแต่การตัดสินใจฟ้องร้องคดีตั้งแต่ต้นไปจนถึงการกำหนดโทษ การลงโทษ และการส่งผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคลากรในระบบอาจไม่ได้คาดคิดมาก่อน ในความเป็นจริงแล้ว รัฐต่าง ๆ กำลังดำเนินการเพื่อให้สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้กว้างขวางครอบคลุมยิ่งขึ้น ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถูกเสนอครั้งแรกในฐานะวิธีการที่นำเอาความกังวล ความต้องการ และปัญหาของผู้เสียหายเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมด้วยมาตรการทางสังคม ปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับการยกย่องจากคุณลักษณะที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ เพื่อระบุนการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับอาชญากรรม

แนวคิดความยุติธรรมแบบมีส่วนร่วมเป็นที่สนใจอย่างยิ่งและได้รับการสนับสนุนในวงกว้าง

รายการนี้ แนวคิดความยุติธรรมแบบมีส่วนร่วมเป็นที่สนใจอย่างยิ่งและได้รับการสนับสนุนในวงกว้าง¹² การพัฒนาที่สำคัญอื่น ๆ ได้แก่ การใช้รูปแบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิดได้ตามปกติโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำเร็จในการสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้งภายหลังพ้นโทษจำคุกหรือการคุมขัง มีหลักฐานเพิ่มขึ้นว่า แนวทางปฏิบัติเชิงสมานฉันท์อาจเป็นแนวทางที่ทรงประสิทธิภาพในกรณีที่กำหนดเป้าหมาย

¹¹ Aertsen, I., Daems, T., & Robert, L. (2013). *Institutionalizing Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing.
¹² Dandurand, Y. (2016) Alternative Approaches to Preventing Recidivism: Restorative Justice and the Social Reintegration of Offenders, in Kury, H., Redo, S., & Shea, E. (Eds.), *Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration*. Zurich: Springer, หน้า 283-299.

ไปที่กระบวนการส่งคืนสู่สังคมสำหรับคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง¹³ การดำเนินงานภายใต้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทดังกล่าวช่วยให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบพฤติกรรมของตนอย่างมีความหมาย เข้าใจถึงสาเหตุของพฤติกรรมและผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนช่วยกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดเลิกก่ออาชญากรรมและช่วยให้พวกเขาได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของผู้เสียหายจากอาชญากรรมและสมาชิกชุมชนสามารถช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถสนับสนุนผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้อีกครั้ง¹⁴

แม้ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหา มีข้อจำกัดสำคัญบางประการสำหรับการใช้ในกรณีความผิดร้ายแรง ข้อจำกัดเช่นนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคในชั้นหลังการพิจารณาคดี ไม่ว่าจะเป็นในทัณฑสถานหรือโครงการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมภายในชุมชนก็ตาม และถึงแม้ว่ากระบวนการส่วนใหญ่มีแนวโน้มให้ความสำคัญไปที่ผู้กระทำความผิด การฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัย และความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคมเป็นหลัก แต่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ากระบวนการเหล่านี้สามารถบรรเทาผลกระทบด้านอารมณ์จากอาชญากรรมในกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้ด้วย¹⁵

นอกเหนือจากกระบวนการกลับคืนสู่สังคมเชิงสมานฉันท์ที่ชุมชนดำเนินการแล้วนั้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการพัฒนาโครงการในทัณฑสถานหลายโครงการ (ส่วนใหญ่แล้วดำเนินการกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่) ซึ่งมีแนวโน้มให้ผลลัพธ์ที่น่าพึงพอใจ¹⁶ การดำเนินกิจกรรมกับผู้กระทำความผิดในทัณฑสถานอาจเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งสามารถช่วยให้พวกเขาก้าวไปถึงจุดที่พร้อมจะเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยซึ่งเริ่มต้นขณะที่ผู้กระทำความผิดยังอยู่ภายใต้การควบคุมตัวจะช่วยให้ผู้กระทำความผิดค้นพบว่าตัวเองยังมีพื้นที่ในชุมชน ซึ่งบางครั้งอาจเรียกกระบวนการเหล่านี้ได้ว่า 'กระบวนการคืนสู่สังคมเชิงสมานฉันท์'

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมหลังจากถูกคุมขังมาระยะหนึ่ง

¹³ Bazemore, G. & Maruna, S. (2009). Restorative Justice in the Reentry Context: Building New Theory and Expanding the Evidence Base. *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, 4 (4): หน้า 375-384.

¹⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (2012). *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*. New York: United Nations.

¹⁵ Bolitho, J. (2017). Inside the Restorative Justice Black Box: The Role of Memory Reconsolidation in Transforming the Emotional Impact of Violent Crime on Victims. *International Review of Victimology*, 23(3): หน้า 233-255.

¹⁶ อาทิ Walker, L. (2009). Modified Restorative Circles: A Reintegration Group Planning Process that Promotes Desistance. *Contemporary Justice Review*, 12 (4): หน้า 419-431. โบรคพิจารณา: Rossi, C. (2012). เทคนิค Le modèle québécois des rencontres détenus-victimes. *Les Cahiers de la Justice*, Dalloz, 2012-2, หน้า 107-126. Crocker, D. (2015). Implementing and Evaluating Restorative Justice Projects in Prison. *Criminal Justice Policy Review*, 26 (1): หน้า 45-64.

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบางครั้งมีความท้าทาย การประเมินผลกระบวนการในหลายประเทศได้มีการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในการดำเนินกระบวนการ¹⁷ ปัญหาเหล่านี้ประกอบด้วย จำนวนการส่งต่อคดีไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังอยู่ในระดับต่ำ เจ้าหน้าที่งานยุติธรรมและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ยังคงลังเลหรือต่อต้าน ผู้เสียหายประสบความยากลำบากในการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การคุ้มครองข้อมูลที่เป็นความลับยังขาดประสิทธิภาพ เช่น การคุ้มครองข้อมูลเกี่ยวกับผู้เสียหาย ชุมชนยังคงต่อต้าน ขาดความตระหนักและการสนับสนุนจากท้องถิ่น และชุมชนยังมีการเชื่อมโยงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับบริการและการดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดยังทำได้ยาก การตรวจสอบว่าผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อตกลงเชิงสมานฉันท์ยังมีข้อจำกัด ระบบการกำกับดูแลมีความอ่อนแอกรณีทรัพยากรทางการเงินจำกัดการขาดการชี้แนะแนวทางสำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการและความขาดแคลนการฝึกอบรมผู้จัดการกระบวนการและเจ้าหน้าที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสม

การประชุมระดมความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2562

¹⁷ อาทิ Kirby, A. and Jacobson, J. (2015) *Evaluation of the Pre-Sentence RJ Pathfinder*. London: Institute for Criminal Policy research, University of London. และ Meadows, A., Albertson, K., Ellingworth, E., & Senior, P. (2012). *Evaluation of the South Yorkshire Restorative Justice Programme*. Sheffield: Sheffield Hallam University.

2.5 การปฏิรูปความยุติธรรมสมันครสมานและระบบยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย

การปฏิรูประบบยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยในปัจจุบันมีส่วนสำคัญมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2540 สืบเนื่องจากการปรับโครงสร้างเป็นสถาบันยุติธรรมเพื่อให้เป็นไปตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ จึงมีการแยกศาลยุติธรรมออกจากโครงสร้างเดิมคือกระทรวงยุติธรรม ซึ่งขณะนั้นมีหน้าที่หลักในการสนับสนุนการบริหารจัดการต่าง ๆ ของศาล¹⁸

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมคุมประพฤติ ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม เคยวิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมโดยรวมอย่างเป็นระบบในหนังสือชื่อ *ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย* ซึ่งตีพิมพ์เมื่อเกือบ 20 ปีที่แล้ว¹⁹ ดร. กิตติพงษ์กล่าวว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบยุติธรรมเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างระบบยุติธรรมและจุดอ่อนในการบริหารงานตุลาการ โดยระบุว่าปัญหาพื้นฐานที่ระบบยุติธรรมไทยกำลังเผชิญอยู่มีดังต่อไปนี้

1.

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบการบริหารงานตุลาการที่มีโครงสร้างในลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อระบบอำนวยความยุติธรรมในภาพรวม ส่งผลให้ขาดเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนาระบบงานยุติธรรมทั้งหมด ไม่สามารถกำหนดนโยบายระบบยุติธรรมทางอาญาและดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานย่อยในกระบวนการยุติธรรมซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารงานตุลาการ

2.

ปัญหาด้านกระบวนการดำเนินคดีทางอาญาซึ่งมีลักษณะการนำคดีเข้าสู่ระบบยุติธรรมเป็นจำนวนมากเกินไป ทั้งยังขาดกระบวนการคัดกรองหรือคัดค้านคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมปกติ ส่งผลให้มีจำนวนคดีในระบบมากเกินไป และทัศนสถานต้องรองรับนักโทษจำนวนมาก ขาดขั้นตอนการสืบค้นและติดตามการจับกุมที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการให้อำนาจในการควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยเป็นเวลานานเกินสมควร การแยกส่วนระหว่าง

¹⁸ โปรดพิจารณา บทที่ 3 ข้อ 3.2

¹⁹ Kittayarak, K. (2001). *Thai Criminal Justice Reform Strategy*. Bangkok: Office of Research Funds.

การสอบสวนและการสั่งฟ้องคดีออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ส่งผลให้การประมวลผลของคดีขาดประสิทธิภาพตามไปด้วย ทั้งนี้ ผู้เกี่ยวข้องมีแนวโน้มควบคุมตัวผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและจำเลยแทนการให้ประกันตัว การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีอาญายังมีประสิทธิภาพน้อยและไม่เพียงพอ การดำเนินคดีมีความล่าช้า ส่งผลกระทบสืบเนื่องต่อคุณภาพการอำนวยความยุติธรรม

3.

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบดูแลผู้กระทำความผิดซึ่งยังไม่ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูพฤติกรรมเสียของผู้กระทำความผิดเท่าที่ควร เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายในระบบยุติธรรมมีฐานคิดยึดติดกับการตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด และมุ่งเน้นการนำผู้กระทำความผิดไปจำคุก นอกจากนี้ การพิจารณาคดีไม่ได้พิจารณาถึงภูมิหลังของผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง

4.

ปัญหาเนื่องจากบุคลากรในระบบยุติธรรมประพฤตินิยมชอบอันเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อาทิ ความล้มเหลวในการปกป้องสิทธิของผู้เสียหายและพยานในระดับที่เพียงพอ การเลือกปฏิบัติ การใช้ดุลพินิจโดยไม่เป็นธรรม การทุจริต และการทำงานล่าช้า

5.

ระบบยุติธรรมขาดการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งส่งผลให้ขาดการติดตาม การรับทราบปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายอันเป็นหัวใจสำคัญสำหรับความสำเร็จของระบบยุติธรรม

6.

ระบบยุติธรรมยังขาดความรู้และศักยภาพในการพัฒนาให้ทันสมัย หน่วยงานยังคงขาดทรัพยากรบุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างเพียงพอ

7.

บุคลากรในระบบยุติธรรมขาดความตระหนักรู้และทัศนคติที่ดีในการให้บริการแก่ประชาชน เนื่องจากทัศนคติอำนาจนิยมและยึดติดกับการทำงานในระบบราชการ

แม้ว่าในปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ที่ระบุไว้ข้างต้นได้รับการแก้ไขจนลดน้อยลง หากระบบยุติธรรมยังคงประสบความท้าทายอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีโอกาสอันกว้างขวางที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย พบว่ายังคงมีปัญหาร้ายแรงจำนวนมากรอการแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเท็จจริงที่ว่าผู้เสียหายและชุมชนถูกกีดกันออกไปจากระบบยุติธรรมกระแสหลักในประเทศไทย อีกทั้งแนวคิดปัจจุบันเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดและแนวทางการดำเนินการที่มีอยู่ยังคงเป็นปัญหาซึ่งจะต้องมีการศึกษาและรวบรวมหลักฐานที่เชื่อถือได้

การดำเนินการปฏิรูปในช่วงต้น

เมื่อผมดำรงตำแหน่งผู้บริหารกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เจ้าหน้าที่กรมคุมประพฤติทุกคนล้วนมีจิตวิญญาณ ต้องการช่วยเหลือผู้เคยก้าวพลาดในชีวิตมาก่อน ผมชื่นชมทัศนคติของคร่อมของหน่วยงานอย่างยิ่ง เมื่อผมแนะนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เจ้าหน้าที่ก็เข้าใจเพราะความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ใช่เรื่องยาก เจ้าหน้าที่เห็นด้วยกับแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ความท้าทายที่เราเผชิญที่กรมคุมประพฤติมิได้เกิดจากเจ้าหน้าที่ไม่เห็นด้วยหรือต่อต้านแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แต่เป็นเพราะการขาดการสนับสนุนด้านกฎหมาย ในระยะแรกยังไม่มีกฎหมายรองรับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แต่อย่างใด ดังนั้น เจ้าหน้าที่คุมประพฤติจึงต้องขออนุญาตศาลเท่านั้น โดยส่งรายงานเพื่อสอบถามศาลว่าจะสามารถใช้มาตรการคุมประพฤติโดยไม่ต้องจำคุกได้หรือไม่ ณ จุดนี้ คดีมาถึงชั้นศาลแล้ว จากนั้นศาลจะจัดทำคำพิพากษาและกำหนดโทษ

ด้วยเหตุนี้ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นตำรวจหรือชั้นอัยการจึงง่ายกว่ามาก เพราะเมื่อคดีไปถึงศาล ศาลก็ต้องตัดสินว่าผู้กระทำความผิดมีความผิดหรือไม่และควรถูกจำคุกหรือไม่ ดังนั้น หากผู้กระทำความผิดมีสิทธิเข้าสู่กระบวนการนั้นคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมเสียตั้งแต่แรกก็อาจหลีกเลี่ยงการทำให้ผู้กระทำความผิดต้องมีประวัติอาชญากรรมได้เช่นกัน

ในอดีตนั้น อัยการจะเลื่อนการสั่งฟ้องคดีเฉพาะกรณีความผิดลหุโทษเท่านั้นเนื่องจากยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในสาระสำคัญว่าด้วยการให้อ่านาแก่ผู้เสียหาย ทั้งยังไม่ให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดได้แก้ไขความเสียหายที่เกิดกับผู้เสียหาย แต่จากมุมมองศาล ศาลไม่เห็นด้วยกับการผิดผ่อนการฟ้องคดี ศาลเชื่อว่าหากอัยการมีหลักฐานเพียงพอที่จะดำเนินคดี แต่เลือกที่จะเว้นการดำเนินคดีก็ควรตั้งข้อหาอัยการด้วยเช่นกัน ดังนั้น อัยการอาจอ้างถึงทฤษฎีต่าง ๆ เช่น หลักการการให้อีกาสตามทฤษฎีทางอาญาวิทยาและหลักความชอบด้วยกฎหมายในการใช้ดุลพินิจ เพื่อแสดงเหตุผลประกอบการตัดสินใจการชะลอการฟ้องคดี มีการอภิปรายประเด็นนี้อย่างกว้างขวาง ซึ่งในความเป็นจริงเมื่อมีการเสนอพระราชบัญญัติการชะลอการฟ้องคดีนั้น ผมได้เสนอแนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

เมื่อเรื่องส่งไปถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา แนวคิดนี้ก็ได้รับเสียงวิจารณ์มากมาย โดยเฉพาะจากศาลและบุคคลที่ไม่เข้าใจประโยชน์หรือเพราะความกลัวผลกระทบทางการเมือง อัยการบางส่วนไม่ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ แต่มีความรู้สึกว่าควรเลื่อนการลงโทษในคดีความผิดลหุโทษเท่านั้น ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ล้าสมัย

จะสังเกตเห็นได้ว่าศาลเยาวชนใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้สำเร็จเพราะศาลเยาวชนเป็นผู้ริเริ่มยุทธศาสตร์ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ด้วยกระบวนการที่ค้นที่แตกต่าง

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

”

การประชุมระดมความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2562

บทที่ 3

การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย

บทที่ 3

การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย

สังคมไทยมีการใช้แนวปฏิบัติที่มุ่งผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์มาช้านานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของจารีตประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกถึงการสำนึกผิดและการปรับความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีที่เคยมีความขัดแย้งต่อกัน การปลูกฝังวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเชื่อทางศาสนาอันยาวนานเหล่านี้กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนากฎหมายและนำแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามจารีตเข้าสู่ระบบที่เป็นทางการ ตัวอย่างที่ดี ได้แก่ กฎหมายโบราณย้อนหลังไปถึง ปี พ.ศ. 1992 ในอาณาจักรอยุธยาซึ่งเป็นเมืองหลวงเดิมของคนไทยสนับสนุนให้ใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว (สามารถอ่านเพิ่มเติมในบทที่ 4 กรอบกฎหมาย) โดยบทนี้จะสำรวจวิวัฒนาการของแนวทางปฏิบัติด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยจากมุมมองทั้งในประวัติศาสตร์และร่วมสมัย

3.1 วิวัฒนาการเชิงความคิด

ในการทำความเข้าใจว่าสังคมไทยมีความเข้าใจเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และแนวทางปฏิบัติอย่างไรนั้นจะต้องพิจารณาบริบททางสังคม-วัฒนธรรมว่า ผู้คนและชุมชนมีแนวโน้มในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและชดเชยเยียวยาแก่ผู้เสียหายอย่างไรบ้าง ซึ่งในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ นั้น ผู้สูงอายุที่ได้รับการเคารพนับถือในแง่ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และสามารถเป็นที่พึ่งในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสังคมต่าง ๆ จะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินหรือตุลาการเพื่อช่วยรักษาความสมัครสมานในสังคมนั้น

ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศาสตร์และอาชญาวิทยาของไทยหลายคนตั้งข้อสังเกตว่า การยุติข้อพิพาททางอาญาโดยบุคคลที่สามซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือในชุมชนอย่างสูงเป็นเรื่องปกติในชุมชนไทยหลายแห่ง ตัวอย่างเช่น วิยะดา วังวรรณรัตน์²⁰ ได้อธิบายถึงการระงับข้อพิพาททางอาญาที่เรียกว่า ‘สภาผู้เฒ่า’ หรือ ‘สภาผู้สูงอายุ’ ซึ่งพบในอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี และที่อำเภอดงหลวง อำเภอนองสูงและอำเภอดอนตาลในจังหวัดมุกดาหาร²¹ นอกจากนั้น ระบบยุติธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยมีกระบวนการคล้ายคลึงกัน ซึ่งรวมถึงวิธีการที่ชาวเขาเผ่ามูเซอ ม้ง กะเหรี่ยง และมอญดำเนินกระบวนการไต่สวน พิจารณาคดี และตัดสินลงโทษตามขนบธรรมเนียมและประเพณี

²⁰ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548. *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การระงับข้อพิพาททางอาญาอีกรูปแบบหนึ่งคือ ‘ศาลาประนอมข้อพิพาท’ หรือ ‘ศาลาระงับข้อพิพาท’ ซึ่งรูปแบบการระงับข้อพิพาทเฉพาะกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นนี้เกิดขึ้นและมีการพัฒนาเป็นรายการเพื่อเป็นแนวทางและเครื่องมือจัดการความขัดแย้งที่มีความครอบคลุมและมีส่วนร่วม ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้กระบวนการนี้ในคดีแพ่งและในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่สามารถยอมความได้ โดยรัฐจะเป็นผู้จัดกิจกรรมเฉพาะกิจขึ้นมาและร้องขอให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วม ซึ่งผู้เข้าร่วมเหล่านี้จะทำการคัดเลือกสมาชิกอาวุโสของชุมชนประมาณ 3-5 คน เพื่อทำหน้าที่ดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาท ซึ่งสมาชิกอาวุโสเหล่านี้รู้จักกันดีในฐานะ “ศุลาการหมู่บ้าน” หรือ “ผู้พิพากษาประจำหมู่บ้าน”²¹ อย่างไรก็ตาม ศาลาระงับข้อพิพาทเหล่านี้ขาดความยั่งยืนและความต่อเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายและลำดับความสำคัญของผู้นำในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักในการบริหารจัดการกลไกคือการลดจำนวนคดีที่จะส่งไปยังกระบวนการยุติธรรมและการทำให้การบริหารงานยุติธรรมมีความซับซ้อนน้อยลง อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์หรือเพื่อฟื้นฟูสันติสุขในสังคมเป็นการเฉพาะ หรือไม่ได้มีจุดหมายจริงจังในการเสริมพลังให้กับชุมชนด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงไม่ได้พัฒนาความรู้สึกของความเป็นเจ้าของกระบวนการ อีกทั้งไม่ได้รู้สึกว่าคุณมองข้ามหรือต้องรับผิดชอบเมื่อกระบวนการสิ้นสุดลงและไม่มีการดำเนินการในที่สุด

บางจังหวัดมีกลไกระงับข้อพิพาทที่เรียกว่า ‘ศาลหมู่บ้าน’ ซึ่งเป็นวิธีการระงับข้อพิพาททางอาญาตามจารีต ตัวอย่างเช่น จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดเพชรบุรี ชุมชนจะเลือกผู้สูงอายุหรือผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือเพื่อทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยในการระงับข้อพิพาทในหมู่บ้านโดยยึดขนบธรรมเนียมและค่านิยมในท้องถิ่น (เช่น การเคารพผู้สูงอายุ ความรักต่อชุมชนและบ้านเกิดถิ่นฐาน) กระบวนการเหล่านี้ถูกใช้เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่บ้าน ซึ่งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องหารือถึงปัญหาอย่างมีเหตุผลและแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านภายในหมู่บ้านเอง จากการศึกษาของประชัย เบียมสมบุญ พบว่า ในบริบทของการปกครองท้องถิ่นนั้น กระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอนุญาตให้มีการดำเนินการศาลหมู่บ้านได้ ซึ่งศาลหมู่บ้านที่ประชัยศึกษานั้นปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้คนจากประเทศอื่น ๆ ทั้งนี้พบว่า ศาลหมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นอย่างยิ่ง²²

²¹ อ่างแก้ว

²² Piumsomboon, P. (2529). Seminar Paper on Fundamental Principles on Crime and Justice System. Conference on Crime and Justice System, Bangkok, 11 June 1986.

3.2 การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมและการดำเนินการให้ความยุติธรรม เชิงमानฉันทเป็นระบบทางการในประเทศไทย

ในอดีตระบบยุติธรรมในประเทศไทยอยู่ภายใต้ขอบเขตบทกฎหมายของหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งในแง่การปฏิบัติงานนั้นสะท้อนถึงปัญหาด้านการรับรองมาตรฐานและคุณภาพของการวินิจฉัย การพัฒนาระบบยุติธรรมในประเทศไทยให้มีความสมัยใหม่มากขึ้นเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2425 เมื่อมีการรวมศูนย์ศาลทุกแห่งทั่วประเทศเข้ามาอยู่ภายใต้กระทรวงยุติธรรมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ทำให้เห็นได้ชัดว่า ระบบศาลยุติธรรมไม่ได้แยกออกจากอำนาจบริหารในขณะนั้น

หลังจากการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยองค์กรของศาลยุติธรรม (Organization of the Judiciary) ในปี พ.ศ. 2478 กระทรวงยุติธรรมได้แบ่งหน้าที่การดำเนินงานออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) ฝ่ายตุลาการอิสระ และ (2) การบริหารงานยุติธรรม ซึ่งแม้จะมีการปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ หากเพียงสังเกตจะเห็นว่า ระบบศาลยังคงอยู่ภายใต้โครงสร้างของกระทรวงยุติธรรมในชั้นตอนนี้ ระบบตุลาการได้แยกออกจากกระทรวงยุติธรรมโดยสิ้นเชิงตามหลักการแบ่งแยกอำนาจตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย ถือเป็นหมุดหมายสำคัญของการปฏิรูประบบยุติธรรมของประเทศ กฎหมายรัฐธรรมนูญได้กำหนดโครงสร้างที่เป็นอิสระของศาลยุติธรรมเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจทางกฎหมาย ขณะเดียวกันกฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดให้กระทรวงยุติธรรมรับผิดชอบการบริหารงานยุติธรรม เช่น การคุมประพฤติ การพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และการลงโทษ

รัฐบาลได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการพัฒนามนุษย์และยุทธศาสตร์ย่อยในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของครอบครัวและชุมชน แผนพัฒนานี้ยังรวมถึงมาตรการในการปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบยุติธรรมและการคุ้มครองสิทธิของประชาชนโดยการลดจำนวนคดีที่นำไปสู่ศาลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งภายในชุมชนได้ นอกจากนี้การเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมให้แก่ประชาชนยังมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่พวกเขาจะสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมเมื่อมีเหตุให้ข้องแวะกับกระบวนการยุติธรรม วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของแผนพัฒนานี้คือการสนับสนุนกิจกรรมของอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงमानฉันทเริ่มปรากฏและได้รับความสำคัญอีกครั้งในสังคมไทยเมื่อต้นปี พ.ศ. 2545 นับแต่นั้นเป็นต้นมา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้ให้ความสนใจและฟื้นฟูบทบาทในส่วนของตนเพื่อดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้มีการบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินการไกล่เกลี่ยและกระบวนการยุติธรรมเชิงमानฉันทให้สอดคล้องกับแผนโครงการต่างๆ กระบวนการยุติธรรมเชิงमानฉันทมีรูปแบบแตกต่างกันและมีชื่อเรียกต่างกันอีกด้วย เช่น การจัดการข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (การระงับข้อพิพาท) อนุญาโตตุลาการ การระงับข้อพิพาททางอาญา การดำเนินคดีทางอาญาอย่างไม่เป็นทางการ ระบบยุติธรรมทางเลือก (การระงับข้อพิพาทนอกศาล) และระบบยุติธรรมคู่ขนาน เมื่อพิจารณาศัพท์บัญญัติต่าง ๆ เหล่านี้ จูฑารัตน์ เอื้ออำนวย สังเกตว่าแม้การใช้คำหรือศัพท์บัญญัติจะแตกต่างกัน หากกลไกเหล่านี้

ล้วนมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้คนพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ระบบยุติธรรมหรือลดความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการยุติธรรมในระบบ อย่างไรก็ตาม จุฬารัตน์แนะนำว่าควรดำรงวิธีการ

เหล่านี้ไว้เพื่อดำเนินการกับข้อพิพาทที่ก่อให้เกิด ‘อาชญากรรม’ หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมไปกว่าที่ส่งผลกระทบต่อผู้เสียหายโดยตรง²³

การระงับข้อพิพาทรูปแบบต่าง ๆ จะดำเนินการนอกกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและช่วยแก้ไขข้อพิพาททางอาญาโดยไม่ต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการภายใต้กฎหมาย (ยกเว้นการชำระหนี้ตามกฎหมายและการไกล่เกลี่ยบางประเภท) ซึ่งระบบบริหารงานยุติธรรมสมัยใหม่ให้การยอมรับวิธีการระงับข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการ โดยพิจารณาว่าวิธีการเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อรัฐ ผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิดไม่น้อยไปกว่ากระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการ วิธีการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งเสริมของกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการและสามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์การระงับข้อพิพาทที่เป็นธรรมได้อย่างน่าพึงพอใจ อีกทั้งยังยืนยันและปกป้องสิทธิของผู้เสียหาย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบและยังคงจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอีกด้วย

การเสนอให้มีการปฏิรูปกฎหมายซึ่งเป็นผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และด้วยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมนำไปสู่การพัฒนาแผนแม่บทระบบยุติธรรมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2547-2549) ซึ่งประกอบด้วยแผนการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระบุนโยบายยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 6 “การส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ระบบยุติธรรม” ยุทธศาสตร์นี้เกี่ยวข้องกับส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควบคู่ไปกับการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยการระงับการดำเนินคดีตามกฎหมาย แผนระดับชาติฉบับนี้ประกอบด้วยบทบัญญัติหลัก 2 ประการ เพื่อเอื้ออำนวยการใช้ระบบยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ (1) การกำหนดขั้นตอนเพื่อลดจำนวนคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และ (2) การใช้แนวคิดระบบยุติธรรมทางเลือกในการกำหนดนโยบาย

แผนแม่บทระบบยุติธรรมแห่งชาตินำไปสู่การพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หลากหลายรูปแบบ รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจแนวคิดระบบยุติธรรมทางเลือกและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งได้เริ่มบูรณาการระบบเหล่านี้สู่นโยบายของรัฐบาล ตัวอย่างเช่น ในแผนแม่บทระบบยุติธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2550-2551 มีการเพิ่มแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเข้าไปในการใช้ในระบบยุติธรรมทางเลือกภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 6 “การส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ระบบยุติธรรม” และยุทธศาสตร์ที่ 9 “การส่งเสริม สนับสนุน และสร้างกลไกเพื่อขยายโอกาสให้ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น และภาคเอกชนมีส่วนร่วมในระบบยุติธรรม”

²³ เอื้ออำนวย, จุฬารัตน์. (2548). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืน ‘อำนาจ’ แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

แนวโน้มของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้ได้ผนวกไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552-2555 โดยได้ระบุในยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาระบบยุติธรรมทางเลือกและการพัฒนาความร่วมมือในกิจการยุติธรรมด้วยเหตุนี้ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรวมถึงกรมคุมประพฤติและกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงให้ความสำคัญกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ภายหลังจากปฏิรูประบบยุติธรรม

นอกเหนือจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามจารีตที่ยังใช้กันอยู่ในชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศแล้วนั้น ยังมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบทางการโดยองค์กรต่าง ๆ ภายในระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการได้กลายมาเป็นข้อบังคับของกฎหมาย แนวทางปฏิบัติที่เป็นทางการและเป็นระบบของกระบวนการยุติธรรมสังคมไทย ซึ่งในส่วนตัวไปจะย้อนกลับไปยังการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

3.3.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากกรมคุมประพฤติจะต้องปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การระงับข้อพิพาทผ่านระบบยุติธรรมทางเลือกภายใต้วัตถุประสงค์การส่งคนดีกลับคืนสู่สังคมและการส่งเสริมเศรษฐกิจของรัฐ ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการสำหรับปี พ.ศ. 2547 จึงประกอบด้วยโครงการด้านการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในงานคุมประพฤติ ดังนั้น การกำหนดเป้าหมายเชิงปฏิบัติจึงมีความสอดคล้องกับข้อตกลงร่วมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างน้อยร้อยละ 40 ของคดี ซึ่งกรมคุมประพฤติได้มอบหมายความรับผิดชอบให้หน่วยงานพัฒนาเครือข่ายชุมชน กองกิจการชุมชนและบริการสังคม เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคืนระบบยุติธรรมชุมชน และเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทด้านดังกล่าวอยู่แล้ว รวมทั้งมีการประสานงานโครงการเพื่อบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เป็นผลทำให้คณะกรรมการการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในงานคุมประพฤติ (Commission on Restorative Justice Implementation in Probation Affairs) ให้ความเห็นชอบในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานสืบสวนสอบสวน เนื่องจากมีการดำเนินงานสอดคล้องกับการสืบสวนสอบสวน และตัวชี้วัดยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับงานสืบสวนสอบสวนเช่นกัน ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ อธิบดีคุมประพฤติในขณะนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการโอนความรับผิดชอบด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปยังกองพัฒนาการคุมประพฤติ เพื่อไม่ให้เกิดการสร้างภาระงานซ้ำซ้อนให้แก่กองกิจการชุมชนและบริการสังคมที่เพิ่งได้รับมอบหมายภารกิจในการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

3.3.2 ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกรณีพิพาทและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

กรณีพิพาทและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม มีภารกิจหลักในการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย ด้วยการส่งเสริมการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและมาตรการอื่น ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์หลักในการหันเหคดีของผู้กระทำผิดที่เป็นผู้เยาว์จากระบบยุติธรรมทางอาญา ซึ่งถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการให้โอกาสผู้เยาว์ที่กระทำผิดได้แก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเสีย สามารถกลับคืนสู่สังคมโดยปราศจากการตีตราหรือได้รับผลกระทบด้านลบอื่น ๆ จากการดำเนินคดีอาญาและการลงโทษ โดยกรณีพิพาทได้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างต่อเนื่องตามที่ได้ให้รายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. ระยะที่หนึ่ง

หลักการในระยะนี้คือการ 'ไม่ดำเนินคดี' ผู้กระทำผิดที่เป็นผู้เยาว์จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรม แม้ว่าในบางกรณีอาจมีข้อโต้แย้งว่าหลักการนี้ไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากยังไม่มีกระบวนการที่จะรับประกันว่าผู้เยาว์ที่กระทำผิดได้รับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเสียแล้ว

ข. ระยะเริ่มต้น

ในปี พ.ศ. 2545 องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบยุติธรรมทางเลือกและการประชุมกลุ่มครอบครัวซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เริ่มใช้กันอย่างแพร่หลาย เจ้าหน้าที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเชื่อว่า "หากการประชุมกลุ่มครอบครัวสามารถใช้ร่วมกับแนวคิดที่ว่า เด็กและเยาวชนสามารถเข้ารับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมได้โดยไม่ต้องดำเนินคดีแล้วนั้น จะเป็นการช่วยแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเสียผู้เยาว์ที่กระทำผิดได้ในระดับหนึ่งและยังช่วยป้องกันไม่ให้พวกเขากระทำผิดซ้ำ" ด้วยเหตุนี้ จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับการประชุมกลุ่มครอบครัวอย่างจริงจังและปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขอให้ชุมชนเข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัวในรูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน รวมทั้งมีการนำการประชุมกลุ่มครอบครัวไปใช้ในขั้นตอนการสอบสวนก่อนการดำเนินคดีอีกด้วย

ค. ระยะหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหา

ระยะต่อไปนั้น จะมีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญาเพื่อหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมก่อนการตั้งข้อกล่าวหา ซึ่งภายใต้หลักการพื้นฐานของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีเงื่อนไขบทลงโทษสูงสุดที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิด นั่นคือ การจำคุกสูงสุดไม่เกิน 5 ปี ไม่ว่าจะมีการปรับหรือไม่ก็ตาม ในกรณีที่ผู้เยาว์ไม่เคยถูกคุมขัง อันเนื่องมาจากการตัดสินลงโทษขั้นสุดท้าย (ยกเว้นความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ) และหากผู้เยาว์แสดงถึงความสำนึกผิดก่อนการดำเนินคดี รวมทั้งผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเชื่อมั่นว่าผู้เยาว์สามารถแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมโดยไม่ต้องดำเนินคดี จะมีการจัดทำแผนฟื้นฟูเพื่อแก้ไขพฤติกรรมของผู้เยาว์ รวมทั้งการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายและการสร้างความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม โดยพิจารณาอายุ ภูมิหลัง ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษา สภาพร่างกาย สภาพจิตใจ อาชีพ สถานภาพ และสาเหตุของการกระทำผิดความผิดของเยาวชนประกอบด้วย

ในการจัดทำแผนฟื้นฟูเพื่อแก้ไขพฤติกรรมของผู้เยาว์จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและผู้เยาว์ที่กระทำความผิด ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาเงื่อนไขทั้ง 5 ประการ ว่า กรณีดังกล่าวมีคุณสมบัติเหมาะสมในการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาและในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญา ได้แก่ บทลงโทษของคดีเป็นไปตามกฎหมาย ผู้เยาว์ไม่เคยต้องโทษจำคุกมาก่อน ผู้กระทำความผิดแสดงถึงความสำนึกผิด ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเห็นถึงความเหมาะสมและประโยชน์ในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญา รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยินยอมให้ใช้มาตรการพิเศษ ในการนี้ แผนฟื้นฟูจะต้องไม่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของผู้เยาว์ เว้นเสียแต่ว่าข้อจำกัดดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้เยาว์หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและไม่ได้ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เยาว์ ซึ่งในแผนฟื้นฟูนั้นสามารถกำหนดมาตรการกับผู้เยาว์ดังต่อไปนี้

- การดักเตือน
- ข้อกำหนดสำหรับผู้เยาว์ที่จะต้องปฏิบัติ รวมทั้งข้อกำหนดสำหรับผู้เป็นพ่อ แม่ ผู้ปกครองหรือบุคคลและองค์กรที่ผู้เยาว์พักอาศัยอยู่ด้วยตามความจำเป็นในการให้ความคุ้มครองผู้เยาว์
- ชดเชยเยียวยาความเสียหาย
- ปฏิบัติงานบริการสังคมหรือบริการสาธารณะในระยะเวลา 30 ชั่วโมง
- จะต้องมีมาตรการเพื่อการฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้เยาว์อย่างน้อย 1 มาตรการ ในช่วงเวลาแผนการฟื้นฟูพฤติกรรมของผู้เยาว์โดยมีระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีความชัดเจนว่า การพิจารณาหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาควรอยู่ในชั้นไหน ซึ่งขณะนี้สามารถระบุได้เพียงข้อกำหนดและเงื่อนไขต่างๆ ที่สามารถใช้มาตรการพิเศษได้เท่านั้น ดังนั้น อาจสันนิษฐานได้ว่าสามารถใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญาในชั้นตอนใดก็ได้ ตราบเท่าที่ยังไม่มีการยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งขึ้นอยู่กับพิจารณาของผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และผู้เยาว์ที่กระทำความผิดนั้นแสดงออกถึงการสำนึกผิดหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการพิจารณาว่าควรใช้มาตรการพิเศษที่มีอยู่ในกรณีใดบ้าง หากผู้อำนวยการเห็นสมควรจะมีการจัดทำ แผนฟื้นฟูเพื่อแก้ไขพฤติกรรมของผู้เยาว์ และเสนอต่อพนักงานอัยการภายใน 30 วันนับตั้งแต่วันที่เยาวชนแสดงความสำนึกผิด ซึ่งในบางกรณีอาจจะขยายออกไปได้สูงสุดไม่เกิน 60 วัน

ง. ระยะเวลาใช้มาตรการพิเศษทดแทนการดำเนินคดีทางอาญา

ในปี พ.ศ. 2559 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ดำเนิน “โครงการเพิ่มการใช้มาตรการพิเศษทดแทนการดำเนินคดีทางอาญาสำหรับผู้เยาว์ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม” โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF)

โครงการนี้เริ่มดำเนินการระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคมในปีเดียวกันนี้ และมีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษทดแทนการดำเนินคดีทางอาญาตามมาตรา 86 ของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2559 คู่มือนี้ได้รับการปรับแก้ไขและมีการสนับสนุนให้เพิ่มการใช้มาตรการพิเศษ แทนการดำเนินคดีทางอาญา โดยเปิดโอกาสให้ผู้เยาว์ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและกลับคืนสู่สังคมโดยไม่ถูกดำเนินคดี ผลจากการดำเนินโครงการดังกล่าวได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พนักงานอัยการฝ่ายคดีเยาวชนและครอบครัว ศาลเยาวชนและครอบครัว รวมทั้งผู้เยาว์และครอบครัว และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

นอกจากนั้น ทุกหน่วยงานในเครือข่ายความร่วมมือจะต้องเข้าใจถึงกระบวนการของมาตรการพิเศษต่าง ๆ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงได้ดำเนินโครงการระยะที่ 2 ซึ่งมีชื่อว่า “โครงการเพิ่มการใช้มาตรการพิเศษทดแทนการดำเนินคดีทางอาญาสำหรับผู้เยาว์ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม-ระยะที่ 2” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่า บุคลากรจะมีความรู้และความเข้าใจที่จำเป็นในการใช้มาตรการพิเศษอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพิ่มการใช้มาตรการพิเศษ ลดจำนวนคดีที่จะนำขึ้นสู่ศาล และมีการนำแนวทางปฏิบัติที่ดีมาใช้ในการดำเนินมาตรการพิเศษเหล่านี้

3.3.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกรมราชทัณฑ์

ในระหว่างการคุมขังนั้น นักโทษผู้ใหญ่มักไม่ได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับชุมชนภายนอก อย่างไรก็ตาม กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังในการกลับคืนสู่สังคม และสนับสนุนการสมานฉันท์กับผู้เสียหายจากอาชญากรรม ซึ่งการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรือนจำของไทยมีการปฏิบัติตามแนวทางต่อไปนี้

ก. กระบวนการสำหรับผู้ต้องขัง

กระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยการให้ผู้ต้องขังแสดงความสำนึกผิดและยอมรับความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน กิจกรรมที่หลากหลายภายใต้กระบวนการจะช่วยให้ผู้ต้องขังปรับเปลี่ยนความคิด เช่น การฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้และปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ไปจนถึงการสอนเพื่อการตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการอารมณ์ การควบคุมตนเอง ตลอดจนทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม ทักษะการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และทักษะการสื่อสาร นอกจากนี้ เรือินจำยังจัดให้มีโครงการฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังแต่ละประเภท เช่น แผนงานฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำความผิดทางเพศ แผนงานปรับพฤติกรรมสำหรับผู้กระทำความผิดรุนแรง ตลอดจนแผนงานสำหรับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และผู้กระทำความผิดอื่น ๆ แผนงานเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจผู้เสียหายและบุคคลอื่น ๆ ที่ได้รับอันตรายจากอาชญากรรม และเพื่อให้ผู้กระทำความผิดยอมรับที่จะชดเชยเยียวยาหรือขอโทษในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อที่ผู้กระทำความผิดนั้นจะสามารถกลับคืนสู่สังคมและใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นหลังจากได้รับการปล่อยตัว

ข. การมีส่วนร่วมของผู้เสียหาย

เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะติดต่อกับผู้เสียหายที่ต้องการเปิดเผยตัวและจัดงานสัมมนาที่ผู้เสียหายสามารถแลกเปลี่ยนความรู้สึกและประสบการณ์การตกเป็นเหยื่อ ผลกระทบที่ได้รับและความทุกข์ทรมานที่พวกเขาเผชิญกับผู้ต้องขัง บุคคลอื่นและประชาชนทั่วไป ซึ่งผู้ฟังสามารถพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เข้าใจ และมีความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับผลของการตกเป็นเหยื่อ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมที่เป็นประชาชนทั่วไปอาจเรียนรู้ถึงวิธีป้องกันตนเองจากการตกเป็นเหยื่อ ตัวอย่างเช่น กรมราชทัณฑ์ได้จัดเวทีให้กับผู้เสียหายที่เรือนจำพิเศษธนบุรี ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2548 โดยเชิญสุภาพสตรีที่เป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิดทางเพศและความรุนแรงในครอบครัวมาแลกเปลี่ยนความรู้สึกและประสบการณ์ให้แก่ผู้กระทำความผิด เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเหล่านี้ได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความทุกข์ ความเสียหาย และอันตรายอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมที่พวกเขาก่อขึ้น และได้มีประสบการณ์ถึงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและการสำนึกผิด

ค. การพบปะระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่อาจจัดให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสพบปะเพื่อให้เกิดการขอโทษ ให้อภัย และเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น กิจกรรมนี้สามารถช่วยชดเชย เยียวยา และประสานความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของทั้งสองฝ่ายได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับวิธีการนั้น คู่กรณีทั้งสองจะต้องเต็มใจที่จะเผชิญหน้ากันอย่างสมเหตุสมผลและจะต้องเป็นคดีที่สามารถยอมความกันได้ ผู้ต้องขังอาจแสดงความสำนึกผิดและตกลงที่จะจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้เสียหาย โดยหักจากค่าจ้างจากการฝึกอาชีพหรือเสนอค่าตอบแทนแทนจากการทำงานประเภทอื่น จนถึงจุดที่ผู้เสียหายเห็นพ้องที่จะให้อภัย และคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจกัน ด้วยจุดมุ่งหมายที่ว่า การยุติข้อพิพาทและการไกล่เกลี่ยของคู่กรณีทั้งสองจะนำไปสู่ความสมานฉันท์และสงบสุขในสังคม

ในการนี้ กรมราชทัณฑ์ได้จัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับกิจกรรมเชิงสมานฉันท์ของกรมราชทัณฑ์ไว้ 4 ประเภท เพื่อใช้ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ดังต่อไปนี้

- กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้ต้องขังและผู้เสียหายซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขฟื้นฟูความรู้สึกของทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดและช่วยสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด รวมทั้งครอบครัวของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย และด้วยความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ซึ่งคู่กรณีทั้งสองจะต้องไม่รู้สึกว่าคุณบังคับหรือถูกกดดันให้ยอมรับการขอโทษหรือต้องขอโทษ
- กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้ต้องขังและสังคมโดยมุ่งเน้นให้ผู้ต้องขังมีส่วนร่วมในการชดใช้สังคม ซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมผ่านกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและสังคม กิจกรรมนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นให้สังคมยอมรับให้อภัย ให้โอกาส และให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังในการกลับคืนสู่สังคมภายหลังการปล่อยตัว เพื่อที่จะนำไปสู่การลดการกระทำความผิดซ้ำและสร้างความสงบสุขในสังคม

- กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขความขัดแย้งระหว่างผู้ต้องขังและสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม และเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวด้วยการส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวรับรู้ ยอมรับ ให้อภัย ให้โอกาส และให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัว ทั้งยังเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ
- กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้ต้องขังช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ต้องขังด้วยกัน เช่น การทะเลาะวิวาทหรือการทำร้ายร่างกาย เพื่อลดความตึงเครียดและความกดดันที่ผู้ต้องขังกำลังเผชิญ ลดความรุนแรงในทัณฑสถาน และเพื่อเอื้ออำนวยการจัดการประชากรในทัณฑสถาน กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการลดความขัดแย้งหรือข้อพิพาท สร้างความสามัคคีและความสงบสุขในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ซึ่งนำไปสู่ศักยภาพในการควบคุมและฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังได้

กิจกรรมแต่ละประเภทข้างต้นมีวัตถุประสงค์ในตัวเองและไม่ได้มีองค์ประกอบหลักทั้งหมดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งหมด ข้อจำกัดของกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันเหล่านี้สะท้อนข้อเท็จจริงที่ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย และบุคลากรในระบบยุติธรรมหรือสาธารณะยังขาดความเข้าใจที่ดี นอกจากนี้ การปฏิรูปทั้งหมดยังต้องรับมือกับมุมมองและทัศนคติที่ฝังลึกอย่างยาวนาน ทั้งในระบบยุติธรรมของไทยและในสังคมที่ยังเชื่อว่าการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการให้ความยุติธรรมแก่ผู้เสียหาย ซึ่งจะต้องเรียนรู้และศึกษาต่อไปว่าจะนำแนวปฏิบัติระดับสากลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทราชทัณฑ์มาปรับใช้กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้อย่างไร

3.3.4 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรมเริ่มต้นจากการไกล่เกลี่ยคดีทางอาญาที่สามารถยอมความได้และเป็นคดีของบุคคล โดยมีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาที่ศาลอาญาในกรุงเทพมหานครและศาลจังหวัดทุกแห่ง โดยดำเนินการภายใต้ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการไกล่เกลี่ยที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้พบปะและพูดคุยเกี่ยวกับความเสียหายอันเป็นผลมาจากอาชญากรรม ความรู้สึกของผู้เสียหาย เหตุผลในการกระทำความผิด และเพื่อค้นหาโอกาสความเป็นไปได้ที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดยอมรับความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตน ขอโทษและชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย นอกจากนี้ ยังมีการใช้มาตรการต่าง ๆ ในการติดตามว่าผู้กระทำความผิดได้ปฏิบัติตามข้อตกลงในการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือไม่

หลังจากนั้นได้มีการจัดตั้ง ศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี ขึ้นในศาลทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการยุติข้อพิพาทและพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนภายใต้กฎหมาย ตลอดจนมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางศาลตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งศาลแต่ละแห่งสามารถจัดทำระเบียบข้อบังคับสำหรับศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธีของตนได้ โดยต้องสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการทั่วไป ซึ่งประกาศโดยศาลยุติธรรม ดังต่อไปนี้ (1) ระเบียบที่ออกโดยศาลแต่ละแห่งจะต้องแตกต่างจากการดำเนินการ

และการบริหารจัดการคดีทั่วไป (2) แนวทางของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วย การประชุมร่วมกันระหว่างผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ และตัวแทนชุมชนเพื่อหารือและเจรจาเกี่ยวกับข้อพิพาทหรือความผิดเพื่อหาทางออกที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ เพื่อความเข้าใจร่วมกันและให้อภัยซึ่งกันและกัน และ (3) ข้อบังคับของศาลจะต้องกำหนดให้ผู้พิพากษาที่ทำงานในศูนย์ดังกล่าวให้ข้อมูลการดำเนินคดี สิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายแก่ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายตลอดกระบวนการ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2559 สำนักงานศาลยุติธรรมได้กำหนดระเบียบการดำเนินงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญา ซึ่งผนวกรวมการทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกับศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธีเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธีเป็น ศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และได้กำหนดระเบียบการดำเนินงานเพิ่มเติมเพื่อการคุ้มครองสิทธิ รวมทั้งกำหนดว่าในการพิจารณาวินิจฉัยคดีผู้พิพากษาจะต้องอ่านและอธิบายเกี่ยวกับคำร้องให้ผู้กระทำความผิดโดยละเอียดก่อนการไต่สวนมูลฟ้องหรือการประชุมคดี นอกจากนั้น คณะผู้พิพากษาจะต้องหมุนเวียนกันปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้พิพากษาท่านใดท่านหนึ่งทราบรายละเอียดทั้งหมดของคดีมากกว่าผู้อื่น

นอกจากนี้ สำนักงานศาลยุติธรรมยังสนับสนุนให้มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา ซึ่งส่งผลให้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายหลังการสืบพยาน ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 บัญญัติไว้ว่าศาลอาจงดเว้นการกำหนดโทษหรือพักการลงโทษ ในกรณีก็ตามปกติแล้วศาลจะกำหนดโทษจำคุก 5 ปี หรือน้อยกว่านั้น ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วย

หรือไม่ก็ตาม มาตรการทางเลือกในการจำคุกตามมาตรา 56 รวมถึงการใช้มาตรการสมานฉันท์ในฐานะเงื่อนไขของคำสั่งคุมประพฤติ และการจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายหรือการชดเชยด้วยวิธีการอื่นตามที่ตกลงกันระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย หรือตามเงื่อนไขอื่นใดที่ศาลเห็นสมควรในการฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด และเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำหรือเพื่อการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายในรูปแบบอื่น ๆ ตามที่ศาลเห็นสมควร

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของเด็กและเยาวชนได้ใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะทางเลือกหนึ่งในการดำเนินคดีทางอาญา ตามหลักการที่บัญญัติในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำแผนฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายให้จำคุก 5 ปีหรือน้อยกว่านั้น ซึ่งอาจจะมีการปรับหรือไม่ก็ตาม โดยมีเงื่อนไขว่าผู้เยาว์ไม่เคยถูกจำคุกมาก่อน ตามการตัดสินใจก่อนหน้านี้ (ยกเว้นความผิดที่เกิดจากความประมาทหรือความผิดลหุโทษ) และผู้เยาว์รับสารภาพก่อนการดำเนินคดี และในกรณีที่ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนพิจารณาและเชื่อมั่นว่าผู้เยาว์สามารถแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมได้โดยไม่ต้องดำเนินคดี ทั้งนี้ ผู้เยาว์และผู้เสียหายจะต้องยอมรับและเห็นพ้องกับแผนฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรม²⁴ นอกจากนี้ ในกรณีเช่นนี้ก่อนที่จะมีคำพิพากษาออกมานั้น หากศาลยุติธรรมเชื่อมั่นว่าผู้เยาว์จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรม และผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาที่เหมาะสม จะมีการรับรองข้อตกลงระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นทางการ แทนที่จะตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด และกำหนดบทลงโทษ ส่วนในคดีที่ผู้เยาว์เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย เช่น การกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ การจราจรหรือยาเสพติดเล็กน้อยนั้น การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ผู้เสียหายโดยตรง เช่น สมาชิกชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ เช่น ตัวแทนหน่วยงานรัฐ สามารถเข้าร่วมในการดำเนินกระบวนการแผนฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมได้

²⁴ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, มาตรา 86

บทที่ 4

กรอบกฎหมายไทยในปัจจุบัน

บทที่ 4

กรอบกฎหมายไทยในปัจจุบัน

4.1 ภาพรวม

ก่อนการอภิปรายว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถูกบูรณาการเข้ากับกฎหมายประเทศไทยในปัจจุบันได้อย่างไรนั้น สิ่งที่น่าสนใจคือการพิจารณาว่ากฎหมายไทยโบราณและกระบวนการที่มุ่งสร้างผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์เป็นส่วนหนึ่งของกรอบกฎหมายในประเทศกว่า 500 ปีได้อย่างไร ตัวอย่างเช่น มาตรา 5 ของพระไอยการลักษณะวิวาทคดีต่าง ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. 1992 สมัยอาณาจักรอยุธยา กำหนดไว้ว่าการทะเลาะวิวาทหรือทำร้ายร่างกายระหว่างญาติและคนในครอบครัวที่ไม่ถึงกับบาดเจ็บร้ายแรงนั้น หัวหน้าหมู่บ้านจะต้องตำหนิและตักเตือนผู้กระทำความผิดโดยคำนึงถึงอาวุโสและความสัมพันธ์ในครอบครัวแทนการใช้บทลงโทษอาญาอื่น ๆ และให้ผู้กระทำความผิดขอโทษสำหรับพฤติกรรมของตน

กฎหมายฉบับเดียวกันนี้ยังระบุเพิ่มเติมด้วยว่าผู้กระทำความผิดจะต้องขอโทษผู้เสียหายโดย “ตบแต่งข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ชนุ่นง่อม เหล้าขาว เบ็ด ไก่ แป้งขมิ้นกุ่ม” หรือ “การทำพิธีตามจารีตเพื่อเคารพ ขออภัย หรือขอขมาต่อกัน โดยมีข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ชนุ่นง่อม เหล้าขาว เบ็ด ไก่ และการเยียวยาโดยการทำขวัญ เพื่อแสดงถึงความสำนึกผิด” กฎหมายให้เหตุผลในการดำเนินการแก้ไขความบาดหมางประเภทนี้โดยใช้พิธีกรรมแทนการลงโทษว่า “เพราะเขาเสียกันไม่ได้” หรือ “เพราะพวกเขาไม่สามารถสูญเสียซึ่งกันและกันอันเนื่องจากความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน”

ถึงแม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์และระบบของรัฐมีความแตกต่างกันระหว่างอาณาจักรอยุธยาและประเทศไทยในปัจจุบัน แต่กฎหมายโบราณนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ตรากฎหมาย (ขณะนั้นพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงตรากฎหมาย) ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่น้อยไปกว่าการลงโทษทางอาญา และให้ความสำคัญในการเยียวยาผู้เสียหาย พิณฟูความสัมพันธ์ และความสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอดอย่างเห็นได้ชัด ในปัจจุบันกฎหมายนี้อาจเทียบได้กับการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว เป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยยังคงใช้พิธีกรรมเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ข้างต้น เมื่อผู้กระทำความผิดรู้สึกผิดและต้องการขอโทษผู้อื่นในสิ่งที่ตนได้ก่อความเสียหายและสร้างความเจ็บปวดแก่ผู้อื่น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบนี้หยั่งรากในธรรมเนียมปฏิบัติและเป็นแนวทางหนึ่งที่พบได้ทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะในครอบครัวและชุมชนขนาดเล็ก เช่น ละแวกบ้าน โรงเรียน หรือหมู่บ้าน

ระบบกฎหมายไทยในปัจจุบันมีพื้นฐานมาจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีคุณลักษณะแบบผสมผสานของการนำแนวทางปฏิบัติจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีมาใช้บ้างก็ตาม โดยระบบกฎหมายวางอยู่บนกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ตราโดยรัฐสภาในฐานะองค์นิติบัญญัติที่มาของกฎหมายในประเทศไทย ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายนิติบัญญัติ (เช่น ประมวลกฎหมายและพระราชบัญญัติ) พระราชกฤษฎีกา และกฎหมายลำดับรองลงมา เช่น กฎกระทรวงและคำสั่ง แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยไม่มีมาตราใดที่กล่าวถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยตรงแต่ในฐานะกฎหมายที่มีศักดิ์สูงสุดเหนือกฎหมายอื่น ๆ ในราชอาณาจักร รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิในการชดเชยหรือได้รับความช่วยเหลือจากรัฐสำหรับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ หรือจากการกระทำความผิดทางอาญา²⁵ ยิ่งไปกว่านั้น มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดว่า รัฐมีหน้าที่ในการสร้างความเชื่อมั่นว่าประชาชนไทยจะต้องเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างทันท่วงที่ไม่ชักช้าโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ และประชาชนจะต้องไม่แบกรับภาระค่าใช้จ่ายเกินสมควร ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงมีส่วนสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมโดยการช่วยเติมเต็มสิทธิการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างทันท่วงที่และเป็นธรรมแก่ประชาชน ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดไว้ ทั้งนี้กฎหมายไทยอื่น ๆ ได้กล่าวถึงและใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งแต่กฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภาไปจนถึงข้อบังคับขององค์กรอื่น ๆ ดังจะได้กล่าวต่อไป

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างวิธีพิจารณาคดีอาญาสำหรับผู้ใหญ่และคดีเด็กและเยาวชนในประเทศไทยคือการพิจารณาอายุของผู้กระทำความผิด ซึ่งเริ่มใช้มาตรการนี้นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งศาลเยาวชนในปี พ.ศ. 2495

ในปี พ.ศ. 2534 เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กลายเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของระบบยุติธรรมเด็กและเยาวชน ต่อมาได้พัฒนาไปสู่มาตรการพิเศษที่คำนึงถึงความต้องการและประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก โดยปัจจุบันภายใต้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 นั้น มาตรการพิเศษซึ่งมีองค์ประกอบของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือเป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดอันดับแรกในการแก้ปัญหาเด็กที่ทำผิดกฎหมาย

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้ชี้เฉพาะเจาะจงหรือกล่าวโดยตรงให้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตามยังมีกฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ อีกหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการและใช้กันแพร่หลายทั่วประเทศ

เนื้อหาส่วนต่อไปนี้จะเป็นการทบทวนกรอบกฎหมายว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบันโดยสังเขป เนื่องจากการศึกษาเน้นการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาเป็นหลัก จึงจะไม่วิเคราะห์กฎหมายที่ใช้เฉพาะกับคดีแพ่งหรือเหตุการณ์ที่ไม่นับว่าเป็นอาชญากรรม

²⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 25 “บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายกำหนด”

4.2 นิยามของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในมติกฎหมาย

หลักการพื้นฐาน มิได้ให้คำจำกัดความของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แต่ตั้งข้อสังเกตว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ “สร้างมาตรการต่าง ๆ ที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับใช้ในระบบยุติธรรมอาญาที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งเสริมระบบยุติธรรมอาญา โดยคำนึงถึงสถานการณ์ด้านกฎหมาย สังคม และวัฒนธรรม” (อาร์มภบท) *ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์* หมายถึง “โครงการใด ๆ ซึ่งใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์และมุ่งหมายจะให้บรรลุผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์” (ย่อหน้าที่ 1) *กระบวนการเชิงสมานฉันท์* หมายถึง “กระบวนการใด ๆ ซึ่งผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และบุคคลอื่น ๆ หรือสมาชิกชุมชนซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมมีส่วนร่วมด้วยความแข็งขันในการแก้ไขปัญหาอันเป็นผลจากอาชญากรรม โดยมีผู้จัดกระบวนการให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการ (ย่อหน้าที่ 2) สุดท้ายนั้น *หลักการพื้นฐาน* สำหรับกำหนดผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์โดยมีข้อตกลงที่ทำขึ้นอันเป็นผลมาจากกระบวนการเชิงสมานฉันท์ “หมายรวมถึงการดำเนินการและกระบวนการต่าง ๆ เช่น การชดเชย การชดเชยทดแทน และการบริการชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ความต้องการส่วนรวม และความรับผิดชอบของคู่กรณี และเพื่อให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดสามารถกลับคืนสู่สังคม” (ย่อหน้าที่ 3)

การทบทวนวรรณกรรมเสนอว่านิยามความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความหลากหลาย เนื่องจากคุณลักษณะที่แตกต่างและพัฒนาการของแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วโลก โดยนิยามส่วนใหญ่จะเน้นบทบาทที่ผู้เสียหายเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ บางนิยามให้ความสำคัญที่องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในกระบวนการและการเผชิญหน้าระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด ตลอดจนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ส่วนนิยามอื่น ๆ ให้น้ำหนักที่ผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ เช่น การชดเชย การฟื้นฟูผู้เสียหาย และการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด²⁶

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรมของไทย ไม่ได้มีนิยามแบบเดียว ในทางปฏิบัติ คำว่า ‘กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ ถูกใช้แพร่หลายโดยเฉพาะในกรมคุมประพฤติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 และใน

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรมของไทยไม่ได้มีนิยามแบบเดียว

ศูนย์ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทโดยสันติ สังกัดศาลยุติธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 สิ่งสำคัญที่จะต้องระบุไว้คือ คำว่า ‘ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ เป็นคำเพียงคำเดียวที่มีความหมายคล้ายกันหรือทับซ้อนกับคำอื่น ๆ จำนวนมากที่พบในกฎหมายหลายฉบับ เช่น คำว่า *ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ความยุติธรรมเพื่อความกลมเกลียว)* ที่พบในพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559 *การไกล่เกลี่ย* ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 *การประชุมกลุ่มครอบครัวและแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู* ในพระราชบัญญัติ

²⁶ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 2nd Edition, Vienna: United Nations, Ch. 1.

ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 การไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาท ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการระงับข้อพิพาททางเลือกในข้อบังคับ ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ย

พระราชบัญญัติคุ้มครองประพฤติ พ.ศ. 2559 มีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับเดียวในประเทศไทยที่กำหนดรายละเอียดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังนี้

“

การดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการดำเนินการที่ให้ความสำคัญกับการบรรเทาผลร้ายหรือการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด โดยการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายและชุมชน การสร้างความสำนึกและความรับผิดชอบในการกระทำของตน และการให้ผู้เสียหาย ผู้ถูกสืบเสาะและพินิจ ผู้ถูกคุมความประพฤติ และสมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ได้ร่วมกันหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา (มาตรา 36)

”

อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความนี้ใช้เฉพาะกิจกรรมการให้บริการของหน่วยงานคุมประพฤติที่อยู่ภายใต้บังคับพระราชบัญญัตินี้เท่านั้น เมื่อพิจารณาความหลากหลายและความไม่สอดคล้องกันของคำว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนั้น ผู้ปฏิบัติงานบางท่านเสนอว่าประเทศไทยควรใช้กฎหมายเฉพาะว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา เพื่อสร้างความชัดเจนให้แก่นิยามและขอบเขตการประยุกต์ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา ทว่ามีผู้ปฏิบัติงานหลายท่านเชื่อว่าพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ได้รับการประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2562 ได้ให้หลักการทางกฎหมายที่รองรับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพียงพอแล้ว

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น โดยเฉพาะมาตรา 3 ที่จำกัดความหมายของ 'การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท' คือการดำเนินการ "เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกัน ระงับข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาโดยสันติวิธีและปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ทั้งนี้ไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินการในชั้นศาลและในชั้นการบังคับคดี" ผู้ปฏิบัติหน้าที่ชาวไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าการไกล่เกลี่ยเป็นรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สำคัญรูปแบบหนึ่ง แต่บางท่านยังกังวลว่าคำนิยามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติอาจเป็นการสร้างข้อจำกัดที่ไม่จำเป็นและอาจขัดขวางการแสวงหากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบอื่น ๆ เช่น การพิจารณาคดีแบบวงกลมหรือการประชุมกลุ่มชุมชน เป็นต้น

“

ผมเห็นว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ การสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเข้าใจปรัชญาเบื้องหลังให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในระบบยุติธรรมและการสร้างระบบที่มีประสิทธิภาพในการนำไปปฏิบัติ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

”

ความคลุมเครือที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการไม่มีนิยามทางกฎหมายของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือชุดแนวทางปฏิบัติระดับชาติที่เป็นเอกภาพตามที่หลักการพื้นฐาน (ย่อหน้าที่ 12) เสนอแนะไว้ ซึ่งความไม่ชัดเจนเหล่านี้อาจขัดขวางพัฒนาการและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยต่อไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ที่เป็นเอกภาพ และมีความเข้าใจแนวทางปฏิบัติของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายใต้คำจำกัดความทางกฎหมายที่ชัดเจน

ประเทศไทยจำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นแนวทาง ขณะเดียวกันสามารถรักษาความยืดหยุ่นขององค์กรและผู้ปฏิบัติงานให้สามารถวางแผนและประยุกต์ใช้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขให้ลุล่วงได้ด้วยการบัญญัติกฎหมายเฉพาะด้านว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งให้แนวทางปฏิบัติที่มีความชัดเจน ขณะเดียวกันคงความยืดหยุ่นขององค์กรและเอื้ออำนวยผู้ปฏิบัติงานสามารถวางแผนและประยุกต์ใช้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้สอดคล้องกับข้อบังคับของหน่วยงาน ตลอดจนมีความเหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่จะนำไปใช้ หรืออีกวิธีหนึ่งนั้นคือการที่ประเทศไทยใช้ยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่ง หลักการพื้นฐาน เสนอแนะให้รัฐ “พิจารณาการกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบายระดับชาติที่มุ่งพัฒนาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และส่งเสริมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย หน่วยงานทางตุลาการ และสถาบันสังคม ตลอดจนชุมชนท้องถิ่น” (ย่อหน้าที่ 20) แม้ว่าจะมีเพียงไม่กี่ประเทศที่พัฒนายุทธศาสตร์ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แห่งชาติและแทบจะไม่มีการพัฒนาแผนการ

ดำเนินงานตามหลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
 อย่างเป็นระบบ ตลอดทั้งระบบยุติธรรมทางอาญา แต่
 ประเทศไทยยังสามารถพัฒนายุทธศาสตร์แห่งชาติและ
 แผนการดำเนินงานโดยอาศัยความก้าวหน้าเป็นสำคัญ
 ตามที่ได้ดำเนินการตามทิศทางความยุติธรรม
 เชิงสมานฉันท์ตลอดระยะเวลา 20 ปี ที่ผ่านมา

ประเทศไทยควรพิจารณาใช้ยุทธศาสตร์
 ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แห่งชาติ

4.3 การใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คงไม่มีความเป็นเอกภาพ ส่งผลให้
 หน่วยงานแต่ละแห่งมีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน สำหรับคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โดยเฉพาะคดีที่เด็กเป็นผู้กระทำ
 ความผิดนั้นจะบังคับให้ใช้แนวทางเชิงสมานฉันท์ในหลายกรณีด้วยกัน ในขณะที่ผู้กระทำผิดเป็นผู้ใหญ่
 การใช้มาตรการเชิงสมานฉันท์จะขึ้นอยู่กับดุลพินิจของตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา หรือหน่วยงานที่มีอำนาจ
 อื่น ๆ ทั้งนี้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีผู้ใหญ่เป็นมาตรการทางเลือกที่กฎหมายอนุญาตให้ใช้ได้
 แต่ไม่ได้ถือเป็นข้อบังคับ

4.3.1 กรอบกฎหมายในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เยาว์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับผู้เยาว์อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและ
 วิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักว่าด้วยระบบยุติธรรมสำหรับเด็กและ
 เยาวชนในประเทศไทย มาตรา 86 และ 90 ของพระราชบัญญัตินี้ กำหนดให้ใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในคดี
 เกือบทั้งหมด โดยต้องได้รับความยินยอมจากเด็กก่อนตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และ
 เพื่อปกป้องผลประโยชน์สูงสุดของเด็กตลอดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ พระราชบัญญัติฉบับนี้
 กำหนดให้พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย ซึ่งพระราชบัญญัติได้ให้ความคุ้มครอง
 เด็กตามกฎหมายตามที่ **หลักการพื้นฐาน** เสนอแนะ

มาตรา 86 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพินิจเด็กและเยาวชนมีอำนาจ
 ในการสั่งให้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูสำหรับเด็กที่เป็นผู้ต้องหา
 ว่ากระทำความผิดใด ๆ ซึ่งมีโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 5 ปี หรือต่ำกว่า จุดประสงค์หลักของกระบวนการคือ
 เพื่อให้ชุมชนปลอดภัยโดยไม่ต้องใช้การฟ้องร้อง เพื่อให้เด็กเปลี่ยนพฤติกรรม พร้อมทั้งเพื่อบรรเทาหรือ
 ชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหาย

ในกรณีที่เด็กเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในฐานความผิดที่มีโทษจำคุกเกิน 5 ปี แต่ไม่ถึง 20 ปี
 จะต้องมีการดำเนินคดี อย่างไรก็ตาม ภายใต้มาตรา 90 ของพระราชบัญญัตินี้ระบุว่า ผู้พิพากษามีอำนาจ
 ในการสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูสำหรับเด็ก หากเด็กแสดงความสำนึกผิดและไม่เคยต้องโทษจำคุก
 มาก่อน (ยกเว้นความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ) และฝ่ายผู้เสียหายประสงค์เข้าร่วม

กระบวนการ ซึ่งในกรณีนี้ศาลอาจสั่งให้ผู้อำนวยความสะดวกสถานพินิจหรือบุคคลอื่นที่ศาลเห็นสมควรจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กจะพัฒนาขึ้นจากการประชุมกลุ่ม ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเป็นผู้เข้าร่วม มาตรา 94 ของพระราชบัญญัติระบุว่า ผู้เข้าร่วมประชุมจะต้องได้รับเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมประชุม เช่น ค่าชดเชยการขาดผลงาน หรือค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พัก เป็นต้น

4.3.2 กรอบกฎหมายในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่

สำหรับคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่และคู่กรณีต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น มีช่องทางที่เหมาะสมหลายช่องทางด้วยกัน ขึ้นอยู่กับกฎหมายที่เกี่ยวข้องและความพร้อมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศในการดำเนินการ

ในระดับชุมชนท้องถิ่น อาจพิจารณาใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 2 แนวทาง (1) การไกล่เกลี่ยแบบไม่เป็นทางการโดยสมาชิกในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุหรือผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ และ (2) การไกล่เกลี่ยที่เป็นทางการโดยหน่วยงานท้องถิ่น การไกล่เกลี่ยแบบไม่เป็นทางการไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับ ส่วนการไกล่เกลี่ยที่เป็นทางการมีกฎหมายเฉพาะกำกับดูแลหน่วยงานในชุมชนที่ดำเนินการนี้ ได้แก่ มาตรา 61/1 (4) ของพระราชบัญญัติการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจแก่ที่ว่าการอำเภอ (หรือ 'อำเภอ' ในภาษาไทย) ทำหน้าที่การไกล่เกลี่ยหรือให้บริการไกล่เกลี่ยทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา สำหรับการกระทำความผิดทางอาญานั้น มาตรา 61/3 ของพระราชบัญญัตินี้ระบุว่า หากเป็นความผิดอันยอมความได้และมีใช้ความผิดเกี่ยวกับเพศสามารถไกล่เกลี่ยได้ที่สำนักงานอำเภอหรือเขต หากผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมหรือแสดงความจำนงซึ่งข้อบังคับที่เป็นรายละเอียดของขั้นตอนการไกล่เกลี่ยจะอยู่ในกฎกระทรวงที่เป็นกฎหมายลูกของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน

นอกเหนือจากการไกล่เกลี่ย ณ ที่ว่าการอำเภอ ยังมีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนซึ่งดำเนินการโดยองค์กรภาคประชาสังคมหรือกลุ่มสมาชิกในชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 ข้อ 13 อนุญาตให้ประชาชนอย่างน้อย 5 คน รวมตัวกันเพื่อขออนุญาตการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยยื่นคำขอขึ้นทะเบียนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เมื่อดำเนินการขึ้นทะเบียนแล้วเสร็จ ศูนย์จะมีอำนาจตามที่ระบุไว้ในข้อ 12 และ ข้อ 40 ของระเบียบนี้ ในการรับคำร้องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งรวมทั้งข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา สำหรับข้อพิพาททางอาญานั้น ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้เฉพาะฐานความผิด ดังนี้

- ความผิดที่ยอมความได้ ซึ่งหมายถึงความผิดที่ผู้ร้องสามารถตกลงประนีประนอมยอมความและถอนการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหาได้ ความผิดที่ยอมความได้ยังรวมถึงความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 272 (เอาชื่อ รูป รอยประติษฐ์ หรือข้อความใด ๆ ในการประกอบการค้าของผู้อื่นมาใช้เพื่อการค้า) มาตรา 284 (พาผู้อื่นไปเพื่อการรอนาจาร) มาตรา 326 (หมิ่นประมาท) มาตรา 341 (ฉ้อโกง) หรือ มาตรา 322 (การเปิดเผยความลับส่วนบุคคล) ฯลฯ
- ความผิดลหุโทษ ได้แก่ ความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390 (กระทำโดยประมาท เป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ) มาตรา 391 (ใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ) มาตรา 392 (ทำให้ผู้อื่นเกิดความกลัวโดยการขู่เข็ญ) มาตรา 393 (ดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้า หรือด้วยการโฆษณา) มาตรา 394 (ไล่ ต้อน หรือทำให้สัตว์ใด ๆ เข้าในสวน ไร่ หรือนาของผู้อื่น) มาตรา 395 (ปล่อยปลละละเลยให้สัตว์นั้นเข้าในสวน ไร่หรือนาของผู้อื่นที่ได้แต่ดินไว้ เพาะพันธุ์ไว้ หรือมีพืชพันธุ์หรือผลผลิตอยู่) และมาตรา 397 (รังแก ข่มเหง คุกคาม หรือกระทำให้ได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ)
- ความผิดลหุโทษอื่น ๆ ที่ไม่มีผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

อย่างไรก็ตาม คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีข้อพิพาทสามารถยื่นคำร้องต่อหน่วยงานที่ให้บริการไกล่เกลี่ยได้ทั่วประเทศตามที่มาตรา 21 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2563 ระบุไว้ เมื่อมีการรับคำร้อง หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ผู้ไกล่เกลี่ยที่จดทะเบียน และศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามที่กล่าวไว้ข้างต้น หรือพนักงานสอบสวนจะหาหรือและเชิญคู่กรณีอีกฝ่ายเข้าร่วมในกระบวนการการไกล่เกลี่ยต่อไป ภายใต้มาตรา 35 ของพระราชบัญญัตินี้ระบุว่า ผู้ไกล่เกลี่ยที่จดทะเบียนมีอำนาจดำเนินการไกล่เกลี่ยเช่นเดียวกับศูนย์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนในการไกล่เกลี่ยคดีที่มีฐานความผิดบางประเภท ในการไกล่เกลี่ยเรื่องทางอาญานั้น เมื่อคู่กรณีทำข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลงจากการไกล่เกลี่ย สิทธิของรัฐในการดำเนินคดีจะถูกระงับหรือสิ้นสุดลง

ในชั้นการสอบสวนนั้น พนักงานสอบสวนจะมีอำนาจเพิ่มขึ้นตามที่ระบุไว้ในมาตรา 41 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2563 ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญานอกเหนือฐานความผิดที่ระบุไว้ข้างต้น และมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยฐานความผิดอื่น ๆ ที่มีโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 3 ปี ตามบัญชีฐานความผิดแนบท้ายพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งเป็นความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 (1) (ร่วมกันตั้งแต่ 3 คน ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย) มาตรา 295 (ทำร้ายผู้อื่น จนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ)

มาตรา 296 (ทำร้ายร่างกาย ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะร้ายแรงดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 289 เช่น ฆ่าบุพการี ฆ่าเจ้าพนักงานซึ่งทำตามหน้าที่) มาตรา 299 (1) (เข้าร่วมในการขูดมุนต่อสู้อันตรายระหว่างบุคคลตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไป ทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส) มาตรา 300 (กระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส) และมาตรา 334 (ลักทรัพย์) พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรา 43 ระบุว่า ในกรณีที่สามารถไกล่เกลี่ยได้นั้น พนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งให้คู่กรณีทราบโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ว่าคู่กรณีมีสิทธิยื่นคำร้องให้มีการไกล่เกลี่ย เมื่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่สำนักงานอัยการกรุงเทพมหานครหรือสำนักงานอัยการจังหวัดทุกแห่งสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ย และดำเนินกระบวนการเชิงสัมพันธ์ได้ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อจำกัดบางประการตามที่มิระบุไว้ในข้อ 9 และข้อ 13 ของระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2555 ความว่า

ข้อ 9 คดีที่พนักงานอัยการมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทต้องไม่มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

- (1) มีข้อเท็จจริงว่าผู้ต้องหาก่ออาชญากรรมเป็นอาชืพหรือก่ออาชญากรรมจนเป็นนิสัย
- (2) มีข้อเท็จจริงปรากฏว่าพนักงานอัยการจะต้องสั่งให้กระบวนการฟ้องคดีสิ้นสุดลง เพราะเหตุอื่น
- (3) เป็นความผิดต่อส่วนตัว (ความผิดอันยอมความได้) ซึ่งผู้เสียหายได้รับอันตรายโดยตรง

ข้อ 13 แต่ละฝ่ายมีสิทธินำบุคคลที่ตนไว้วางใจได้ไม่เกิน 2 คน มาฟังการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท

ในชั้นก่อนหรือหลังการดำเนินคดีนั้น ผู้กระทำความผิดบางรายอาจอยู่ระหว่างการคุมประพฤติหรืออยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดตามคำสั่งศาลหรือหน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ภายใต้มาตรา 36

ของพระราชบัญญัติคุ้มครองพละการ พ.ศ. 2559 กรมคุ้มครองพละการมีหน้าที่รวบรวมข้อมูลภูมิหลังและสภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิด ตลอดจนทำหน้าที่คุ้มครองพละการผู้กระทำความผิดและดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ พระราชบัญญัติคุ้มครองพละการเป็นเพียงกฎหมายเดียวที่กำหนดคำว่า ‘การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ อย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่าข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคุ้มครองพละการบางข้อสะท้อนคุณค่าสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีและการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการและผลประโยชน์ของผู้เสียหายเป็นหลัก เช่น ข้อ 13 ของระเบียบกรมคุ้มครองพละการว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ พ.ศ. 2560 ระบุว่า

กำหนดแนวปฏิบัติเพื่ออำนวยความสะดวกในการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ โดยให้ผู้ประสานงานจัดการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ ดังต่อไปนี้

(1) เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้เสียหายพูดถึงความรู้สึกและความเสียหายที่ได้รับจากการกระทำผิด ทั้งทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนความต้องการในการเยียวยาหรือทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น

(2) ให้ผู้กระทำความผิดและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดกล่าวถึงสาเหตุ แรงจูงใจ ความรู้สึกนึกคิดในการกระทำผิด รวมทั้งเสนอวิธีการเยียวยา ชดใช้ ทดแทน หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น

(3) ให้ทั้งสองฝ่ายหาข้อตกลงร่วมกันในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น

(4) ในกรณีที่สามารทำข้อตกลงร่วมกันได้ ให้ผู้ประสานงานจัดทำบันทึกข้อตกลงให้ทั้งสองฝ่ายลงลายมือชื่อ แล้วสำเนามอบให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยเก็บต้นฉบับไว้เป็นหลักฐานในสำนวนคดี

(5) ในกรณีที่สามารทำข้อตกลงไม่ได้ ให้ผู้ประสานงานยุติการประชุมและปิดประชุม

ในระดับศาลยุติธรรมนั้น กฎหมายหลายฉบับอนุญาตให้ผู้พิพากษาใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ในชั้นต่าง ๆ ของการดำเนินคดีอาญา ตั้งแต่การรับทราบข้อกล่าวหาจากอัยการไปจนถึงชั้นพิจารณาคดี โดยเฉพาะมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายของประเทศไทยเปิดโอกาสให้ผู้พิพากษาที่จะมีคำพิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจและพักการลงโทษ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดแสดงความสำนึกผิดและฟื้นฟูตนเองได้ในระยะเวลาที่กำหนดไม่เกิน 5 ปี นับจากวันที่พิพากษา ซึ่งในกรณีเช่นนี้ จะใช้การคุมประพฤติและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม มาตรา 56 จะใช้เฉพาะกับผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้เท่านั้น

ผู้ใดกระทำความผิดที่ต้องระวางโทษจำคุกหรือปรับ ในกรณีศาลลงโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี โดยมีหรือไม่มีโทษปรับก็ได้ โดยไม่คำนึงถึงว่ามีการลงโทษปรับหรือไม่ หากปรากฏว่าบุคคลดังกล่าว

- (1) ไม่เคยต้องโทษจำคุกมาก่อน หรือ
- (2) เคยต้องโทษจำคุกแต่เฉพาะความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือเป็นความผิดลหุโทษ หรือ
- (3) เคยต้องโทษจำคุก แต่ได้รับการปล่อยตัวมาแล้ว 5 ปี ขึ้นไป ก่อนที่จะกระทำความผิดใหม่ โดยที่ความผิดใหม่เป็นความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือเป็นความผิดลหุโทษ

นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขการกำกับดูแลอย่างน้อย 1 ข้อ ตามที่ศาลกำหนดดังต่อไปนี้

- (1) รายงานตัวต่อเจ้าพนักงานที่ศาลกำหนดเป็นครั้งคราว เพื่อให้เจ้าพนักงานสอบถามให้คำแนะนำช่วยเหลือ หรือตักเตือนพฤติกรรมและอาชีพ หรืออาจจัดให้ทำกิจกรรมบริการชุมชนหรือสาธารณประโยชน์ ตามที่เจ้าหน้าที่และผู้กระทำความผิดเห็นสมควร
- (2) ประกอบอาชีพหรือได้รับการอบรมอาชีพเป็นประจำ

- (3) ไม่ข้องแวะหรือมีพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่การกระทำผิดในลักษณะเดียวกันอีก
- (4) บำบัดและรักษาผู้ติดสารเสพติด ผู้มีความพิการทางร่างกายหรือจิตใจ หรือมีความเจ็บป่วยอื่น ๆ ในสถานที่บำบัดตามระยะเวลาที่ศาลมีคำสั่ง
- (5) เข้ารับการฝึกอบรมในสถานที่อบรมตามระยะเวลาที่ศาลมีคำสั่ง
- (7) ให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเยียวยาความเสียหายโดยวิธีอื่นให้แก่ผู้เสียหาย ตามที่ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายได้ตกลงกัน

เนื่องจากตุลาการที่ได้รับอำนาจตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญาให้สามารถใช้ดุลพินิจได้ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอาญานบุรี ผู้พิพากษาวัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล จึงริเริ่มโครงการให้คำปรึกษา และฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ติดสารเสพติดที่ศาลอาญานบุรี ภายใต้โครงการคลินิกจิตสังคมหรือคลินิกฟื้นฟูจิตสังคมในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งนับเป็นคลินิกฟื้นฟูสุขภาพจิตในศาลแห่งแรก ต่อมาศาลจังหวัดหลายแห่ง เช่น ศาลจังหวัดเชียงใหม่ ศาลจังหวัดนนทบุรี และศาลจังหวัดปทุมธานีได้นำแนวทางปฏิบัติและจัดตั้งคลินิกฟื้นฟูด้านจิตสังคมขึ้น เป็นหน่วยงานย่อยภายใต้สังกัดศาลจังหวัด ซึ่งในการขยายการทำงานคลินิกจิตสังคมนั้น สำนักงานศาลยุติธรรมได้ลงนามบันทึกความเข้าใจพหุภาคี (30 มกราคม พ.ศ. 2563) กับกระทรวงยุติธรรม กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยมีเป้าหมายหลักในการจัดตั้งและให้บริการคลินิกจิตสังคมในศาลจังหวัดทุกแห่งทั่วประเทศ

คู่มือการดำเนินงานคลินิกจิตสังคมซึ่งตีพิมพ์โดยศาลอาญานบุรีกำหนดว่า ผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติได้รับบริการให้คำปรึกษาและการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ติดสารเสพติดที่คลินิกจิตสังคมจะต้องเป็นผู้กระทำความผิดลหุโทษที่รับโทษตามฐานความผิดพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พระราชบัญญัติความรุนแรงในครอบครัว และประมวลกฎหมายอาญา และอยู่ระหว่างชั้นก่อนการพิจารณาคดี ชั้นการพิจารณาคดี หรือหลังการพิจารณาคดี นอกจากนั้น คู่มือยังได้ระบุเป็นการเฉพาะถึงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ศาลจังหวัดที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการให้คำปรึกษาและฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ติดสารเสพติด ได้แก่ (1) ผู้ไกล่เกลี่ยที่สำเร็จการอบรมภาคบังคับจนจบหลักสูตร (2) ผู้พิพากษาซึ่งผ่านการอบรมหลักสูตรภาคบังคับและได้รับมอบหมายจากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด และ (3) นักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยาที่ขึ้นทะเบียนด้านการให้คำปรึกษาและการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำความผิด คลินิกจิตสังคมใช้การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหาย-ผู้กระทำความผิดและการประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นวิธีการหลักสำหรับคดีความรุนแรงในครอบครัวและความผิดลหุโทษ

“

การประชุมกลุ่มครอบครัวในศาลเยาวชน

‘การประชุมกลุ่มครอบครัว’ หรือ ‘การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน’ เป็นมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาทั่วไป ศาลเยาวชนเลือกใช้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อหลีกเลี่ยงไม่让孩子ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมอาญาแบบเดิม จุดมุ่งหมายก็เพื่อสร้างทางเลือกให้เด็ก และเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมที่ยากลำบากน้อยที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก กระบวนการที่สำคัญที่สุดคือการหันเหคดีจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังนั้น แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมเสียจึงเป็นทางเลือกหนึ่งภายใต้คำว่า ‘มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา’ กระบวนการหันเหคดียังนำผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าร่วมในการประชุมคดีด้วย ดังนั้น แม้จะไม่ใช่คำว่า ‘ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ อย่างชัดเจน แต่กระบวนการมีความคล้ายคลึงกันและกรอบการดำเนินการมีเป้าหมายเดียวกัน

(...) แนวทางที่เหมาะสมที่สุดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับผู้เยาว์ตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ การหันเหคดีจากกระบวนการยุติธรรม การจัดแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมเสีย และผลประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก การใช้คำกว้าง ๆ เช่น ‘มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา’ เป็นการเปิดช่องให้สามารถใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่เด็กและเยาวชน

สิทธิศักดิ์ วนะชกิจ
ผู้พิพากษา
หัวหน้าคณะในศาลฎีกา

”

นอกจากนี้ บางครั้งอาจมีการนำบทบัญญัติบางประการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ในคดีอาญา ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาตรา 15 ของประมวลกฎหมายอนุญาตให้ผู้พิพากษาใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพาณิชย์เพื่อเสริมวิธีพิจารณาความอาญาเท่าที่สามารถกระทำได้ในขั้นตอนของการพิจารณาคดีของศาลอาญาหรือการสืบพยาน เช่น อาจใช้มาตรา 20 และ 20 ทวิประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพาณิชย์เพื่อให้ผู้พิพากษาดำเนินการไกล่เกลี่ยระหว่างคู่ความและนำข้อตกลงหรือการประนีประนอมคดีที่มีข้อพิพาท หรือแต่งตั้งบุคคลหรือผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อจัดกระบวนการไกล่เกลี่ย

ความท้าทายในการดำเนินการ

โดยส่วนตัว ผมเชื่อว่าเมื่อนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมจะสามารถช่วยแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นั่นคือ การไม่มีระบบที่แท้จริงในการรองรับการใช้งาน

กล่าวโดยสรุป มีคนจำนวนมากที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยังไม่เข้าใจกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้กระทำความผิดยังไม่เข้าใจถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากกระบวนการเชิงสมานฉันท์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับโอกาสในการสำนึกถึงการกระทำของตนและการเยียวยา ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความเข้าใจความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ตื้นเขินควบคู่ไปกับการกำหนดกรอบกฎหมายที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ ยังจะต้องมีผู้จัดกระบวนการที่เข้าใจความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริงเพื่อช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการบรรลุผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ตัวอย่างเช่น กฎหมายสามารถเสนอทางเลือกให้แก่ผู้กระทำความผิดในการทำงานบริการชุมชน ในฐานะที่เป็นการลงโทษที่เหมาะสม นอกจากนี้ การปฏิรูปกฎหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพราะจะสามารถเร่งกระบวนการการหันเหคดีจากการตั้งข้อกล่าวหาได้ หลายประเทศพบว่าไม่จำเป็นต้องรอให้คดีไปถึงศาลเสียก่อนจึงจะเสนอให้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือก

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

4.4 ข้อสังเกต

บทนี้อธิบายถึงแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ไม่เป็นทางการซึ่งหยั่งรากอยู่ในวัฒนธรรมไทยและใช้กันอย่างแพร่หลายในครอบครัว บ้านใกล้เรือนเคียง และชุมชนขนาดเล็ก ในขณะที่แนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการปรากฏอยู่ในระดับและขั้นตอนต่าง ๆ ภายใต้อำนาจบังคับและอำนาจที่กฎหมายกำหนดให้องค์กรต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการ กฎหมายไทยว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงแยกส่วนจากกันและพบได้หลายรูปแบบ เช่น ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ และกฎหมายระดับรองอื่น ๆ เช่น กฎกระทรวงและระเบียบของกรม ภายใต้อำนาจบังคับของกฎหมายนี้ หน่วยราชการหรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบบแยกส่วนแยกองค์กรภายใต้ขอบเขตการดำเนินงานที่จำกัดและมักจะดำเนินการตามคำจำกัดความและ

ขั้นตอนที่ขาดความชัดเจน กฎหมายแต่ละกฎหมายกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติของผู้กระทำความผิดและขั้นตอนแตกต่างกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับประเภทและความรุนแรงของการกระทำความผิด ในบางกรณีนั้น การคุ้มครองตามกฎหมายสำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีความบกพร่อง และกลไกการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงของผู้กระทำความผิดเพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังไม่เพียงพอซึ่งข้อจำกัด ซึ่งสะท้อนอยู่ในกรอบกฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จะได้อภิปรายเพิ่มเติมในบทที่ 9 พร้อมข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกฎหมาย

วิสัยทัศน์ที่เป็นเอกภาพและความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ร่วมกันบนพื้นฐานคำจำกัดความทางกฎหมายที่มีความชัดเจนจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมสามารถสานพลังและความพยายามในการดำเนินการตามหลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้อย่างทั่วถึงในระบบยุติธรรมทั้งระบบ วิสัยทัศน์ดังกล่าวควรผนึกอยู่ในกฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เฉพาะที่มีความครอบคลุม ซึ่งจะช่วยกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและคงไว้ซึ่งความยืดหยุ่นในการดำเนินการ

สำหรับประเด็นสุดท้ายนั้น จะต้องย้ำเน้นความแตกต่างระหว่างการไกล่เกลี่ยตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยพิจารณาว่านิยามของการไกล่เกลี่ยภายใต้พระราชบัญญัตินี้ค่อนข้างจำกัด ในแง่หนึ่งเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยที่ใช้ในประเทศไทยคือการแก้ปัญหของพิพาทระหว่างคู่กรณี ซึ่งตารางต่อไปนี้จะเปรียบเทียบคุณลักษณะสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยโดยไม่พิจารณาถึงผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์

ยิ่งไปกว่านั้น รูปแบบและขั้นตอนการดำเนินงานของการไกล่เกลี่ยถูกจำกัดไว้เฉพาะอันที่ระบุไว้ในกฎหมายเท่านั้น โดยไม่ได้รวมถึงการไกล่เกลี่ยและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งตารางต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะที่ต่างกันของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยในบริบทไทย

ตารางความแตกต่างระหว่างการไกล่เกลี่ย (พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562) และความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ :

ลักษณะ	ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	การไกล่เกลี่ย
วัตถุประสงค์	เพื่อเอื้ออำนวยการเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณีที่เกี่ยวข้อง กับฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่เสียหาย การส่งเสริมความรับผิดชอบ การยืนยันคุณค่าของชุมชน และการประณามพฤติกรรมอาชญากรรม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญที่การเสริมพลังให้ผู้เสียหาย ส่งเสริมความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิด และกอบกู้ความเสียหาย (ใช้กระบวนการเจรจาและสานเสวนาเป็นหลัก)	เพื่อเอื้ออำนวยการเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและเพื่อบรรลุข้อตกลงร่วมกันทั้งคดีทางแพ่งและคดีอาญา เพื่อที่จะไม่ต้องให้ศาลเป็นผู้ตัดสินตามที่ระบุไว้ในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2519 (“พระราชบัญญัติมีเป้าหมายในการระงับข้อพิพาท”)

ลักษณะ	ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	การไกล่เกลี่ย
รูปแบบ	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ฉบับปรับปรุงครั้งที่สองซึ่งจัดทำโดยสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (“คู่มือ”) ระบุว่า การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหาย-ผู้กระทำความผิดคล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ย อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการกำหนดพื้นฐาน ดังต่อไปนี้ (1) ผู้กระทำความผิดต้องยอมรับความรับผิดชอบต่อความเสียหาย (2) คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องเห็นพ้องต่อเงื่อนไขและข้อกำหนดของกระบวนการ (3) คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องเข้าใจและต้องการเข้าร่วมกระบวนการ และ (4) กระบวนการจะต้องมีความปลอดภัยสำหรับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย	การไกล่เกลี่ยเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
ข้อกำหนด	คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องมีความเต็มใจเข้าร่วมกระบวนการ ผู้กระทำความผิด (หรือผู้สร้างความเสียหาย) จะต้องเต็มใจที่จะรับผิดชอบต่อความเสียหาย	คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องเต็มใจเข้าร่วมกระบวนการตามที่ระบุไว้ในมาตรา 21 (คดีแพ่ง) มาตรา 44 (คดีอาญา) ของพระราชบัญญัติ นอกจากนี้ มาตรา 44 ระบุว่า อาชญากรรมนั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะ
คุณสมบัติของผู้กระทำความผิด	คู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ฉบับปรับปรุงครั้งที่สองซึ่งจัดทำโดยสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติไม่ได้ระบุคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด	ผู้กระทำความผิดที่จะไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย หาก (1) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ ซึ่งพ้นระยะเวลาเกิน 3 ปีนับแต่มีคำสั่งยุติคดี (มาตรา 42 (1) ของพระราชบัญญัติ) หรือ (2) ผู้ต้องหาไม่อยู่ระหว่างต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหรือพ้นโทษมาแล้วเกินกว่า 5 ปี เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ หรือคดีความผิดที่ผู้ต้องหาได้กระทำในขณะที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (มาตรา 42 (2) ของพระราชบัญญัติ)

ลักษณะ	ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	การไกล่เกลี่ย
ประเภทของอาชญากรรมและอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย	คู่มือว่าด้วยการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ฉบับปรับปรุงครั้งที่สอง ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ ไม่ได้จำกัดประเภทของอาชญากรรมในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถใช้ได้กับอาชญากรรมรุนแรงและอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย	การไกล่เกลี่ยจะจำกัดประเภทของอาชญากรรม (ตามรายการในมาตรา 35 มาตรา 41 และบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ) ส่วนอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหายไม่สามารถใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้ (มาตรา 39 ของพระราชบัญญัติ)
ผู้จัดกระบวนการและผู้ไกล่เกลี่ย	แม้ว่าจะไม่มีข้อกำหนดทางกฎหมายเกี่ยวกับการเป็นผู้จัดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แต่เพื่อผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ที่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีอาชญากรรมร้ายแรงนั้น ผู้จัดกระบวนการจะต้องมีความพร้อมในการสื่อสารขั้นสูง ทักษะส่วนบุคคล และความเข้าใจอันดีถึงผลกระทบจากความรุนแรง เป็นต้น	ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะ และจะต้องรับการฝึกอบรมและผ่านหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับรอง (มาตรา 3 และมาตรา 10 ของพระราชบัญญัติ)

หมายเหตุ

1. การไกล่เกลี่ยและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นประโยชน์ทางอ้อมในการช่วยลดจำนวนคดีในศาลและลดความแออัดในทัณฑสถาน
2. คู่มือว่าด้วยการหันเหคดีและมาตรการทางเลือกแทนการคุมขัง (Toolkit on Diversion and Alternatives to Detention) ซึ่งจัดทำโดยกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติระบุว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยอาจเป็นการหันเหคดีและมาตรการทางเลือกแทนการคุมขัง แม้ว่าการหันเหคดีและมาตรการทางเลือกแทนการคุมขังอาจคล้ายคลึงกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยก็ตาม ทั้งนี้ พึงระลึกว่าการหันเหคดีและมาตรการทางเลือกแทนการคุมขังอาจไม่ได้ใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือการไกล่เกลี่ยในทุกกรณี
3. ในบางกรณีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจจะขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องเมื่อเปรียบเทียบกับ การหันเหคดีและมาตรการทางเลือกแทนการคุมขัง ตัวอย่างเช่น ความผิดลหุโทษควรได้รับการตัดเค้นจากเจ้าหน้าที่ตำรวจแทนที่การ “ประชุมเชิงสมานฉันท์เต็มรูปแบบ” เป็นต้น

บทที่ 5

ความนิยมและความแพร่หลายของ
กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

บทที่ 5

ความนิยมและความแพร่หลายของ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

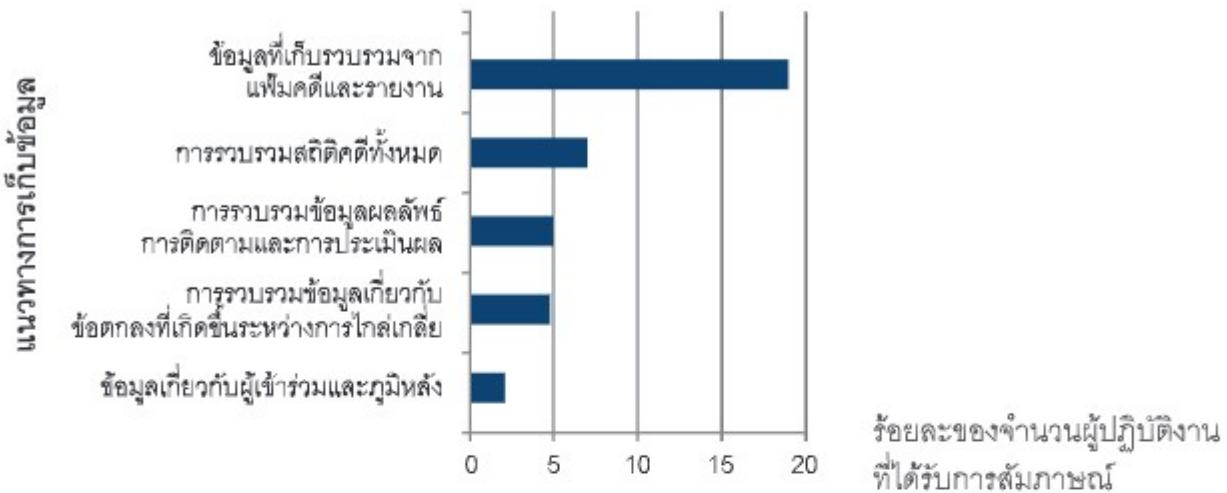
นอกเหนือจากการประเมินผลกระทบของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แล้ว การประเมินความนิยมและความแพร่หลายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยให้มีความถูกต้องแม่นยำอาศัยการรวบรวมข้อมูลและกลไกการจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งกลไกที่มีอยู่ในปัจจุบันมีข้อจำกัด การเก็บรวบรวมข้อมูลยังไม่มีคุณภาพเพียงพอและไม่ได้ใช้มาตรฐานเดียวกัน เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยืนยันว่าส่วนใหญ่แล้วข้อมูลกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มักพบในแฟ้มคดีที่เป็นความลับ อีกทั้งข้อมูลการบริหารคดีอันจำกัดที่มีอยู่นั้นส่วนใหญ่เป็นข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งปกติแล้วจัดเก็บได้ตามวัตถุประสงค์ภายในของหน่วยงานเท่านั้น ข้อมูลที่โครงการรวบรวมมานั้นมีเพียงส่วนน้อยที่ถูกแปลงเป็นข้อมูลดิจิทัลแล้ว ทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างองค์กรและจังหวัดมีความท้าทายยิ่งขึ้นไปอีก การขาดข้อมูลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ได้มาตรฐาน ข้อจำกัดของการจัดการข้อมูล และระบบการตรวจสอบกระบวนการส่งผลให้การประเมินความแพร่หลายในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วประเทศมีความท้าทายและเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

ในระหว่างสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานหลายรายระบุถึงรูปแบบการรวบรวมข้อมูลการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งประกอบด้วย (1) การเก็บข้อมูลเพื่อพิจารณาคูกรณีว่าสามารถบรรลุข้อตกลงได้หรือไม่ (2) การเก็บข้อมูลผู้เข้าร่วมกระบวนการและภูมิหลังของผู้เข้าร่วม (3) การเก็บข้อมูลการติดตามและประเมินผลข้อตกลงและผลลัพธ์ของกระบวนการ และ (4) การรวบรวมสถิติคดีซึ่งแสดงให้เห็นถึงจำนวนคดีที่ดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และคดีที่ดำเนินการสำเร็จและไม่สำเร็จ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว องค์กรจะรวบรวมข้อมูลเพียงหนึ่งหรือสองข้อข้างต้นเท่านั้น

ผู้ปฏิบัติงานที่ระบุว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลขึ้นอยู่กับการบรรลุข้อตกลงเชิงสมานฉันท์เห็นว่า การเก็บข้อมูลผลลัพธ์ของคดีมีความสำคัญด้วยเช่นกัน มีเพียงผู้ปฏิบัติงานไม่กี่รายเห็นว่า ขณะนี้องค์กรที่ตนสังกัดไม่ได้เก็บข้อมูลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใด ๆ แม้ว่าการเก็บข้อมูลจะมีประโยชน์ก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าถึงเวลาที่จะต้องปรับปรุงการเก็บข้อมูลและแนวทางการจัดการข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถติดตามและประเมินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรมทางอาญา

ภาพที่ 5.1

แนวทางการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน

ประเด็นหนึ่งที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีมาตรฐาน ได้แก่ ข้อมูลคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีภาระหน้าที่ในการเก็บรวบรวมและรายงานสถิติคดีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งหมด โดยกระบวนการรายงานมีรายละเอียด ดังนี้

“

ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแต่ละแห่งจะต้องรายงานผลการตัดสินใจและผลลัพธ์ของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน (Family and Community Group Conferencing : FCGC) ทุกคดี รวมทั้งสถิติที่เกี่ยวข้องทั้งหมดให้กรมทราบทุกเดือน จากนั้นส่วนงานกฎหมายและส่วนงานวิชาการ (Legal and Technical Division) จะรวบรวมและวิเคราะห์เพื่อจัดทำรายงานภาพรวมประจำเดือน พร้อมด้วยรายละเอียดของคดีที่น่าสนใจซึ่งส่งมาจากสถานพินิจนอกจากนั้นผู้อำนวยการยังต้องรายงานคดีที่ไม่สามารถผ่านกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนพร้อมเหตุผลประกอบ การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนไม่สามารถใช้ได้กับทุกคดีที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี เนื่องจากกระบวนการนี้มีเกณฑ์คุณสมบัติที่ต้องพิจารณาประกอบ ตัวอย่างเช่น จะต้องเป็นการกระทำความผิดครั้งแรกของเด็ก เด็กต้องยอมรับว่ากระทำความผิดและต้องการแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้น และผู้เสียหายยินยอมให้ใช้การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน ระบบการรายงานดังกล่าวทำให้กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสามารถตรวจสอบประสิทธิภาพของสถานพินิจทุกแห่ง รวมทั้งผลลัพธ์ของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนได้อย่างใกล้ชิด²⁷

”

²⁷ Roujanavong, W. (2005). Restorative Justice: Family and Community Group Conferencing (FCGC) in Thailand. *International Institute for Restorative Practices*. <https://www.iirp.edu/news/restorative-justice-family-and-community-group-conferencing-fcgc-in-thailand>.

ปัจจุบัน ผู้ให้ข้อมูลจากสถานพินิจเด็กและเยาวชนในภาคเหนือได้ให้ข้อมูลข้างล่างต่อไปนี้เป็นข้อมูลที่จัดเก็บตามรายคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ ข้อมูลคดี ประวัติของเด็ก ข้อเท็จจริงแห่งคดี รายงานการประชุม ข้อตกลง แผนที่พินิจคดีนิสย รายงานการแต่งตั้งผู้คุมประพฤติ และข้อมูลการติดตาม แห้มคดีแต่ละแห้มจะจัดเก็บเป็นประจำทุกปีโดยบันทึกข้อมูลลงบนกระดาษ แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงฐานข้อมูลออนไลน์ระดับชาติได้ ตารางที่ 5.1, 5.2 และ 5.3 คือสถิติคดีเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ซึ่งจัดทำโดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ตารางที่ 5.1

จำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในจังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ)

ปี (พ.ศ.)	จำนวนคดีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
2560	652
2561	622
2562	556
2563 (มกราคม-มีนาคม)	81

ตารางที่ 5.2

อัตราส่วนร้อยละของคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในจังหวัดสตูล (ภาคใต้)

ปี (พ.ศ.)	จำนวนคดีเด็กและเยาวชนทั้งหมด	จำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	คดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ร้อยละ)
2560	297	40	13.47
2561	242	31	12.81
2562	216	18	8.33
2563 (มกราคม-มีนาคม)	37	13	35.14

ตารางที่ 5.3

อัตราส่วนร้อยละของคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในจังหวัดเลย (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ปี (พ.ศ.)	จำนวนคดีเด็กและเยาวชนทั้งหมด	จำนวนคดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	คดีเด็กและเยาวชนที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ร้อยละ)
2560	291	66	22.7
2561	258	58	22.5
2562	243	27	11.1
2563 (มกราคม-มีนาคม)	27	3	11.1

คดีเด็กและเยาวชนใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากกว่าคดีของผู้ใหญ่ เนื่องจากนโยบายที่ระบุในมาตรา 86 ของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดให้ใช้มาตรการเฉพาะในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่เด็กและเยาวชนถูกตั้งข้อหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 5 ปี หรือต่ำกว่านั้น ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2553 มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีเด็กและเยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนร้อยละ 10.07 เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีของผู้ใหญ่ในกรมคุมประพฤติเพียงร้อยละ 1.41

แม้จะมีความแตกต่างกัน หากผู้ปฏิบัติงานกว่าสองในสามที่ให้สัมภาษณ์เห็นพ้องว่าสามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และใช้ให้มากขึ้นในคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่ ผู้ให้สัมภาษณ์มีแนวโน้มที่จะแสดงความเห็นว่าทัศนคติของผู้กระทำความผิดโดยเฉพาะการแสดงความสำนึกผิดและการบรรลุน้ำใจต่อกลางเชิงสมานฉันท์เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งกว่าการใช้เกณฑ์ช่วงอายุของผู้กระทำความผิด (เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่) ในการตัดสินว่าควรใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่

²⁸ Boonsit, A. (2013). Restorative Justice for Adults and Juveniles in Thailand. *United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, Resource Material Series no. 93, หน้า 131-140.

ในคดีของผู้ใหญ่นั้น มักใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีแพ่งมากกว่าคดีอาญา ข้อมูลทางสถิติเหล่านี้ก็รวบรวมโดยสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดนครนายกและจังหวัดเลย (ดูตารางที่ 5.4 และ ตารางที่ 5.5) ตารางสถิติคดีแสดงให้เห็นว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญายังมีจำนวนมากหากเทียบกับการใช้กระบวนการนี้ทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน 49 ราย ผู้ให้สัมภาษณ์ 14 ราย ตอบว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเน้นที่คดีแพ่งเป็นหลัก ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่น ๆ ยืนยันแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มักใช้เป็นมาตรการพิเศษเพื่อหันเหเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังเดิม แต่เมื่อถามว่าควรขยายการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ครอบคลุมถึงฐานความผิดอื่น ๆ หรือไม่นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่แนะนำว่าควรใช้กระบวนการนี้ในคดีที่เป็นความผิดลหุโทษ ฐานความผิดด้านยาเสพติดและความผิดเกี่ยวกับเพศ ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายยังเสนอด้วยว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปใช้ในคดีอาญาได้ทั้งหมด ผู้ให้สัมภาษณ์หลายรายเห็นว่าประเภท

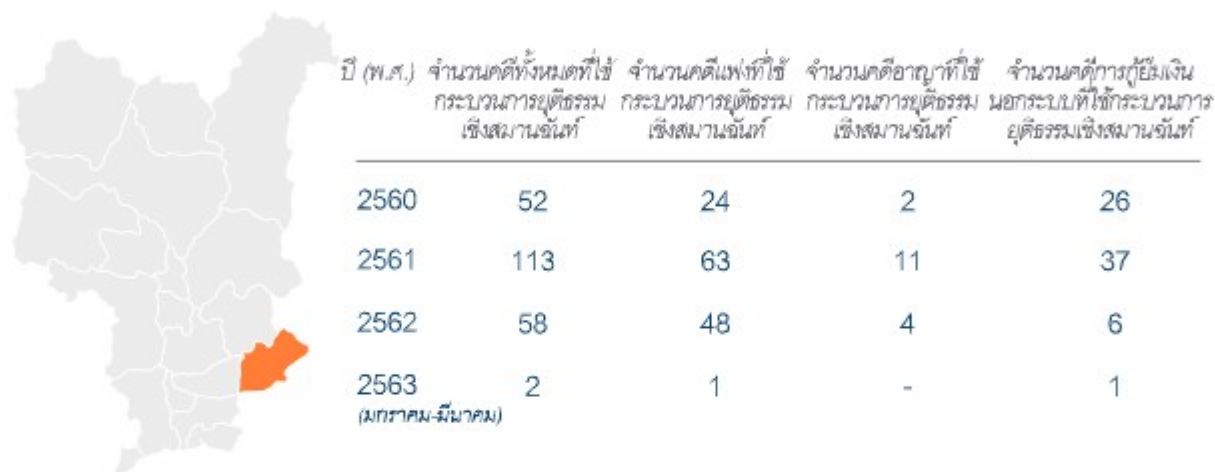
ของอาชญากรรมไม่ได้เป็นเกณฑ์สำคัญ トラบที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีความต้องการและเต็มใจเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้ให้สัมภาษณ์รายอื่น ๆ เชื่อว่าควรพิจารณาใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นรายกรณี แทนที่จะจำกัดการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เฉพาะบัญชีฐานความผิดเฉพาะหรือคดีบางประเภทเท่านั้น ผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งยังเปิดรับแนวคิดของการขยายการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปยังอาชญากรรมร้ายแรง เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายและฆาตกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานหลายรายลงเอยที่จะสนับสนุนข้อเสนอแนะดังกล่าวเนื่องจากความกังวลด้านความปลอดภัยสาธารณะและความเสี่ยงที่ผู้เสียหายจะได้รับบาดเจ็บทางใจซ้ำ โดยรวมแล้วผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานที่สัมภาษณ์ค่อนข้างสนับสนุนการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาในขอบเขตที่กว้างขึ้น โดยบางรายตั้งข้อสังเกตว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจส่งผลดีต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเนื่องจากช่วยลดภาระของศาล ขณะเดียวกันเป็นการฟื้นฟูความสมัครสมานในชุมชนอีกด้วย

ทั้งนี้ พบว่าคดีที่เกี่ยวข้องกับเงินกู้ยืมในระบบมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นจำนวนมาก การกู้ยืมเงินจากผู้ปล่อยเงินกู้ในระบบเป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย ซึ่งสืบเนื่องมาจากภาวะหนี้สินในครัวเรือนและความไม่เท่าเทียมทางรายได้และเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้น เดอะ เอเชียันโพสต์ (The ASEAN Post) รายงานผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทยว่าร้อยละ 40.8 ของหนี้สินของชาวไทยนั้นเป็นหนี้จากนายหน้าปล่อยเงินกู้ในระบบ²⁹ ความพยายามของผู้บังคับใช้กฎหมายในการปราบปรามนายหน้าเงินกู้ยืมในระบบให้ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้นส่งผลให้มีการจับกุมเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสังเกตได้ว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สูงเพิ่มขึ้นเช่นกัน

²⁹ Kidhir S. (2009). Are Loan Sharks Preying on Thais? *The ASEAN Post*. <https://theaseanpost.com/article/are-loan-sharks-preying-thais>

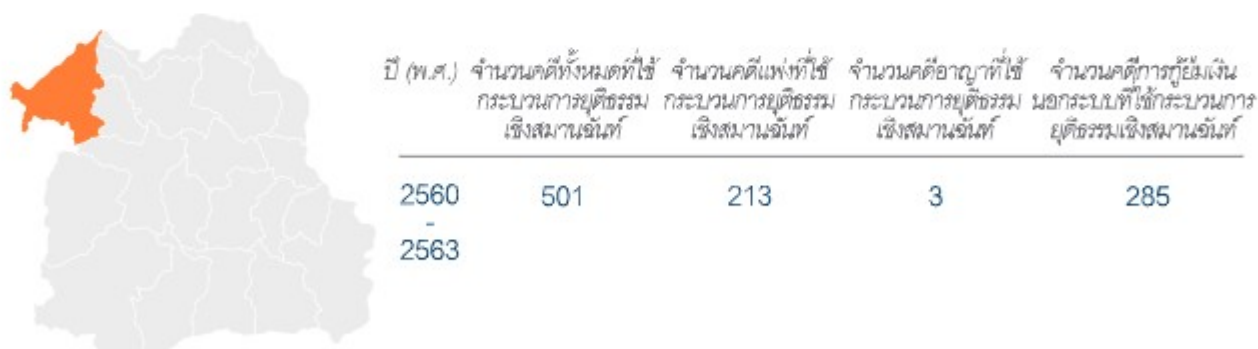
ตารางที่ 5.4

คดีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ดำเนินการโดยสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย และการบังคับคดีจังหวัดนครนายก

ตารางที่ 5.5

คดีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ดำเนินการโดยสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย และการบังคับคดีจังหวัดเลย

แนวทางปฏิบัติในการเก็บข้อมูลควรประกอบด้วยเป้าหมาย 2 ส่วน ได้แก่ (1) การเก็บข้อมูลเพื่อต่อยอด ได้แก่ จำนวนคดี ลักษณะคดี ภูมิภาคของผู้เข้าร่วมกระบวนการ และระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งล้วนมีความสำคัญในการรับประกันว่าระบบจัดการคดีจะมีความครอบคลุม และ (2) การประเมินผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อวัดผลกระทบของกระบวนการในการดำเนินการดังกล่าวนี้ การพัฒนาชุดตัวชี้วัดการดำเนินงานที่มีความชัดเจนจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีฐานข้อมูลที่เข้าใจง่าย และสามารถวัดติดตามผลสัมฤทธิ์ของเป้าหมายและเป้าประสงค์ต่าง ๆ ได้ ทั้งยังช่วยสนับสนุนการปรับปรุงแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างคำถามที่อาจใช้ในการวิเคราะห์การประเมินผลลัพธ์ ได้แก่

- คดีที่สามารถบรรลุข้อตกลงระหว่างการไกล่เกลี่ยมีจำนวนเท่าใด และคดีที่ไม่สามารถบรรลุข้อตกลงมีจำนวนเท่าใด
- อัตราการปฏิบัติตามข้อตกลงเชิงสมานฉันท์คิดเป็นจำนวนเท่าใด
- ผู้เสียหายและสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่
- อัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างไร? เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราผลลัพธ์ของการดำเนินการรูปแบบอื่น ๆ

การเก็บข้อมูลดังกล่าว รวมทั้งการจัดระบบการเก็บข้อมูลเพื่อการต่อยอดให้เป็นระบบกลางเป็นหัวใจสำคัญในการติดตามกระบวนการและเปิดพื้นที่ให้องค์กรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและแนวทางปฏิบัติที่ดี การขาดข้อมูลที่พร้อมใช้งานไม่เพียงแต่สร้างความท้าทายในการประเมินความนิยมและความแพร่หลายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เท่านั้น แต่ยังเป็นอุปสรรคในการวิเคราะห์ห้วงที่ต้องปรับปรุงอีกด้วย ซึ่งแนวทางการเก็บข้อมูลที่รอบคอบและเป็นระบบจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดสรรทรัพยากรและเสริมสร้างศักยภาพกระบวนการกำหนดนโยบายในพื้นที่

บทที่ 6

มุมมอง การรับรู้ และทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน

บทที่ 6

มุมมอง การรับรู้ และทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน

6.1 บทนำ

ผู้ปฏิบัติงานมีบทบาทสำคัญในการกำหนดภูมิทัศน์การดำเนินการและผลลัพธ์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โครงสร้างการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานจึงพัฒนาขึ้นเพื่อที่จะรับทราบและเรียนรู้ถึงองค์ความรู้ ความคิดเห็น ทัศนคติ และความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของพวกเขา ตลอดจนเพื่อทำความเข้าใจและบันทึกแนวทางปฏิบัติที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติงานที่ได้สัมภาษณ์ในการศึกษาคครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา พนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ และผู้จัดกระบวนการไกล่เกลี่ย การสัมภาษณ์ทั้งหมดดำเนินการผ่านการพูดคุยตัวต่อตัวโดยใช้เวลาประมาณหนึ่งถึงสองชั่วโมง วัตถุประสงค์หลักของการสัมภาษณ์เหล่านี้ ประกอบด้วย

- เพื่อตรวจสอบองค์ความรู้ ความตระหนัก และการรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้ปฏิบัติงานในประเทศไทย
- เพื่อจัดทำข้อมูลการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย วิธีการ ช่วงเวลา บุคคลและหน่วยงานที่ดำเนินการ และประเภทของคดีที่น่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในระบบยุติธรรมทางอาญา
- เพื่อทำความเข้าใจถึงมุมมองและทัศนคติที่แตกต่างกันของผู้ปฏิบัติงาน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งคุณูปการของกระบวนการ
- เพื่อวิเคราะห์และจำแนกแนวทางต่างๆ ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วทั้งระบบและทั่วประเทศ รวมทั้งวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดและช่องว่างในการดำเนินกระบวนการ

การสัมภาษณ์ประกอบด้วยคำถามหรือประเด็นปลายเปิด 26 ข้อ ซึ่งครอบคลุมประเด็นคำถามหลัก 4 หัวข้อ ได้แก่ (1) ความตระหนักและการรับรู้ รวมทั้งความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางอาญา (2) การดำเนินการเชิงเทคนิคและปัญหาการดำเนินการ (3) ผลลัพธ์ของการดำเนินการ และ (4) แนวทางปฏิบัติที่ดีและช่องว่างในการดำเนินการ

6.2 การตระหนักและการรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในช่วงเริ่มต้นการสัมภาษณ์ โครงการศึกษาจะถามผู้ปฏิบัติงานว่า พวกเขาทราบเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งแต่เมื่อไหร่ และพวกเขาให้นิยามหรือคำจำกัดความของกระบวนการนี้ว่าอย่างไร และพวกเขาคุ้นเคยกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ลักษณะหรือประเภทไหนบ้าง ซึ่งคำตอบที่ได้รับเป็นไปตามที่คาดการณ์กล่าวคือ เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เริ่มนำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมของไทยในช่วงต้นปี พ.ศ. 2543 ผู้ปฏิบัติงานทุกคนที่ได้รับสัมภาษณ์จึงมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รวมทั้งทราบถึงวิธีการนำไปใช้ในระบบยุติธรรมในระดับหนึ่ง ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากทราบเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เมื่อกว่า 10 ปีก่อน และอีกหลายรายได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการนี้ในช่วง 5 ถึง 10 ปีที่ผ่านมา

ผู้ปฏิบัติงานรู้จักและเรียนรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ผ่านช่องทางที่แตกต่างกันออกไป โดยแบ่งได้เป็น 3 ช่องทางหลัก ได้แก่ (ก) การปฏิบัติงาน (ข) โครงการฝึกอบรม และ (ค) การศึกษาในระบบ ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เรียนรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากการเข้ามาสู่วิชาชีพของตนหรือด้วยการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ปฏิบัติงานบางรายรู้จักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ผ่านโครงการฝึกอบรม ทั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูล 2 ราย เป็นหนึ่งในผู้ปฏิบัติงานกลุ่มแรกที่ได้รับการฝึกอบรมกระบวนการเชิงสมานฉันท์ การฝึกอบรมกระบวนการเชิงสมานฉันท์ครั้งแรกจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 หลังจากที่กรมคุมประพฤติได้เริ่มกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือยุติข้อพิพาท โดยได้เริ่มโครงการนำร่องขึ้นในสำนักงานคุมประพฤติ 11 แห่ง³⁰ การศึกษาในระบบเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนได้

เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยประสบการณ์ด้านการศึกษาในระบบเหล่านี้เกิดขึ้นในต่างประเทศ ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวถึงโครงการประกวดชิงทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่ต้องการไปศึกษาต่อต่างประเทศ และได้ไปประกาศนียบัตรซึ่งสนับสนุนโดยศาลเมื่อ 10 กว่าปีก่อน หนึ่งในหัวข้อการแข่งขันคือ การสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งกระตุ้นให้นักเรียนต้องค้นคว้าเกี่ยวกับหัวข้อนี้และยังเป็นการให้ความรู้ตนเองเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกด้วย ดังนั้น ถึงแม้ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ได้อยู่ในกระแสหลักของหลักสูตรการศึกษาของไทย การใช้วิธีการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น การประกวดชิงทุนการศึกษาที่สนับสนุนโดยศาลได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ช่วยกระตุ้นและเป็นแรงจูงใจแก่นักเรียนในการทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับทฤษฎีและงานวิจัยด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

ในระดับทั่วไปนั้นสามารถให้นิยามความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้หลายแบบการให้นิยามในทางทฤษฎีในแง่ของกระบวนการ โครงการ คุณค่า และเป้าหมาย ในฐานะที่เป็นส่วนหนุนเสริมหรือเป็นทางเลือกของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั่วไป รวมทั้งในฐานะที่เป็นการเคลื่อนไหวด้านความเป็นธรรมทางสังคมซึ่งเป็นนิยามที่กว้างออกไป ถึงแม้ว่าจะมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแพร่หลายมากขึ้น แต่การกำหนด

³⁰ Boonsit, A. (2013). Restorative Justice for Adults and Juveniles in Thailand. *United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, Resource Material Series no. 93, หน้า 131-140.

ขอบเขตของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางการยังคงมีความไม่สอดคล้องกัน ในการให้ผู้ปฏิบัติงานให้นิยามและหลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามความเห็นส่วนตัวนั้น ผู้ปฏิบัติงานมีคำอธิบายหลากหลายซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (ก) สถานการณ์ที่ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (ข) แนวทางที่เป็นทางเลือกสำหรับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิม และ (ค) วิธีการที่จะนำไปสู่การให้อภัยและสมานฉันท์ ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานได้แสดงความเห็นอย่างกว้างขวางในการสนับสนุนแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นโอกาสในการส่งเสริมความเข้าใจร่วมกันระหว่างคู่กรณีและในการบรรลุข้อตกลง ซึ่งจะนำไปสู่สถานการณ์ที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากผลลัพธ์ของกระบวนการ หลักการนี้เป็นหัวใจสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากการสนับสนุนให้คู่กรณีสื่อสารกับอีกฝ่ายหนึ่งไปพร้อมกับการยอมรับว่าการก่ออาชญากรรมนั้นกระทำต่อผู้เสียหายไม่ใช่เป็นการกระทำที่เป็นการต่อต้านรัฐ ขณะเดียวกันความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งมาตรการเสริมหรือเป็นทางเลือกหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในทางปฏิบัติได้ ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานที่สัมผัสภาพมองความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะแนวทางที่เป็นทางเลือก ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานหลายรายกลับมองว่าการสนับสนุนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นอิสระแยกออกมาจากการจับกุมหรือการดำเนินคดีทางอาญาจะเป็นประโยชน์เช่นกัน อีกประเด็นที่พบบ่อยคือแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้อภัยและการแก้ไขความเสียหายซึ่งจะนำไปสู่ความสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ซึ่งผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งได้เสนอนิยามของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า “การกลับใจ การแก้ไข และการฟื้นฟู”

แม้ว่าผู้ปฏิบัติงานบางส่วนสนับสนุนแนวคิดที่ว่าสามารถนิยามความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะที่เป็นกระบวนการเจรจาต่อรอง แต่ผู้ปฏิบัติงานบางรายกลับจะสนับสนุนแนวคิดนี้ด้วยเหตุผลที่ว่ากระบวนการเจรจาต่อรองมีความแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เนื่องจากไม่สามารถทำให้คู่กรณีสามารถพูดหรือแสดงความรู้สึกได้อย่างเท่าเทียม

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ปรากฏอยู่ในกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก โดยประเภทกระบวนการที่ใช้กันเป็นหลัก ได้แก่ (ก) การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหาย-ผู้กระทำผิด (ข) การประชุมชุมชนและครอบครัว (ค) การพิจารณาคดีแบบวงกลม (ง) การสร้างวงจักรแห่งสันติภาพ (Peacemaking Circles) และ (จ) การฟื้นฟูผู้กระทำผิดในงานคุมประพฤติ และคณะกรรมการชุมชนและเวทีชุมชน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์ค่อนข้างคุ้นเคยกับการไกล่เกลี่ยในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การไกล่เกลี่ยเป็นหนึ่งในรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นับตั้งแต่ที่มีการเริ่มต้นกระบวนการในประเทศไทย การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหาย-ผู้กระทำผิดช่วยให้ทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้พบหน้ากันและแสดงความรู้สึกต่อกันโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้จัดการกระบวนการที่มีประสบการณ์ แนวทางนี้เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกับมุมมองส่วนใหญ่ของผู้ปฏิบัติงาน นั่นคือ การบรรลุข้อตกลงระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเป็นหัวใจสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลายรายยังคุ้นเคยกับการประชุมกลุ่มครอบครัวหรือชุมชน (FCGC) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปฏิบัติงานที่ทำงานด้านความยุติธรรมเด็กและเยาวชน เนื่องจากการนำรูปแบบจำลองการประชุมกลุ่มครอบครัวเข้ามาในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนในปี พ.ศ. 2546 ซึ่งกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ไม่เป็นทางการในระดับชุมชนเป็นที่รับรู้และรู้จักแพร่หลาย

ผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งในภาคอีสานได้เสนอตัวอย่างของ 'การผูกข้อมือ' หรือ 'การผูกด้ายที่ข้อมือ' ซึ่งเป็นวิธีการสมานฉันท์แบบไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านใช้ในชีวิตประจำวัน ศูกรณของความขัดแย้งสามารถหารือแลกเปลี่ยนได้อย่างเปิดเผยถึงความรู้สึกของตัวเองและจะผูกด้ายรอบข้อมือให้แกกันและกันเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการขอโทษให้อภัย และการบรรลुข้อตกลง ประเพณีนี้สามารถพบเห็นได้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเทศไทย รวมถึงงานแต่งงานและงานศพ อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดีและการอานวยพรอีกด้วย

ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยมีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแพร่หลาย แม้ว่ากระบวนการจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ หากการรับรู้ทั่วไปของผู้ปฏิบัติงานที่ให้สัมภาษณ์คือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในแง่วิธีการดำเนินการและวิวัฒนาการ อย่างไรก็ตาม

ส่วนใหญ่แล้วกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกันในแง่วิธีการดำเนินการและวิวัฒนาการ

ผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งอธิบายว่าในขณะที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นแทบไม่มีความแตกต่างกันในทุกพื้นที่ของประเทศไทย แต่ในจังหวัดสตูลมีความแตกต่างออกไปเนื่องจากมีผู้นำศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนให้เกิดข้อตกลงและติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลง ผู้ปฏิบัติงานอีกรายหนึ่งจากภูมิภาคเดียวกันอธิบายว่าในคดีความยุติธรรมเด็กและเยาวชนนั้น หากผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายเป็นมุสลิม การนำคดีดังกล่าวไปยังศาลเยาวชนและครอบครัวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีความพยายามไกล่เกลี่ย ณ สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแต่ไม่ประสบความสำเร็จ สุดท้ายนั้น ผู้ปฏิบัติงานหลายรายแสดงความคิดเห็นว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปใช้ในชุมชนชนบทได้ง่ายกว่าหากเปรียบเทียบกับพื้นที่ชุมชนเมือง เนื่องจากหลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สอดคล้องกับคุณค่าและประเพณีของชุมชนมากกว่า

'การผูกข้อมือ' พิธีกรรมของไทยที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของการขอโทษ การให้อภัย และการบรรลुข้อตกลงร่วมกัน

6.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

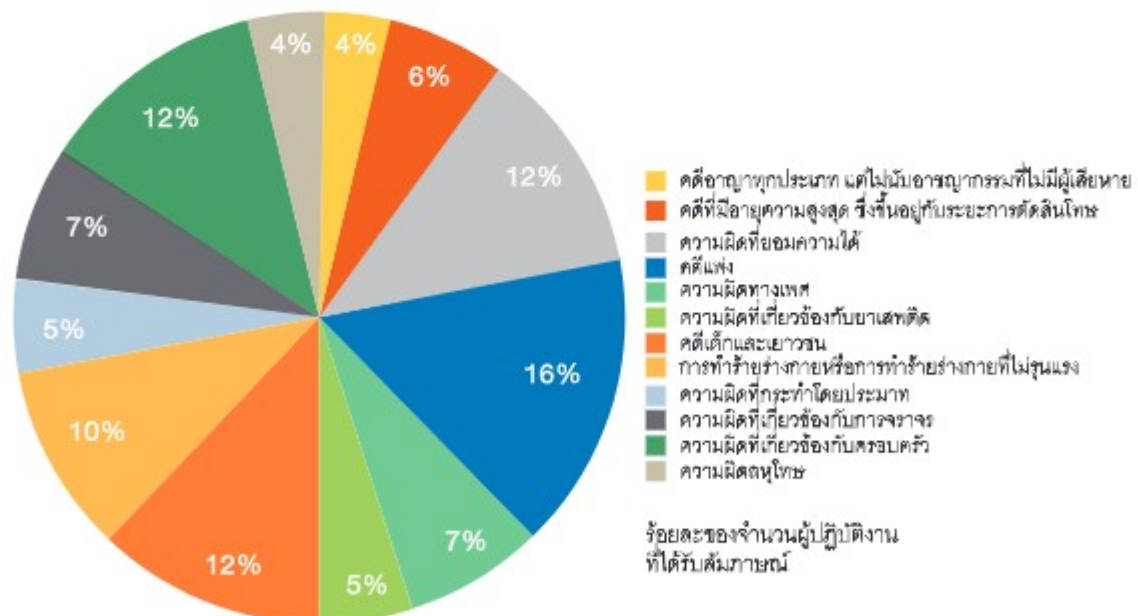
ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถใช้ได้กับอาชญากรรมส่วนใหญ่แทบทั้งหมด แม้ว่าในประเทศไทย การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเกิดขึ้นในคดีเด็กและเยาวชนและคดีแพ่งเป็นหลักก็ตาม แต่การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้เริ่มขยายไปสู่คดีอาญาของผู้ใหญ่บางคดีด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากคดีเด็กและเยาวชนและคดีแพ่งแล้วนั้น ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ตั้งข้อสังเกตว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังถูกนำไปใช้กับความผิดทางอาญาอื่น ๆ เช่น ความผิดที่ยอมความได้ การทำร้ายร่างกาย หรือความผิดที่เกี่ยวข้องกับการทำร้ายร่างกายที่ไม่รุนแรง คดีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เช่น ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง และความผิดเกี่ยวกับการข่มขืนหรือความผิดที่เกี่ยวข้องกับการจราจร ซึ่งผู้ปฏิบัติงานบางรายสะท้อนว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปใช้ได้กับคดีอาญาทุกประเภท ตราบเท่าที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายแสดงความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการ

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปใช้ได้กับคดีอาญาทุกประเภท ตราบเท่าที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายแสดงความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการ

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงให้เห็นถึงคดีอาญาประเภทต่าง ๆ ที่ผู้ปฏิบัติงานระบุว่าปัจจุบันนี้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แบบภูมิที่ 6.1

ประเภทคดีอาญาที่มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

นอกจากนี้ยังได้มีการถามผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับประเภทอาชญากรรมที่พวกเขาคิดว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรได้รับพิจารณาขยายครอบคลุมไปถึงรวมทั้งประเภทอาชญากรรมที่พวกเขาคิดว่าไม่ควรถูกนับรวมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมร้ายแรงและรุนแรงในประเทศไทยค่อนข้างเป็นปัญหาเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ซึ่งในกรณีนี้คู่มือของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติตั้งข้อสังเกตว่า

“

ในขณะที่ส่วนใหญ่แล้ว กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สงวนไว้สำหรับผู้กระทำผิดครั้งแรกหรือผู้กระทำผิดลหุโทษ แต่คุณสมบัติของกระบวนการในการเยียวยานั้นมีพลังมากกว่า โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดร้ายแรง ซึ่งเป็นที่สังเกตว่าประสบการณ์ของผู้เสียหายในการได้รับการสนับสนุนและเสริมพลังนั้นเชื่อมโยงกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แม้ในคดีที่มีความรุนแรงร้ายแรง การเสริมพลังเช่นนี้สามารถต่อสู้และเอาชนะความอับอาย การลบทอนอำนาจ การขาดข้อมูล และการสูญเสียการควบคุม ซึ่งมักจะเป็นผลมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก นอกจากนี้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังสามารถใช้ได้ผลกับผู้กระทำผิดที่มีความผิดที่มีรูปแบบการก่ออาชญากรรมร้ายแรงต่อเนื่อง³¹

”

ทั้งนี้ไม่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์จากผู้ปฏิบัติงานสำหรับคำถามที่ว่าควรใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ครอบคลุมไปถึงการกระทำผิดอาญาร้ายแรงในประเทศไทยหรือไม่ ผู้ปฏิบัติงานเกือบครึ่งหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการขยายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปสู่อาชญากรรมร้ายแรง ในขณะที่ผู้ปฏิบัติงานอีกเกือบครึ่งหนึ่งเห็นด้วยว่าสามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอาชญากรรมประเภทใดก็ได้ ตราบเท่าที่คู่กรณีมีความประสงค์เข้าร่วมกระบวนการอย่างเต็มใจและสมัครใจทั้งสองฝ่ายส่วนใหญ่แล้ว ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าแนวคิดในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรพิจารณาเป็นรายกรณีแทนที่จะยึดติดกับคุณสมบัติและการกระทำผิดว่าฐานความผิดไหนที่เข้าข่ายหรือไม่เข้าข่าย ผู้ปฏิบัติงานบางรายเห็นว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะก็ต่อเมื่อดำเนินการกับความผิดรุนแรงและร้ายแรงซึ่งเจ้าหน้าที่หนึ่งคนนั้นอธิบายว่า “ผมเชื่อว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะส่งผลที่ดียิ่งขึ้นเมื่อถูกนำไปใช้ในอาชญากรรมร้ายแรง เนื่องจากผู้กระทำผิดสามารถมองเห็นผลการกระทำของตนที่มีต่อผู้เสียหายและสมาชิกในครอบครัวได้โดยตรง ซึ่งสิ่งนี้จะกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดรู้สึกสำนึกผิด”

³¹ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 2nd Edition, หน้า 67.

ผู้ปฏิบัติงานบางรายมีความสงสัยถึงความพร้อมของสังคมไทยในการยอมรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อใช้แทนที่การลงโทษ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งอธิบายว่า

“

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันฉันคิดว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับคดีความผิดรุนแรงชั้นร้ายแรงยังคงเป็นเรื่องยาก เนื่องจากสังคมยังคงเชื่อในทฤษฎีการลงโทษเป็นหลัก นอกจากนี้ กระบวนการที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงสมานฉันท์ยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ และสังคมยังไม่มี ความเข้าใจเพียงพอสำหรับคำถามที่ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปใช้ในอาชญากรรมร้ายแรงได้หรือไม่ฉันคิดว่าสามารถใช้ได้ แต่เมื่อคำนึงถึงการขาดความพร้อมทั้งในเชิงกระบวนการที่มีอยู่ ตลอดจนความพร้อมของสังคม เราจะต้องดำเนินกระบวนการนี้ด้วยความระมัดระวัง

”

ประเด็นที่อาจเป็นปัญหาในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกประเด็นหนึ่งคือการใช้กระบวนการดังกล่าวในคดีความรุนแรงในครอบครัวหรือการล่วงละเมิดทางเพศ ตามที่คู่มือของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติระบุว่า “ในบางกรณีการสนับสนุนการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะพิจารณาที่ความเหมาะสมเป็นหลัก ไม่ว่าจะความผิดประเภทใด และยังคงสนับสนุนให้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ครอบคลุมไปถึงความรุนแรงในครอบครัวและการล่วงละเมิดทางเพศ โดยจะต้องไตร่ตรองถึงแนวทางปฏิบัติและการคุ้มครองอย่างรอบคอบ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรผู้หญิงบางแห่งแสดงความกังวลว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจทำให้ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อซ้ำ และกระบวนการนี้ไม่สามารถยุติพฤติกรรมการกระทำผิดได้จริง”³² แม้ว่าผู้ปฏิบัติงานมีแนวโน้มไม่เห็นด้วยกับการขยายขอบเขตกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปสู่ความผิดทางเพศด้วยเหตุผลด้านความปลอดภัยและบาดแผลทางจิตใจของผู้เสียหาย แต่ผู้ปฏิบัติงานบางรายเปิดกว้างที่จะแสวงหาความเป็นไปได้ในการดำเนินกระบวนการกับความผิดดังกล่าว หากมีการฝึกอบรมเฉพาะทางแก่ผู้จัดกระบวนการ มีทรัพยากรเพียงพอ และมีมาตรการด้านความปลอดภัย ทั้งนี้ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ เช่น ในกรณีที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีความประสงค์จะฟ้องร้องดำเนินคดีต่อคู่ชีวิต แต่มีความต้องการที่จะไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

³² UNODC (2006). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 1st Edition, New York: United Nations, หน้า 45.

นอกเหนือจากอาชญากรรมร้ายแรงและอาชญากรรมทางเพศแล้วนั้น การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นอีกหนึ่งสถานการณ์เฉพาะเนื่องจากในบางกรณีไม่มีผู้เสียหายโดยตรง หากแต่ผลที่ตามมาของการกระทำความผิดอาจส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวและชุมชนอย่างใหญ่หลวง นอกจากนี้ ผู้กระทำความผิดที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดถือเป็นสัดส่วนสำคัญของประชากรที่ถูกคุมขังในประเทศไทย ซึ่งผู้ปฏิบัติงานในสัดส่วนเกือบเท่ากันมีความเห็นต่างกันต่อคำถามที่ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรครอบคลุมไปถึงการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ ขณะที่ผู้ปฏิบัติงานบางรายเห็นพ้องกับการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงอาญาที่ฐานความผิดนี้ แต่ผู้ปฏิบัติงานรายอื่น ๆ ไม่เห็นด้วยกับเหตุผลที่ว่าไม่ควรนำกระบวนการยุติธรรมเชิงอาญามาใช้ในกรณีที่ไม่มีความเสียหายโดยตรง (หรือที่เรียกว่า “อาชญากรรมที่ปราศจากผู้เสียหาย”)

ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์ในการศึกษานี้เชื่อว่า กระบวนการนี้จึงควรสงวนไว้สำหรับผู้กระทำความผิดครั้งแรกและคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดลหุโทษในฐานะที่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกในมาตรการบังคับทางอาญา อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่คิดว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรสามารถใช้กับอาชญากรรมร้ายแรงด้วยเช่นกัน ในฐานะที่กระบวนการเป็นส่วนเสริมของการดำเนินคดีทางอาญา พวกเขาเชื่อว่าผู้เสียหาย (หรือญาติของผู้เสียหายในคดีฆาตกรรม) ควรมีส่วนร่วมเลือกวิธีการแห่งความยุติธรรมที่พวกเขาต้องการ

และควรมีสิทธิในการแสดงความรู้สึก รวมถึงการอธิบายว่าพวกเขาได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมอย่างไร และควรได้รับการเยียวยาหรือชดเชยในรูปแบบใดแบบหนึ่ง เนื่องด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยให้เกิดการกลับคืนสู่สังคมและการสมานฉันท์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือผู้คนในชุมชนเดียวกัน การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงอาจเป็นประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่มีความขัดแย้งหรือสามารถใช้กระบวนการนี้เพิ่มเข้ามาในการดำเนินคดีอาญาคดีร้ายแรงเพื่อช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่แตกสลาย

ในการทำความเข้าใจว่าจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาญาอย่างไรและเมื่อไหร่ นั้นการสัมภาษณ์พยายามที่จะวิเคราะห์ถึงเหตุผลการตัดสินใจ โดยพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งผู้ที่ดำเนินการตัดสินใจ ส่วนใหญ่แล้วผู้ปฏิบัติงานที่สัมภาษณ์อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ที่จะดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบางกรณีหรือรับผิดชอบในการส่งต่อคดีสู่กระบวนการผู้พิพากษาจะมีอำนาจหน้าที่และดุลพินิจในการตัดสินใจมากที่สุดว่าจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่ส่งมาหรือไม่ นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่าอัยการ ผู้อำนวยการคุมประพฤติ และ/หรือ พนักงานคุมประพฤติ ตลอดจนเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายมีอำนาจหน้าที่และสามารถใช้ดุลพินิจในขั้นต้นของกระบวนการยุติธรรม

ผู้ปฏิบัติงานหลายรายกล่าวถึงคณะกรรมการที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งที่ปรึกษา (ให้ข้อเสนอแนะ) ตัดสินใจ และรับผิดชอบในการประเมินความเสี่ยงซึ่งเป็นภาระงานหลัก ส่วนใหญ่แล้วคณะกรรมการดังกล่าวเป็นทีมสหวิชาชีพประกอบด้วย เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่กฎหมาย สมาชิกในชุมชน และในกรณีของภาคใต้จะมีผู้นำศาสนาร่วมอยู่ด้วย ในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้นั้น คดีที่ไม่เข้าข่ายความผิดลหุโทษอาจส่งต่อไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อทำการประเมินขั้นสุดท้ายและตัดสินใจตามดุลพินิจ ส่วนในคดีเด็กและเยาวชนนั้นกฎหมายมีความชัดเจนเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคุณสมบัติการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีอาจมีการส่งคดีให้ผู้อำนวยการสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย โดยพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดสำนึกผิดอย่างจริงใจหรือไม่ โอกาสความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำความผิดจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตน และผู้เสียหายยินดีเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ โดยทั่วไปแล้วนั้น หากผู้เสียหายเป็นเด็ก ผู้ปกครองของเด็กจะเข้าร่วมในกระบวนการด้วย และผู้ปกครองของผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดจะหารือร่วมกัน นอกจากนี้ ยังมีคณะกรรมการที่สามารถเสนอผู้อำนวยการสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งคณะกรรมการสามารถเสนอแนะว่า ข้อตกลงระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายนั้นเหมาะสมหรือไม่ เช่น จำนวนชั่วโมงที่ผู้กระทำความผิดจะต้องทำงานบริการชุมชน เป็นต้น

ทั้งนี้ การสารภาพผิดกับการสำนึกผิดอย่างจริงใจมีความแตกต่างกัน ผู้ปฏิบัติงานในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตระหนักดีว่าการประเมินว่าบุคคลใดมีสำนึกผิดอย่างจริงใจเป็นเรื่องยากเพียงใด ซึ่งพวกเขาพิจารณาคำถามต่อไปนี้เมื่อต้องดำเนินการประเมินเกี่ยวกับการสำนึกผิด

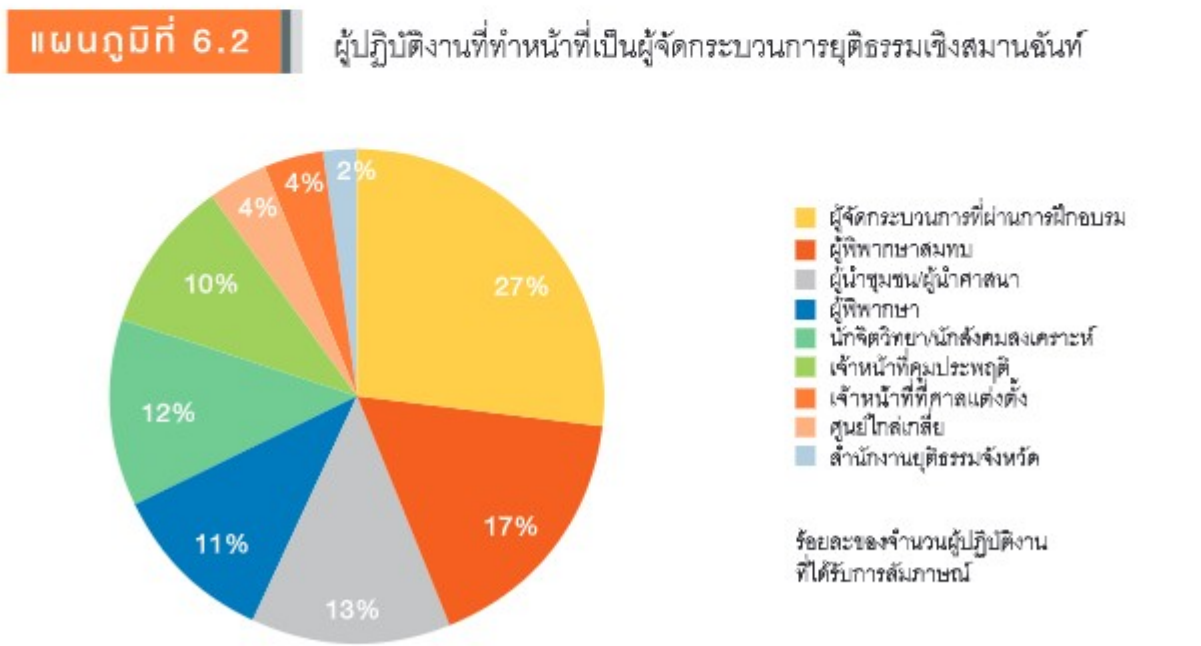
- เยาวชนที่กระทำความผิดตระหนักถึงผลกระทบจากการกระทำของตัวเอง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายหรือไม่
- เยาวชนที่กระทำความผิดสามารถอธิบายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวเองได้อย่างชัดเจนและแสดงออกถึงความเสียใจในการกระทำเช่นนั้นหรือไม่
- เยาวชนที่กระทำความผิดเต็มใจที่จะชดเชยให้แก่ผู้เสียหายหรือไม่? พวกเขา มีความประสงค์และเต็มใจที่จะก้าวไปสู่กระบวนการเยียวยาผู้เสียหายหรือไม่

ผู้ปฏิบัติงานที่สัมภาษณ์ต่างเห็นพ้องว่าส่วนใหญ่แล้วกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะถูกนำมาใช้ในขั้นตอนการพิจารณาคดีของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การดำเนินการก่อนการพิจารณาคดี ประกอบด้วย (1) ขั้นตอนก่อนการจับกุมซึ่งเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายจะดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบบไม่เป็นทางการหรือส่งคดีต่อไปยังสำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเพื่อดำเนินการต่อไป และ (2) ขั้นตอนก่อนการดำเนินคดีเมื่อมีการฟ้องร้อง ซึ่งพนักงานอัยการจะต้องพิจารณาว่าคดีมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่และสามารถหันเหคดีเพื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้หรือไม่ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นตอนการตัดสินลงโทษหรือการพิจารณาคดีโดยทั่วไป ผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่าการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก่อนที่คดีจะถูกพิพากษาซึ่งขาดนั้นง่ายกว่าขั้นหลังการพิพากษา โดยยกตัวอย่างเพิ่มเติมดังนี้ หลังจากการพิพากษาคดีผู้กระทำความผิดอาจแอบอ้างได้ว่าพวกเขาได้ดำเนินการตามคำตัดสินลงโทษไปแล้ว ซึ่งจะทำให้

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนั้น ยังมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในชั้นหลังการพิจารณาคดีในฐานะส่วนหนึ่งของการลงโทษคุมประพฤติ แม้ว่าจะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก อย่างไรก็ตาม มีขั้นตอนหนึ่งที่ศาลไม่สามารถดำเนินการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ กล่าวคือ ในกรณีที่จำเลยถูกตัดสินจำคุกเนื่องจากจำเลยอยู่ภายใต้ขอบเขตอำนาจของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งภายใต้ความรับผิดชอบของกรมราชทัณฑ์นั้น อาจใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะกลไกก่อนการปล่อยตัว เพื่อเอื้ออำนวยกระบวนการส่งคืนผู้กระทำความผิดกลับสู่สังคม

เมื่อมีการส่งต่อคดีไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะมีการมอบหมายบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการกระบวนการ บทบาทหน้าที่ของผู้จัดการกระบวนการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของกระบวนการ ดังนั้น จะต้องสร้างความเชื่อมั่นว่าบุคคลที่ทำหน้าที่ดังกล่าวมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับภาระรับผิดชอบนี้ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานซึ่งให้สัมภาษณ์ในการศึกษาในระดับว่าผู้จัดการกระบวนการหรือผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องผ่านการอบรมทักษะและองค์ความรู้ในระดับหนึ่ง ซึ่งหลายกรณีนั้น ผู้จัดการกระบวนการที่ผ่านการอบรมมาแล้วจะต้องลงทะเบียนและมีใบอนุญาตเป็นผู้จัดการกระบวนการ บุคคลในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ สามารถทำหน้าที่เป็นผู้จัดการกระบวนการได้ เช่น ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ อัยการ เจ้าหน้าที่คุมประพฤติ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ทนายความอาสา ศูนย์การไกล่เกลี่ย และผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการแต่งตั้งจากศาลเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบางรายชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่าผู้อาวุโสหรือบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงมักได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการกระบวนการในฐานะที่พวกเขาได้รับความเคารพจากคู่กรณี อันเนื่องมาจากทัศนคติของวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการเคารพผู้อาวุโส

แผนภูมิที่ 6.2 แสดงข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และปริมาณการดำเนินการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ แผนภูมินี้ไม่ได้แสดงข้อมูลเกี่ยวกับผู้จัดการกระบวนการที่ผ่านการฝึกอบรม เนื่องจากหมวดหมู่ 'นักจิตวิทยาที่ผ่านการฝึกอบรม' อาจทับซ้อนกับหมวดหมู่ 'ผู้จัดการกระบวนการที่ผ่านการฝึกอบรม' และ หมวดหมู่ 'นักจิตวิทยา'

6.4 การคุ้มครองผู้เสียหายและกลไกการตรวจสอบการปฏิบัติตาม ข้อตกลง

องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ กระบวนการสืบสวนและการจัดทำเอกสาร ยินยอมจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย หัวใจสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่ที่ความสมัครใจและการคุ้มครอง สิทธิของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย หลักการพื้นฐาน เสนอแนวทางการคุ้มครองขั้นพื้นฐานรูปแบบต่าง ๆ ในการดำเนิน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งประกอบด้วย (ก) สิทธิในการปรึกษาที่ปรึกษาด้านกฎหมาย (ข) สิทธิของ ผู้เยาว์ในการได้รับความช่วยเหลือจากผู้ปกครองหรือผู้ดูแล (ค) สิทธิในการได้รับข้อมูลโดยครบถ้วนสมบูรณ์ และ (ง) สิทธิในการไม่เข้าร่วมกระบวนการ ในส่วนของขั้นตอนและระเบียบการที่มีอยู่ในการขอเอกสาร ยินยอมจากคู่กรณีเพื่อเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการขอความ ยินยอมด้วยวาจา ในบางกรณีอาจมีการใช้เอกสารยินยอมโดยการลงนามจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย แม้ว่า กฎหมายไม่ได้ระบุไว้ก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีรายงานว่าศูนย์ช่วยเหลือผู้เสียหายที่ตั้งขึ้นในภาคกลางได้ให้ คำแนะนำและความช่วยเหลือผู้เสียหายจากอาชญากรรม รวมทั้งให้ความช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องกับการให้ ความยินยอม ในกรณีความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนนั้น นอกเหนือจากตัวเด็กเองแล้ว ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็กจะเป็นผู้ให้ความยินยอมด้วย ซึ่งอาจมีนักจิตวิทยาอยู่ในกระบวนการเพื่อตัดสินว่าผู้เสียหาย พร้อมทั้งจะเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ ทั้งนี้ การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ทั้งคดีของผู้ใหญ่และผู้เยาว์จะดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่ง

การขาดกลไกการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญและส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจ ของผู้เสียหายที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กลไกดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการ รับประกันว่ามีการปฏิบัติตามข้อตกลงอันเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และสัญญา ที่กระทำโดยผู้กระทำความผิดนั้นได้ดำเนินการจนลุล่วง ในกรณีนี้ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานซึ่งให้สัมภาษณ์ใน การศึกษานี้ได้อ้างถึงแนวทางหลัก 2 ประการ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้ (1) การมอบหมายให้เจ้าหน้าที่หรือ ผู้นำชุมชนติดตามผลลัพธ์ตามข้อตกลงของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ (2) ผู้เสียหายจะเป็น ผู้รับผิดชอบในการรายงานถึงความล้มเหลวในส่วนที่ผู้กระทำความผิดไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของข้อตกลง ส่วนในกรณีของเด็กและเยาวชนนั้น นักจิตวิทยาจะเป็นผู้ดำเนินการสนับสนุนศาลเด็กและเยาวชนด้วยการ ทำหน้าที่ติดตามการดำเนินการตามข้อตกลงทุก ๆ 3 เดือน

ผู้ปฏิบัติงานในภาคเหนืออธิบายว่าส่วนใหญ่แล้วเจ้าหน้าที่คุมประพฤติจะเป็นผู้รับผิดชอบในการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงผ่านทางโทรศัพท์หรือใช้ช่องทางการประชุมทางไกลทางวิดีโอ (Video Conference) โดยอธิบายเพิ่มเติมว่าแผนการติดตามตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ 5 ข้อ ได้แก่ การแก้ไข การฟื้นฟู การป้องกัน การเยียวยา และเป้าหมายอื่น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทคดี ความถี่ในการนัดหมายเพื่อติดตามจะพิจารณาจากการประเมินความเสี่ยงเป็นรายคดี สำหรับคดีที่จัดอยู่ในหมวดที่มีความเสี่ยงสูงว่าผู้กระทำความผิดจะไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น จะทำการนัดหมายเพื่อติดตามผลทุกเดือน สำหรับคดีที่อยู่ในหมวดมีความเสี่ยงต่ำว่าผู้กระทำความผิดจะไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง การนัดหมายจะดำเนินการทุก 3 เดือน หรือ 6 เดือน ผู้ปฏิบัติงานหลายรายตั้งข้อสังเกตว่า ด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล ความรับผิดชอบในการติดตามจึงตกอยู่ที่ผู้เสียหายที่จะต้องรายงานว่าผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่ ทั้งนี้ เกือบครึ่งหนึ่งของผู้ปฏิบัติงานในภาคเหนือรู้สึกว่ายังไม่มีกลไกติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงเพียงพอ ซึ่งในการแก้ปัญหาข้อจำกัด

เหล่านี้ หน่วยงานบางแห่งทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนในการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งแนวทางปฏิบัติในระดับอยู่ในคู่มือว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติซึ่งอธิบายว่า “ในประเทศรายได้ต่ำหลายแห่งจะพึ่งพาผู้มีอำนาจหน้าที่ในสังคมและสมาชิกชุมชนในการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงของคู่กรณี”³³ นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติอื่น ๆ รวมทั้งการใช้หลักฐานทางกายภาพเพื่อยืนยันว่าผู้กระทำความผิดได้ปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างแท้จริง เช่น ภาพถ่าย คำให้การ หลักฐานการจ่ายเงินผลการตรวจยาเสพติด เป็นต้น ในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการปฏิบัติตามข้อตกลงที่มีอยู่นั้น ปรากฏว่าในปัจจุบันยังไม่มียุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาตรฐานสำหรับกลไกการติดตามหลังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งแต่ละภูมิภาคและหน่วยงานได้พัฒนาแนวทางปฏิบัติของตัวเองบนพื้นฐานทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น งบประมาณ เจ้าหน้าที่ และ การพิจารณาเลือกใช้แนวทางปฏิบัติอื่น ๆ

ในกรณีที่พบผู้กระทำความผิดไม่ได้ปฏิบัติตามข้อตกลง การดำเนินการในกรณีนี้คือการส่งต่อคดีไปยังกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งในหลายกรณีเจ้าหน้าที่จะตัดสินใจขั้นต้นในการพูดคุยกับผู้กระทำความผิดหรือส่งจดหมายเพื่อแจ้งเตือนก่อนไปสู่การเพิ่มมาตรการบังคับและการติดตามคดี ซึ่งในบางกรณีจะมีการระบุถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในข้อตกลงด้วย แม้ไม่ได้เป็นมาตรฐานข้อบังคับก็ตาม ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดอาจชดเชยค่าเสียหายเป็นเงินให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะหรือประเภทของคดี ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเพิกเฉยหรือผิดสัญญา ผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยด้วยวิธีอื่น เช่น ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนยุติธรรมหรือได้รับคำปรึกษาด้านกฎหมายเพื่อให้ได้การชดเชยเยียวยาด้วยวิธีการอื่น

³³ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*. 2nd Edition, Vienna: United Nations, หน้า 63.

แม้จะไม่มีระเบียบปฏิบัติในการติดตามที่เป็นมาตรฐาน ผู้ปฏิบัติงานต่างเห็นพ้องว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อผู้เสียหายทางอาญา ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ทางเลือกนอกเหนือไปจากระบบศาลให้แก่ผู้เสียหาย รวมทั้งให้ความคุ้มครองในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่เป็นผลมาจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้ปฏิบัติงานบางรายกล่าวถึงการส่งต่อไปยังขั้นตอนอื่น ๆ เพิ่มเติม ซึ่งจะนำไปสู่การคุ้มครองผู้เสียหายและสิทธิของพวกเขา เช่น การสนับสนุนค่าเดินทาง การแสวงหาการสนับสนุนจากสมาชิกในชุมชนแก่ผู้เสียหาย และการรับประกันว่าความพึงพอใจของผู้เสียหายจะเป็นหัวใจหลักของผลลัพธ์ของกระบวนการ

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ปฏิบัติงานหลายรายรู้สึกว่ในบางครั้งการคุ้มครองผู้เสียหายยังคงไม่ประสบผลสำเร็จนัก ซึ่งเป็นผลมาจากข้อจำกัดของกลไกติดตามและการไม่มีระบบช่วยเหลือทันทีที่กรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง นอกจากนี้ ปัญหาในการคุ้มครองผู้เสียหายยังมาจากการที่ผู้เสียหายไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาเต็มจำนวน ผู้เสียหายต้องเข้าร่วมกระบวนการหลายครั้งแทนที่จะเป็นครั้งเดียว และระบบกฎหมายล้มเหลวในการทำความเข้าใจ และรับรู้ถึงความเสียหายทั้งหมดที่ผู้เสียหายเผชิญ เช่น บาดแผลทางใจ เป็นต้น

6.5 ผลลัพธ์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เชื่อว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะสำเร็จลุล่วงลงได้ก็ต่อเมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่เข้าร่วมกระบวนการมีความพร้อมที่จะประนีประนอมและปฏิบัติตามข้อตกลงที่วางไว้ อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานบางรายเชื่อว่าแม้ว่าคู่กรณีจะไม่สามารถบรรลุข้อตกลงได้ แต่ทั้งคู่มีโอกาสที่จะแสดงความเห็นและหารือถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับอีกฝ่าย รวมทั้งกับคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมในกระบวนการ (สมาชิกในครอบครัว ผู้นำชุมชน หรือเจ้าหน้าที่จากองค์กรต่าง ๆ) ผู้ปฏิบัติงานหลายรายให้ความสำคัญกับความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยพิจารณาจากมุมมองของผู้เสียหาย สำหรับพวกเขาแล้วนั้น ความสำเร็จของกระบวนการขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้เสียหาย ไม่ว่าจะการชดเชยหรือการเยียวยาที่พวกเขาได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการจะเป็นในรูปแบบใดก็ตาม นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนยังเสริมด้วยว่าผู้เสียหายอาจได้รับความพึงพอใจทางจิตใจจากการสำนึกผิดและการแสดงออกของผู้กระทำความผิดจากการชดเชยที่พวกเขาได้รับ ตลอดจนการสนับสนุนทางใจและการสนับสนุนอื่น ๆ จากชุมชน อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าการชดเชยทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญและใกล้เคียงที่สุดที่สามารถสร้างความพึงพอใจต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้กับผู้เสียหาย ทั้งนี้ การที่ผู้กระทำความผิดและครอบครัวไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วยต่อจำนวนเงินชดเชยเป็นอุปสรรคสำคัญในการบรรลุข้อตกลงขั้นสุดท้าย

ผู้ปฏิบัติงานหลายรายได้ย้ำเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเนื่องจากเป็นมาตรการหลักที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งในมุมมองของผู้ปฏิบัติงานนั้น กระบวนการจะลุล่วงไปได้เมื่อผู้กระทำความผิดตระหนักถึงผลที่ตามมาจากการกระทำของตัวเอง สำนึกผิด ยอมรับความรับผิดชอบต่อการกระทำ และไม่ก่ออาชญากรรมซ้ำในอนาคต ซึ่งจะเห็นได้ว่าการยุติการก่ออาชญากรรมของผู้กระทำความผิดเป็นเป้าหมายหลักของกระบวนการ สำหรับผู้ปฏิบัติงานบางรายนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสามารถป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ดังนั้น การไม่กระทำความผิดซ้ำจึงนับเป็นบรรทัดฐานในการวัดสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และโครงการฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมเสียอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีหรือบางครั้งการประเมินและวัดผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดและการก่ออาชญากรรมซ้ำไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้น การตัดสินใจถึงความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาในระยะยาวเพื่อดูว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดซ้ำอีกหรือไม่

เนื่องจากอาชญากรรมไม่ได้เป็นเรื่องส่วนบุคคล ดังนั้น การดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ความปลอดภัยของสาธารณะเพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งการไม่มีการกระทำความผิดซ้ำเป็นหนึ่งในบรรทัดฐานหลักที่ใช้วัดประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากการวัดการกระทำความผิดซ้ำ ยังมีมาตรการอื่น ๆ ในการวัดผลลัพธ์ของกระบวนการ อันประกอบด้วยตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย เช่น ความพึงพอใจของผู้เสียหาย ความพึงพอใจของผู้กระทำความผิด บุคคลที่สาม และสมาชิกชุมชน ตลอดจนมาตรการที่เป็นข้อเท็จจริง เช่น ระดับและความรุนแรงของการกระทำความผิดซ้ำ และระดับความกลัวอาชญากรรมในชุมชน³⁴

เมื่อพิจารณาความพึงพอใจต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้กระทำความผิดนั้น ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้ตระหนักถึงผลการกระทำของตัวเอง ได้แสดงความสำนึกผิด ขอโทษ และชดเชยเยียวยาผู้เสียหาย รวมทั้งแก้ไขฟื้นฟูความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชุมชน ขณะที่ความยุติธรรม

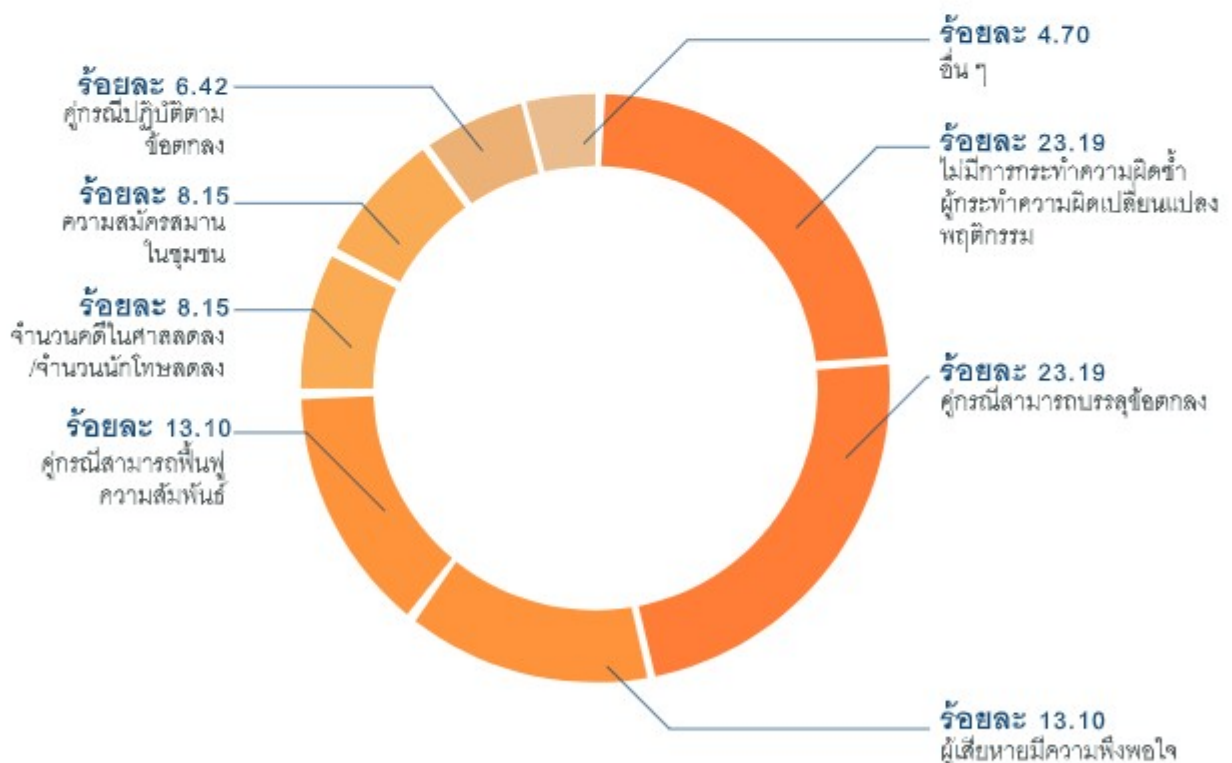
เชิงสมานฉันท์ถูกใช้ในฐานะที่เป็นทางเลือกใหม่ ๆ ของกระบวนการทางอาญาในระบบ ผู้กระทำความผิดอาจไม่ต้องบันทึกประวัติอาชญากรรมและถูกตีตราจากการกระทำความผิดนั้น ในกรณีที่คดีอยู่ในศาล อาจดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก่อนการตัดสินและศาลสามารถพิจารณาระบบการนี้ประกอบการตัดสินลงโทษได้

³⁴ UNODC (2020). *Handbook on Restorative Justice Programmes*, 2nd Edition, หน้า 108-109.

นอกเหนือจากผลกระทบของกระบวนการที่มีต่อคู่กรณีแล้วนั้น ผู้ปฏิบัติงานบางรายยังได้นิยามความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในแง่ผลประโยชน์สำหรับกระบวนการยุติธรรมโดยรวม อย่างน้อยที่สุดความสำเร็จที่อาจได้รับคือการลดภาระงานของศาลและบรรเทาความแออัดของเรือนจำ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ปฏิบัติงานยังเสนอแนะด้วยว่าในบางกรณีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังช่วยยกระดับความสมัครสมานในสังคม เนื่องจากกระบวนการต้องการความช่วยเหลือจากสมาชิกในชุมชนในการแก้ปัญหาและหาทางออกที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดระบุว่าไม่จำเป็นเสมอไปว่าสมาชิกชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทุกครั้งหรือทุกกรณีที่มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ จากสถิติของกรมราชทัณฑ์ ผู้ต้องขังในทัณฑสถานประมาณร้อยละ 82 เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ถึงแม้ว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเป็นหนึ่งในการแก้ปัญหาความแออัดในทัณฑสถาน แต่ก็ไม่ได้สามารถแก้ปัญหานี้ได้ทั้งหมด รัฐบาลควรดำเนินการแก้ปัญหาสถานการณ์นี้โดยเร่งด่วน เช่น การปฏิรูปนโยบายยาเสพติด

แผนภูมิที่ 6.3

ตัวชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ผู้ปฏิบัติงานได้ยกตัวอย่างประสบการณ์ส่วนบุคคลในการดำเนินการหรือเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยส่วนใหญ่ยกตัวอย่างคดีที่ประสบความสำเร็จซึ่งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงและฟื้นฟูความสัมพันธ์ได้ ผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งระบุว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรระหว่างผู้พิพากษาและผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชน ตัวอย่างเช่น ในกรณีของการรับฟังและแลกเปลี่ยนกับเยาวชน ระหว่างกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ผู้พิพากษาสมทบเสนองานในร้านของตนให้แก่เยาวชน ผู้กระทำผิด ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนเสนอวิธีการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้จัดกระบวนการจะต้องดำเนินการกับทุกคดีอย่างสุดความสามารถ เจ้าหน้าที่และผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องติดต่อทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ผู้จัดกระบวนการจะต้องสังเกตพฤติกรรมและบุคลิกของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างรอบคอบตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ และผู้จัดกระบวนการจะต้องอธิบายถึงผลลัพธ์ทางบวกของกระบวนการให้แก่ผู้เข้าร่วม

ผู้ปฏิบัติงานบางส่วนสังเกตว่าในคดีของเด็กและเยาวชนบางคดีนั้น ปัญหามักเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้เยาว์และสมาชิกในครอบครัว ซึ่งพวกเขาเสนอแนะว่านอกเหนือจากที่ผู้ปฏิบัติงานจะพยายามหาทางช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่คู่กรณีเพื่อหาทางออกให้แก่อาชญากรรมที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ผู้ปฏิบัติงานจะต้องพิจารณาถึงรากฐานของสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาและแนะนำถึงแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม ยิ่งกว่านั้น ผู้ปฏิบัติงานบางรายยังได้ใช้หลักการศาสนาในการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากพบว่าหลักการศาสนาส่งเสริมความซื่อสัตย์ตลอดกระบวนการ ทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านบวกให้แก่คู่กรณีและช่วยให้พวกเขาสามารถบรรลุข้อตกลงได้

ในส่วนของความท้าทายนั้น ผู้ปฏิบัติงานรายงานว่าสิ่งที่เผชิญในการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือข้อจำกัดด้านกฎหมาย (เกณฑ์คุณสมบัติ) การแก้ปัญหาที่สาธารณะยังขาดความตระหนักและความเข้าใจในกระบวนการหรือการที่ต้องพยายามให้คู่กรณีเข้าร่วมในกระบวนการ พร้อมให้ความร่วมมือกับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งและเจ้าหน้าที่

นอกเหนือจากนี้ ผู้ปฏิบัติงานหลายรายยังให้ความเห็นว่าในความเป็นจริงเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่รับผิดชอบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังคงขาดความรู้และทักษะจำเป็นในการดำเนินการและขาดการส่งเสริมการใช้งานกระบวนการนี้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานบางรายมองว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้จัดการฝึกอบรมและจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติให้แก่เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ผู้จัดกระบวนการหรือดำเนินการกระบวนการเท่าที่ควร ทั้งนี้ ในบางหน่วยงานผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่จะต้องลงทะเบียนและได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากหน่วยงานส่วนกลาง³⁵

ความท้าทายเหล่านี้ก่อให้เกิดการขาดข้อมูลความรู้ที่ทันสมัยและไม่มียุทธศาสตร์ใหม่ ๆ ในการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และในบางครั้งยังเป็นปัจจัยนำไปสู่การขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่มีใบรับรองหรือมีคุณสมบัติเหมาะสมตามที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย

³⁵ ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 กระทรวงยุติธรรม http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/E/297/T_0003.PDF, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2562.

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ปฏิบัติงานหลายรายคิดว่า ผู้เข้าร่วมกระบวนการในฐานะบุคคลที่สาม เช่น หน่วยงาน ตัวแทนบริษัทประกันหรือสมาชิกครอบครัวสามารถสร้างความท้าทายให้แก่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เช่นกัน ตัวอย่างเช่น หน่วยงาน อาจมีส่วนได้ส่วนเสียในการฟ้องร้องคดี เนื่องจาก หน่วยงานได้รับเงินจากการเป็นตัวแทนลูกความ ในศาลหรือในการเตรียมเอกสารทางกฎหมายให้ ตัวแทนบริษัทประกัน อาจให้คำแนะนำลูกค้ำที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไม่ให้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อหลีกเลี่ยงการรับผิดชอบและการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้เสียหายตามสัญญาประกัน ตัวแทนอาจแนะนำให้ลูกค้ำนำคดีขึ้นศาลด้วยเหตุผลที่ว่าคำตัดสินจะส่งผลให้บริษัทไม่ต้องมีความรับผิดชอบใด ๆ นอกจากนี้ สมาชิกครอบครัวอาจแนะนำไม่ให้ผู้เสียหายเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

เพื่อปกป้องเกียรติยศและศักดิ์ศรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีการล่วงละเมิดทางเพศและการทำร้ายร่างกาย ซึ่งในกรณีเช่นนี้ เป็นเรื่องยากที่ครอบครัวผู้เสียหาย จะให้อภัยและยินยอมที่จะประนีประนอม แม้ผู้กระทำความผิดกล่าวขอโทษและพร้อมที่จะชดเชยเยียวยา และแม้ว่าผู้เสียหายมีความประสงค์จะรับไว้ก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น ตามที่ผู้ปฏิบัติงานรายหนึ่งซึ่งอยู่ในหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการกับคดีอาญาทันทีที่และดำเนินการต่อเนื่องเพื่อรับประกันถึงการส่งมอบความยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ตามกำหนดเวลา ยกตัวอย่าง³⁶ บางครั้งกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ขัดแย้งกับข้อกำหนดหรือระเบียบการ เนื่องจากข้อกำหนดนั้นระบุถึงการประชุมหารือและการไกล่เกลี่ยหลายรอบซึ่งต้องใช้เวลากว่าที่คู่กรณีจะสามารถบรรลุข้อตกลงได้

นอกเหนือจากนั้นขณะที่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีการใช้อย่างแพร่หลายในคดีแพ่ง กฎหมายกลับมีความเข้มงวดในการใช้กระบวนการนี้ในคดีอาญา ในคดีของผู้ใหญ่ นั้น สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ในคดีลหุโทษ เช่น การขี้ขอกหรือฉ้อโกง ในคดีการหมิ่นประมาทและความผิดทางอาญา บางกรณี เช่น คดีที่เกี่ยวข้องกับเซ็กซ์หรือลิขสิทธิ์ ส่วนในคดีเด็กและเยาวชนนั้น มาตรา 86 ของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ระบุถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ การหันเหคดี ซึ่งจะกระทำได้เมื่อเด็กหรือผู้เยาว์กระทำความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือน้อยกว่า ซึ่งผู้ปฏิบัติงานที่ทำงานกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เยาว์ ระบุว่า เมื่อหน่วยงานดำเนินการหันเหคดีตามมาตรา 86 ในคดีความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกัญชาและใบกระท่อม หน่วยงานจะพิจารณาถึงสารเสพติดประเภทที่ 5 ของพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ซึ่งมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ประกอบด้วย^{36,39}

³⁶ ข้อ 5, หมวด 3 ระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติในการนั่งพิจารณาคดีครอบครัวและต่อเนื่อง พ.ศ. 2545, ศาลยุติธรรม แห่งประเทศไทย, สำนักงานกิจการระหว่างประเทศ <https://cia.coj.go.th/th/file/getfile/2019091306b0d4970da0cb3b0bc86b2a777f07e145744.pdf>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2562.

³⁷ แผ่นพับของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (จัดทำโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดนครนายก)

³⁸ มาตรา 75-76/1 ของพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 <http://www.fda.moph.go.th/sites/Narcotics/en/Shared%20Documents/Narcotics-Act-B.E.2522.pdf>, เข้าถึงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2562.

³⁹ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2562 (แก้ไขเพิ่มเติม) อนุญาตให้ใช้กระท่อมและกัญชาในบางกรณี กฎหมายมาตรา 58/2, 75 และ 76, http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/019/T_0001.PDF, เข้าถึงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2562.

ในการดำเนินการกับความท้าทายข้างต้นนั้น ผู้ปฏิบัติงานย้ำเน้นถึงความจำเป็นของการสนับสนุน การฝึกอบรม และกิจกรรมสร้างเสริมศักยภาพสำหรับเจ้าหน้าที่และบุคลากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ การฝึกอบรมควรให้ความสำคัญกับทักษะจำเป็นเพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถดำเนินการและอำนวยความสะดวกกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนทักษะจิตวิทยาในการให้คำปรึกษาทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ทักษะการโน้มน้าวใจ และทักษะการสื่อสาร นอกเหนือจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังต้องการการสนับสนุนด้านการสร้างความรู้สึกรับรู้สถานการณ์เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และคุณภาพการ รวมทั้งการเข้าถึงกระบวนการ ผู้ปฏิบัติงานบางรายให้ความเห็นว่านโยบายและแนวทางที่ควบคุมการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน ซึ่งยังสร้างความสับสนให้แก่ผู้ปฏิบัติงานและคู่กรณีที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จะต้องมีการบูรณาการ มีความร่วมมือ และมีกรอบการประสานงานร่วมกันระหว่างกรมหรือหน่วยงานเพื่อให้การดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีประสิทธิภาพ คຸ້ມທຸນ และสุ่งตามกำหนดเวลา ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานบางรายระบุถึงความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีเพื่อดำเนินกระบวนการ เช่น ระบบการรายงานออนไลน์ การติดตามผ่านเครื่องมือสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ (เช่น โทรศัพท์มือถือหรืออินเทอร์เน็ต) หรือการประชุมผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งจะช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสำหรับทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้เสียหายที่มีข้อจำกัดทางการเงิน

ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เห็นพ้องว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถเป็นเครื่องมือในการยกระดับและพัฒนาระบบยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการลดจำนวนคดีและความแออัดในทัณฑสถาน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เสนอว่านอกเหนือไปจากการลดจำนวนคดีในศาลและลดจำนวนนักโทษแล้วนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังช่วยบรรเทาความบาดหมางและช่วยยกระดับความสมัครสมานในชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งเท่านั้น หากยังเป็นการป้องกันอาชญากรรมอีกด้วย และเหนืออื่นใด การส่งต่อคดีไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญายังช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายของทุกฝ่าย

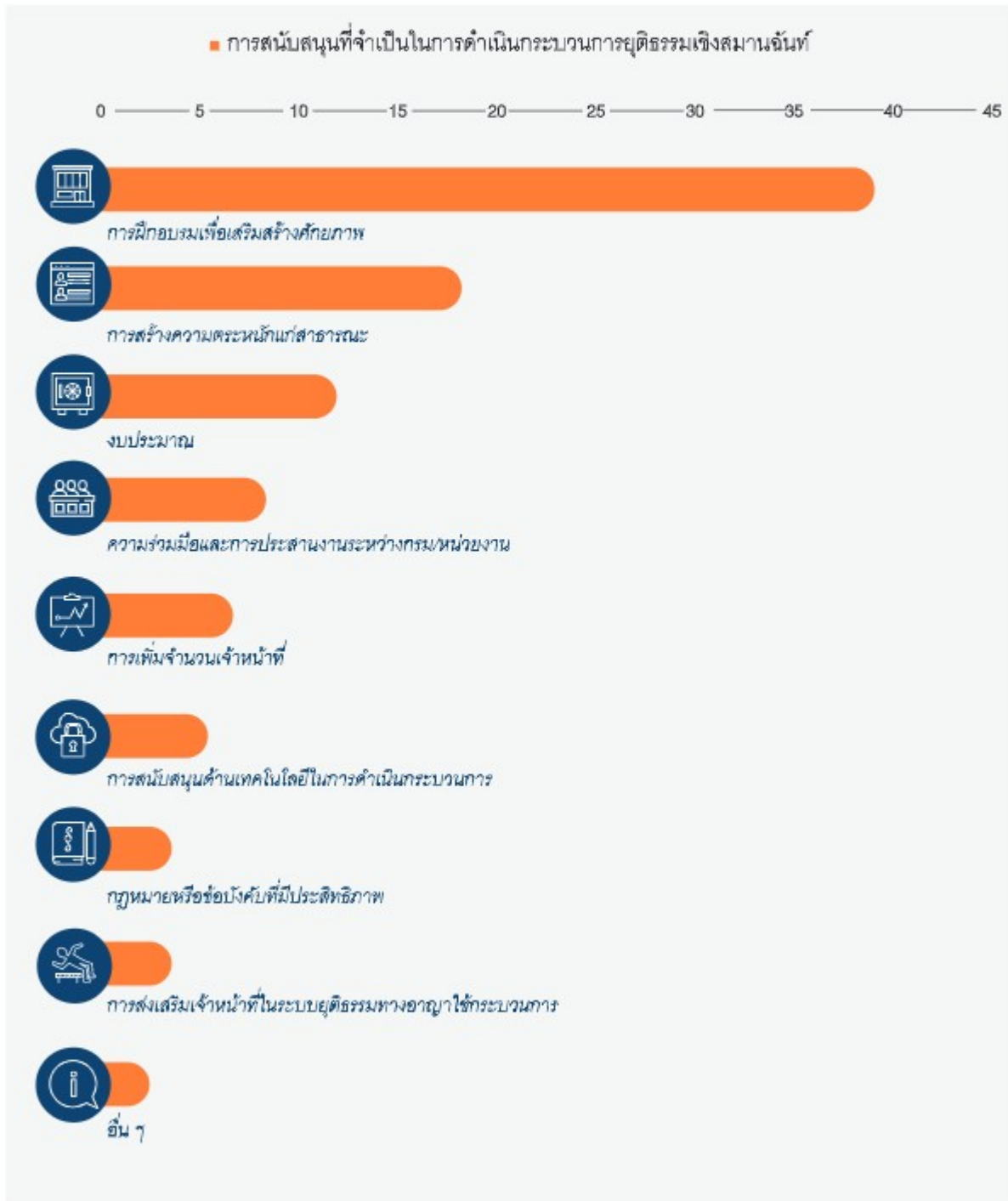
แผนภูมิที่ 6.4

ความท้าทายในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แผนภูมิที่ 6.5

การสนับสนุนที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

บทที่ 7

ประสบการณ์ของผู้เสียหาย

บทที่ 7

ประสบการณ์ของผู้เสียหาย

7.1 บทนำ

สำหรับผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ พวกเขาเห็นพ้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพื้นที่ที่อื่น ๆ ทั่วโลกแทบทั้งหมด นั่นคือ ความต้องการ ปัญหา และความวิตกกังวลของผู้เสียหายจะต้องเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไม่ใช่กระบวนการเสริม⁴⁰ ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เริ่มมีความเข้าใจว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะสามารถสร้างคุณูปการได้หรือไม่ นั่นไม่ได้ขึ้นอยู่กับวิธีการที่ผู้เสียหายมีปฏิสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับ “ความรู้สึกถึงความเป็นธรรมที่ผู้เสียหายได้รับจากระบบยุติธรรมทางอาญาอีกด้วย”⁴¹ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดที่มีอยู่คือความต้องการของผู้เสียหายอาจถูกมองข้ามในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นบางครั้งเนื่องมาจากความรีบเร่งที่จะบรรลุข้อตกลงหรือแก้ไขความขัดแย้ง⁴²

งานวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า ผู้เสียหายมีความประสงค์อย่างยิ่งที่จะเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยและการประชุม รวมถึงระดับความพึงพอใจของผู้เสียหายซึ่งมีอัตราสูง

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญแก่ผู้เสียหายที่เข้าร่วม

ต่อกระบวนการและผลลัพธ์หลังจากนั้น⁴³ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญแก่ผู้เสียหายที่เข้าร่วม โดยกระบวนการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้ส่งเสียง ส่งเสริมพวกเขาให้แสดงถึงความต้องการ สร้างสภาพแวดล้อมให้สามารถเข้าร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา และเสนอความช่วยเหลือและโอกาสในการได้รับการชดเชยเยียวยา นอกจากนี้ กระบวนการยังช่วยให้ผู้เสียหายสามารถเผชิญกับผลกระทบทางอารมณ์ของการตกเป็นเหยื่อได้อีกด้วย⁴⁴

⁴⁰ Van Ness, D., and Heetderks Strong, K. (2010). *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice* (4th ed.). New Providence: LexisNexis Group, หน้า 141.

⁴¹ O'Mahony, D. & Doak, J. (2017). *Reimagining Restorative Justice: Agency and Accountability in the Criminal Justice Process*. Portland: Hart Publishing, หน้า 43.

⁴² Choi, J. J. & Gilbert, M. J. (2010). 'Joe Everyday, People off the Street': A Qualitative Study on Mediators' Roles and Skills in Victim-Offender Mediation. *Contemporary Justice Review Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, 13(2), หน้า 207-227; Choi, J. J., Green, D. L., & Kapp, S. A. (2010). A Qualitative Study of Victim Offender Mediation: Implications for Social Work. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20 (7), หน้า 857-874; Hoyle, C. & Rosenblatt, F. F. (2016). Looking Back to the Future: Threats to the Success of Restorative Justice in the United Kingdom. *Victims and Offenders*, 11(1), หน้า 30-49; Victims' Commissioner (2016). *A Question of Quality: A Review of Restorative Justice*. London: Victims' Commissioner's Office.

⁴³ Bolivar, D., et al. (Eds.) (2015). *Victims and Restorative Justice: An Empirical Study of the Needs, Experiences and Position of Victims within Restorative Justice Practices*. Leuven: European Forum on Restorative Justice.

⁴⁴ Bolitho, J. (2017). Inside the Restorative Justice Black Box: The Role of Memory Reconsolidation in Transforming the Emotional Impact of Violent Crime on Victims. *International Review of Victimology*, 23(3), หน้า 233-255.

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ได้มีความเหมาะสมกับทุกคดี การเข้าร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะต้องพิจารณาเป็นรายกรณีบนพื้นฐานของการสร้างความเชื่อมั่นว่าผู้เสียหายจะมีความปลอดภัยและได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างเหมาะสมที่จะเข้าร่วมกระบวนการและจะต้องเคารพความต้องการของผู้เสียหาย

การเข้าร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะต้องพิจารณาเป็นรายกรณี

แทบทุกประเทศคดีที่ส่งต่อไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีสัดส่วนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และมีผู้เสียหายจำนวนไม่มากนักที่แสดงความประสงค์ก่อนว่าต้องการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหายต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเชิงสมานฉันท์โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้⁴⁵ แม้ว่าพวกเขาจะมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธข้อเสนอของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เมื่อทราบข้อมูลก็ตาม ทั้งนี้ ข้อมูลและโอกาสในการเลือกจะช่วยเสริมพลังและสนับสนุนให้ผู้เสียหายรู้สึกได้ว่าพวกเขาสามารถควบคุมสถานการณ์ได้⁴⁶ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผู้เสียหายทุกคนที่จะสนใจโอกาสเหล่านี้ สิ่งที่น่าเสียดายคือผู้เสียหายหลายรายไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและทำให้พลาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ต่าง ๆ จากการดำเนินการนี้

การปรับปรุงและพัฒนาวิธีการในการจำแนกผู้เสียหายของผู้ให้บริการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ยังมีประเด็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการส่งต่อซึ่งสามารถสร้างแรงกดดันให้ผู้เสียหายมากขึ้นไป และ “การโฆษณา” กระบวนการด้วยการกล่าวอ้างและให้คำสัญญาเกินจริง หรือการรับประกันว่ากระบวนการจะสามารถดำเนินการได้ แม้ว่าจะมีผู้เสียหายเข้าร่วมด้วยหรือไม่ก็ตาม ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้เสียหายขาดการมีส่วนร่วม

บางครั้งอาจมีการตั้งคำถามหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับกำหนดเวลาการเข้าร่วมของผู้เสียหาย และกระบวนการมีระยะเวลาเพียงพอในการดำเนินการหรือไม่ในกรณีที่มีการตัดสินใจคดีไปแล้ว⁴⁷ ซึ่งในบางกรณี มีข้อโต้แย้งว่า การมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในช่วงก่อนการตัดสินรับโทษอาจเร็วเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้เสียหายที่ได้รับบาดเจ็บทางร่างกายหรือได้รับบาดเจ็บทางใจ⁴⁸ นอกจากนั้น การที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถใช้ข้อมูลการประเมินความพร้อมของผู้เสียหายในการเข้าร่วมกระบวนการซึ่งได้รับการจัดทำอย่างเป็นระบบมีความสำคัญอย่างยิ่งในไม่ช้าก็มีความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรมคือความเข้าใจผลกระทบทางอารมณ์ของผู้เสียหายและการพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ในการดูแลบาดแผลทางใจหรือวิธีการที่คำนึงถึงบาดแผลทางใจ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์กับผู้เสียหาย ซึ่งความรู้ใหม่เหล่านี้จำเป็นต้องบูรณาการเข้ากับการฝึกอบรมผู้เชี่ยวชาญและผู้จัดกระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

⁴⁵ Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative Justice in Practice*. London: Routledge.

⁴⁶ Van Camp, T. & Wemmers, J.-A. (2016). Victims' Reflections on the Protective Approaches to the Offer of Restorative Justice: The Importance of Information. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 58 (3), หน้า 415-442.

⁴⁷ Zebel, S., Schreurs, W. & Ufkes, E. G. (2017). Crime Seriousness and Participation in Restorative Justice: The Role of Time Elapsed Since the Offense. *Law and Human Behavior*, 41 (4), หน้า 385-397.

⁴⁸ Kirby, A. & Jacobson, J. (2015). *Evaluation of the Pre-Sentence R.J Pathfinder*. London: Institute for Criminal Policy Research, University of London.

7.2 ประสบการณ์ของผู้เสียหาย

ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้เสียหายและความพึงพอใจในกระบวนการเป็นสำคัญ ฉะนั้น การรับฟังความต้องการของผู้เสียหายอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาและดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การศึกษานี้พยายามที่จะแก้ปัญหาคอขวดในการสื่อสารกับผู้เสียหายที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เสียหาย 5 ราย (ผู้เสียหาย 4 ราย พำนักอยู่ในภาคกลางและ 1 ราย พำนักในภาคเหนือ) การสัมภาษณ์ทั้งหมดดำเนินการโดยปฏิบัติตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่คำนึงถึงบาดแผลทางใจของผู้เสียหายตามวัตถุประสงค์หลักดังต่อไปนี้

- เพื่อเข้าใจว่าผู้เสียหายรู้สึกอย่างไรต่อขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งหมด ตั้งแต่การเริ่มต้นไปจนถึงผลลัพธ์ของการดำเนินการ
- เพื่อวิเคราะห์ว่าผู้เสียหายมีความพึงพอใจกับประสบการณ์ดังกล่าวมากน้อยอย่างไร
- เพื่อวิเคราะห์ว่าจะต้องปรับปรุงพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างไรบ้าง เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับประสบการณ์ที่ดีที่สุด

ผู้เสียหายที่ไม่มีข้อมูลหรือความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาก่อนหรือผู้เสียหายที่มีความรู้บ้างเท่าที่หาได้จากอินเทอร์เน็ตหรือประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา ล้วนมีเหตุผลต่างกันในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหาย 1 ราย รู้สึกว่าความเสียหายที่ได้รับนั้นไม่ได้รุนแรง และสามารถยุติลงได้อย่างง่ายดายโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการศาล ขณะที่ผู้เสียหายอีกรายหนึ่งรู้สึกว่าเขามีโอกาสดีในการยุติข้อพิพาทได้ตามต้องการผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยไม่ต้องไปศาล

ผู้เสียหายส่วนใหญ่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หลังจากยื่นฟ้องคดีและได้รับเชิญจากเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือสำนักงานอัยการให้เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งนี้ ผู้เสียหาย 1 ราย ร้องขอให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ณ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด

ผู้เสียหายทั้งหมดระบุว่า การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของพวกเขาเป็นไปโดยสมัครใจ แม้ว่าผู้เสียหาย 1 ราย อธิบายว่าเธอได้รับแรงกดดันจากผู้กระทำผิดให้เห็นพ้องกับกระบวนการก็ตาม ซึ่งกรณีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการบุกรุก ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และการพยายามลวงละเมิดทางเพศ โดยผู้กระทำผิดได้ติดต่อกับผู้เสียหายและขอร้องให้เธอพิจารณารับคำเชิญของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยอ้างถึงปัญหาทางการเงินที่ต้องส่งเสียบุตรสาวเรียนในวิทยาลัย

ผู้เสียหายรู้สึกที่ตัวเองได้รับความกดดันจากผู้กระทำคามผิดอย่างหนักในช่วงเริ่มของกระบวนการ แต่ก็ยินยอมที่จะเข้าร่วมในที่สุด ซึ่งผู้เสียหายอธิบายว่าเธอรู้สึกเสียใจกับบุตรสาวของผู้กระทำคามผิด และไม่ต้องการเพิ่มความยากลำบากให้แก่ครอบครัวของเขาคือ ยิ่งไปกว่านั้น ขณะที่ผู้เสียหายรายอื่น ๆ ในการสัมภาษณ์เห็นว่าพวกเขาได้รับข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพียงพอ ผู้เสียหายรายนี้กลับเห็นว่า “ไม่มีใครบอกข้อมูลอะไรกับดิฉันเลย ดิฉันต้องหาข้อมูลด้วยตัวเองว่ากระบวนการนี้มีการประชุมด้วย”

การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางเพศและความผิดร้ายแรงยังคงเป็นประเด็นปัญหาหากแต่กรณีข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความพยายามใดๆที่จะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีดังกล่าวจะต้องให้ความสำคัญกับผู้เสียหายเป็นหลักและจะต้องจัดหาความช่วยเหลือ การคุ้มครอง พร้อมการสนับสนุนผู้เสียหายตลอดกระบวนการและเมื่อสิ้นสุดกระบวนการ

ในแต่ละคดีที่ผู้เสียหายทั้ง 5 ราย เข้าร่วมกระบวนการ ใช้รูปแบบการประชุมเชิงสมานฉันท์โดยมีบุคคลต่าง ๆ และสมาชิกครอบครัวเข้าร่วมด้วย การประชุมจะดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการ เจ้าหน้าที่คุมประพฤติ หรือบางครั้งเป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดหรือผู้อาวุโสในชุมชน ผู้เสียหายทุกคนอธิบายความรู้สึกของพวกเขาว่าผู้จัดกระบวนการมีความยุติธรรมและเป็นกลางตลอดกระบวนการ ผู้เสียหาย 2 ราย ระบุว่าอัยการตอบคำถามทุกข้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้เสียหายรายอื่น ๆ ประทับใจที่เจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือพวกเขาทุกขั้นตอน และการเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้ไม่มีค่าใช้จ่าย ใดๆก็ตาม ผู้เสียหาย

รายหนึ่งระบุว่าเธอคิดว่าควรมีการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายประกอบเพื่อให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการและข้อมูลมากขึ้น ขณะที่ไม่มีผู้เสียหายรายใดกล่าวถึงความรู้สึกไม่สบายใจระหว่างกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหายบางรายระบุว่าพวกเขารู้สึกถึงความยากลำบากอันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนของผลลัพธ์หรือจากข้อเท็จจริงที่ว่าสมาชิกชุมชนบางรายไม่ต้องการเข้าร่วมในกระบวนการนี้ ผู้เสียหายจากคดีล่วงละเมิดทางเพศยังอธิบายต่อไปด้วยว่าแม้ว่าเธอจะไม่ได้รู้สึกไม่สบายใจ แต่เธอรู้สึกว่าไม่ใช่เรื่องง่ายในการพบปะกับผู้กระทำคามผิดในการประชุมครั้งแรก

ผู้เสียหาย 3 ราย ระบุว่าพวกเขาไม่เชื่อว่าผู้กระทำคามผิดมีความจริงจังในการเข้าร่วมกระบวนการ ผู้เสียหายรายหนึ่งไม่แน่ใจเกี่ยวกับทัศนคติของผู้กระทำคามผิด และผู้เสียหายอีก 1 ราย อธิบายสั้น ๆ ว่าการเข้าร่วมกระบวนการของผู้กระทำคามผิดเป็นความสมัครใจ ทั้งนี้ ผู้เสียหายรายหนึ่งอธิบายว่าผู้กระทำคามผิดเคยกระทำคามผิดด้วยข้อหาเดียวกันมาก่อนหน้านี้และได้บอกกับผู้เสียหายให้แจ้งความกับเจ้าหน้าที่ได้ตามต้องการ และสุดท้ายผู้กระทำคามผิดได้บอกให้เธอทราบว่าเขายินดีเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ “เพื่อผลประโยชน์บางอย่าง”

แม้จะมีการกล่าวถึงความยุ่งยากต่าง ๆ ระหว่างการประชุมเชิงสมานฉันท์ แต่ผู้เสียหายทั้งหมดระบุว่าพวกเขารู้สึกผ่อนคลายมากขึ้นเมื่อการประชุมนั้นสิ้นสุดลง ผู้เสียหายมีมุมมองที่แตกต่างกันว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์บรรลุลความคาดหวังของพวกเขาหรือไม่ ผู้เสียหายรายหนึ่งระบุว่ากระบวนการจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ผู้เสียหายอีกรายหนึ่งกล่าวว่ากระบวนการ

สามารถบรรลุ “ผลลัพธ์ที่สมเหตุสมผล” โดยอ้างถึงวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งทำให้ 2 ครอบครัวสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีไว้ได้ ผู้เสียหายรายหนึ่งระบุว่าขณะที่กระบวนการสามารถบรรลุความคาดหวังบางประการของเธอได้นั้น แต่มาผิดหวังที่ว่าสุดท้ายนั้นผู้กระทำความผิดปฏิเสธที่จะชดเชยเยียวยาตามที่ระบุไว้ในข้อตกลง

ผู้เสียหายทั้ง 5 ราย รู้สึกว่าผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความยุติธรรมพอสมควร อย่างไรก็ตาม พวกเขาเห็นว่าผู้กระทำความผิดยังไม่ได้รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเพียงพอ ผู้เสียหายจากคดีพยายามล่องละเมิดทางเพศกล่าวเพิ่มเติมว่าแม้สิ่งที่เกิดขึ้นกับเธอไม่มีความยุติธรรมอย่างแน่นอน แต่เธอก็รู้สึกว่าเป็นต้องให้อภัยผู้กระทำความผิดเนื่องจากความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อบุตรสาวของบุคคลนั้น และเมื่อถามต่อไปถึงความรู้สึกที่ผู้กระทำความผิดได้แสดงความรับผิดชอบเพียงพอต่ออาชญากรรมของเขาหรือไม่ คำตอบของเธอคือ “ยังไม่เพียงพอ แต่ฉันก็ยังให้อภัยเขา”

ตามที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ ข้อจำกัดของกลไกการประเมิณการปฏิบัติตามข้อตกลงส่งผลต่อความมั่นใจของผู้เสียหายที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อีกทั้งยังส่งผลต่อการสนับสนุนจากสาธารณะต่อกระบวนการทั้งหมด การเสริมสร้างศักยภาพให้กับกลไกดังกล่าว และการสร้างความเชื่อมั่นว่าการบังคับใช้ข้อตกลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการล้วนเป็นกุญแจสำคัญในการเสริมพลังผู้เสียหาย ป้องกันการตกเป็นเหยื่อซ้ำ การได้รับข้อเท็จจริง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งในการสอบถามผู้เสียหายทั้ง 5 ราย ถึงประสบการณ์เกี่ยวกับกลไกการประเมิณการปฏิบัติตามข้อตกลง คำตอบที่ได้รับจากผู้เสียหายสะท้อนถึงกลไกการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

ข้อจำกัดของกลไกการประเมิณการปฏิบัติตามข้อตกลงส่งผลต่อความมั่นใจของผู้เสียหายต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนส่งผลต่อการสนับสนุนจากสาธารณะต่อกระบวนการทั้งหมด

- เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลจะโทรศัพท์สอบถามการจ่ายเงินชดเชยเยียวยาเป็นระยะเพื่อขอหลักฐานการจ่ายเงินและเพื่อประเมินว่าผู้กระทำความผิดได้ปฏิบัติตามข้อตกลง
- ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลง สำนักงานยุติธรรมจังหวัดจะรับผิดชอบในการชดเชยเยียวยาให้แก่ผู้เสียหาย
- ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลง จะมีการยื่นข้อร้องเรียนตามเงื่อนไขของข้อตกลง
- การจ่ายค่าชดเชยเยียวยาจะจ่ายเป็นเงินสดเต็มจำนวนในครั้งเดียว ดังนั้น ไม่จำเป็นต้องติดตามอย่างต่อเนื่อง

7.3 ความพึงพอใจของผู้เสียหาย

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายที่ประสงค์เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีหลายประการและเป็นรูปธรรม จากการศึกษาจำนวนมากนั้น ความพึงพอใจ

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายที่ประสงค์เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีหลายประการและเป็นรูปธรรม

ของผู้เสียหายต่อกระบวนการอยู่ในระดับสูง⁴⁹ แผนงานประเมินผลต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นว่าผู้เสียหายจากอาชญากรรมมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ด้วยเหตุผลแตกต่างกัน⁵⁰ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผู้เสียหายทุกคนจะตระหนักหรือสนใจเข้าร่วมกระบวนการ โดยทั่วไปแล้วสัดส่วนการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหายยังอยู่ในระดับต่ำมาก ตัวอย่างเช่น ข้อมูลจากการสำรวจอาชญากรรมในอังกฤษและเวลส์แสดงให้เห็นว่าในกรณีของผู้เสียหายจากอาชญากรรมมีผู้เสียหายเพียงร้อยละ 7.2 เท่านั้นที่ได้รับข้อเสนอให้มีโอกาสพบกับผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายร้อยละ 92.8 ระบุว่าพวกเขาไม่ได้รับข้อมูลหรือโอกาสในการพบกับผู้กระทำความผิด และผู้เสียหายร้อยละ 24.7 ระบุว่าจะไม่ยอมรับการเข้าร่วมกระบวนการหากมีข้อเสนอ⁵¹

ในการสำรวจความพึงพอใจของผู้เสียหายที่ดำเนินการโดยกระทรวงยุติธรรม ประเทศนิวซีแลนด์ผู้เสียหายจากคดีความรุนแรงในครอบครัวสะท้อนว่าพวกเขารู้สึกดีขึ้นหลังจากเข้าร่วมการประชุมเชิงสมานฉันท์ (ร้อยละ 76) เปรียบเทียบกับผู้เสียหายคดีทั่วไปร้อยละ 70 และผู้เสียหายจากคดีการกระทำความผิดทางเพศร้อยละ 67 นอกจากนี้ ผู้เสียหายจากคดีความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มที่จะบอกว่าการเข้าร่วมการประชุมเชิงสมานฉันท์ช่วยให้พวกเขาารู้สึกดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ร้อยละ 55 เมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละ 38 ของผู้เสียหายจากคดีอื่น ๆ ทั้งหมด)⁵²

โดยทั่วไปแล้ว ทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมีแนวโน้มที่จะประเมินว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความยุติธรรมและน่าพึงพอใจกว่าระบบยุติธรรมทางอาญาที่มีอยู่เดิมการศึกษาจำนวนมาก รายงานว่าผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายทางอาญามีความพึงพอใจกับกระบวนการยุติธรรมเชิงอาญาในระดับสูง⁵³

⁴⁹ ตัวอย่าง : Vanfraechem, I., Bolivar Fernandez, D., & Aertsen, I. (Eds.) (2015). *Victims and Restorative Justice*. London: Routledge.

⁵⁰ เหตุผลเหล่านี้ค่อนข้างซับซ้อน ซึ่งประกอบด้วยมุมมองการรับรู้ถึงความเป็นธรรมของการดำเนินการ การยุติทางอาชญากรรม ความสามารถในการแสดงความรู้สึก และความเป็นไปได้ในการตอบสนองแรงจูงใจทางสังคม ตัวอย่างที่ดี : Van Camp, T. & Wemmers, J.-A. (2013). Victim Satisfaction with Restorative Justice: More than Procedural Justice. *International Review of Victimology*, 19 (2), หน้า 117-143.

⁵¹ Victims' Commissioner (2016). A Question of Quality: A Review of Restorative Justice - Part 1 - Service providers. London: Victims' Commissioner's Office

⁵² Ministry of Justice of New Zealand (2018). *Restorative Justice Survey*. <https://www.justice.govt.nz/assets/Documents/Publications/Restorative-Justice-Victim-Satisfaction-Survey-Report-Final-TK-206840.pdf>.

⁵³ Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative Justice in Practice: Evaluating What Works for Victims and Offenders*. Abingdon Oxon: Routledge; Ministry of Justice of New Zealand. (2016). *Restorative Justice Victim Satisfaction Survey: Research Report*. Wellington (N.Z.): Ministry of Justice; Van Camp, T. & Wemmers, J.-A. (2013). Victim Satisfaction with Restorative Justice: More than Procedural Justice. *International Review of Victimology*, 19(2), หน้า 117-143. Hansen, T. & Umbreit, M. (2018). Four Decades of Victim-Offender Mediation Research and Practice: The Evidence. *Conflict Resolution Quarterly*, 36(2), หน้า 99-113.

“

ผลกระทบต่อผู้เสียหาย

คดีนี้เกี่ยวกับผู้เยาว์รายหนึ่งซึ่งชิงทรัพย์กระเป๋าของบุคคลหนึ่งเพื่อขโมยเงินจำนวน 2,000 บาท เมื่อผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายพบกันเพื่อเจรจาต่อรองและประเมินความเสียหาย ผู้เยาว์ตระหนักว่า การกระทำของตัวเองสร้างความสูญเสียมากกว่าที่เขาคิด กระบวนการสนทนาเปิดโอกาสให้ผู้เยาว์ได้เล่าถึงสภาพปัญหาที่บ้าน ทำให้ได้วิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาการกระทำความผิด ผลที่ตามมาคือผู้เสียหายเริ่มแสดงความเข้าใจต่อสภาพปัญหา และคู่กรณีทั้งสองสามารถแสดงความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

วันชัย รุจนวงศ์
อัยการอาวุโส

”

โดยรวมแล้ว เมื่อขอให้ผู้เสียหายที่สัมภาษณ์ในงานศึกษานี้ประเมินระดับความพึงพอใจต่อประสบการณ์การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยมีช่วงระดับความพึงใจระหว่าง 1-5 โดยคะแนนเท่ากับ 1 หมายถึงไม่พอใจมากและคะแนนเท่ากับ 5 หมายถึงพอใจมาก

ผู้เสียหาย 3 ราย ให้คะแนนระดับความพอใจสูงสุดคือระดับ 5 และผู้เสียหายอีก 2 ราย ให้คะแนนความพอใจที่ระดับ 4

ผู้เสียหายทั้ง 5 ราย ระบุว่า พวกเขามีแนวโน้มที่จะแนะนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แก่คนอื่น ๆ เพราะกระบวนการมีความคุ้มค่า ไม่มีความลำเอียง และสามารถบรรเทาสถานการณ์รุนแรงจากการสนับสนุนให้เกิดการสื่อสาร

7.4 การยกระดับการเข้าร่วมและความพึงพอใจของผู้เสียหาย

งานวิจัยที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วความพึงพอใจต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อยู่ในระดับสูง แต่ผู้เสียหายก็ได้สะท้อนถึงข้อกังวลและข้อจำกัดต่าง ๆ เกี่ยวกับกระบวนการด้วยเช่นกัน เช่น การไม่ได้รับข้อมูลที่เพียงพอ ความรู้สึกว่าคุณกระทำผิดไม่มีความจริงจังในการเข้าร่วม หรือมีความผิดหวังต่อการปฏิบัติตามข้อตกลงภายหลังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้กระทำผิด⁵⁴

ทั้งนี้ ผู้เสียหายจะไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ด้วยเงื่อนไขที่เป็นธรรม เว้นเสียแต่ว่าการตัดสินใจเข้าร่วมนั้นได้รับข้อมูลเพียงพอและเป็น การเข้าร่วมโดยสมัครใจ ความกดดันหรือการบังคับให้เข้าร่วมถือเป็นการลดล้างคุณค่าหลักของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยังลดทอนคุณภาพการต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย

ผู้เสียหายจะต้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก่อนเข้าร่วมกระบวนการ

ผู้เสียหายจะต้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างละเอียดก่อนเข้าร่วมกระบวนการ ผู้เสียหายจะมีปฏิริยาต้านลบเมื่อพวกเขาารู้สึกว่าไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมสำหรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือรู้สึกว่าคุณข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการที่ได้รับหรือข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถคาดหวังได้จากกระบวนการไม่ชัดเจนหรือไม่เพียงพอ⁵⁵ ผู้เสียหายรายหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ในการศึกษานี้ย้ำข้อเท็จจริงที่ว่า การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยสมัครใจมีความเชื่อมโยงกับความเข้าใจต่อกระบวนการและสิ่งที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกระบวนการ ผู้เสียหายรายนี้ระบุว่า “หากเราไม่ทราบหรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติแล้วละก็ เราจะรู้สึกว่าเรากำลังถูกบังคับ” สิ่งเหล่านี้ยืนยันถึงความสำคัญของการสร้างแนวทางที่ชัดเจนในการส่งต่อผู้เสียหายเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมไปถึงข้อมูลที่พวกเขาจะได้รับ ตลอดจนกระบวนการติดต่อผู้เสียหายและการดำเนินการเพื่อขอความยินยอมจากพวกเขาในการเข้าร่วมกระบวนการ ขณะนี้การดำเนินการเหล่านี้ยังคงไม่มีแนวทางที่ชัดเจน ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการตกลงด้วยวาจาจากผู้เสียหายและผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ การใช้เอกสารยินยอมเกิดขึ้นเฉพาะในบางหน่วยงานเท่านั้น แม้ว่าการดำเนินการเหล่านี้ยังไม่มีข้อบังคับตามกฎหมายใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้สามารถยกระดับแนวทางที่มีอยู่ในปัจจุบันโดยการกำหนดแนวทางและข้อบังคับที่เป็นมาตรฐานสำหรับการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเชิญชวนและการให้ข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วม การขอความยินยอม และการปกป้องดูแลผู้เสียหายจากความกดดันต่าง ๆ

ผู้ปฏิบัติงานชาวไทยบางรายแนะนำว่าผู้เสียหายจะให้ความสนใจกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หากพวกเขาได้รับคำมั่นสัญญาเกี่ยวกับการชดเชยทางการเงิน ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้เสียหายไม่ได้ปรากฏ

⁵⁴ Wemmers, J.-A. & Canuto, M. (2002). Victims' Experiences with, Expectations and Perceptions of Restorative Justice: A Critical Review of the Literature. Ottawa: Department of Justice.

⁵⁵ อ่างแล้ว

ถึงทัศนคติเหล่านี้ ทั้งนี้มีความชัดเจนว่าไม่ว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาตามที่ตกลงกันได้หรือไม่ก็ตาม ก็มีน้ำหนักเพียงพอในการตัดสินถึงความพึงพอใจของผู้เสียหายที่มีต่อประสบการณ์การเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

มีปัจจัยหลายประการที่บางครั้งเป็นอุปสรรคต่อผู้เสียหายในการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้ปฏิบัติงานรายงานว่าในบางกรณีผู้เสียหายมีฐานะยากจนเกินกว่าจะเข้าร่วมกระบวนการได้ เนื่องจากพวกเขาไม่สามารถจ่ายค่าเดินทางและไม่สามารถลงงานได้เจ้าหน้าที่ยังอธิบายเพิ่มเติมด้วยว่าในบางกรณีผู้เสียหายจะได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แม้ว่าการสนับสนุนด้านนี้ยังไม่ได้มีการปฏิบัติแพร่หลายก็ตาม ผู้เสียหายไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเหล่านี้โดยตรงระหว่างการสัมภาษณ์ แม้ว่าผู้เสียหายรายหนึ่งตั้งข้อสังเกต จากความเห็นของเธอว่าข้อได้เปรียบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการดำเนินการผ่านศาลซึ่งต้องจ่ายค่าธรรมเนียมศาลจำนวนมาก ผู้เสียหายอีกรายอธิบายว่าการเข้าร่วมกระบวนการนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ซึ่งเขาจะแนะนำให้เป็นทางเลือกสำหรับบุคคลที่ไม่มีเงินเพียงพอที่จะดำเนินคดีในศาล

เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของครอบครัวและชุมชน สมาชิกในครอบครัวสามารถมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหายรายหนึ่งระบุว่า การเข้าร่วมของครอบครัวนั้นช่วยพัฒนาและยกระดับกระบวนการเชิงสมานฉันท์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในกรณีของผู้เสียหายรายนี้ เธอได้ตั้งข้อสังเกตว่าการที่สมาชิกครอบครัวของผู้กระทำความผิดได้ขอโทษและแสดงความเห็นใจต่อเธอในระหว่างการประชุมร่วมกันมีส่วนช่วยได้เป็นอย่างดี ซึ่งการศึกษานี้ได้สังเกตถึงคุณูปการต่าง ๆ จากการมีส่วนร่วมของสมาชิกครอบครัวจากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่รายหนึ่งระบุว่าในคดีที่ไม่มีผู้เสียหายจากอาชญากรรม เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด การมีส่วนร่วมของสมาชิกครอบครัวในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยให้ผู้กระทำความผิดตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำได้เป็นอย่างดี

การเข้าร่วมของครอบครัวช่วยพัฒนาและยกระดับกระบวนการเชิงสมานฉันท์ได้เป็นอย่างดี

ประการสุดท้าย ผู้ปฏิบัติงานได้วิเคราะห์จุดอ่อนของกลไกติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นปัญหาสำคัญสำหรับผู้เสียหาย จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้เสียหายรายหนึ่งแสดงความไม่พอใจเนื่องจากเธอไม่ได้รับเงินชดเชยเต็มจำนวนตามที่ตกลงกันไว้ระหว่างการประชุมเชิงสมานฉันท์ เธออธิบายว่าเธอยังคงคาดหวังให้สำนักงานยุติธรรมดำเนินการและชดใช้เงินให้กับเธอ หากผู้กระทำความผิดไม่สามารถดำเนินการดังกล่าวได้

บทที่ 8

การเสริมสร้างศักยภาพและการฝึกอบรม

บทที่ 8

การเสริมสร้างศักยภาพและการฝึกอบรม

ศักยภาพและทักษะของผู้รับผิดชอบในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะส่งผลให้กระบวนการประสบความสำเร็จ การฝึกอบรมผู้ที่ทำหน้าที่จัดกระบวนการการต่อรองไกลเกลี่ยหรือการประชุมครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในประเทศไทยผู้จัดกระบวนการส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นอกจากนั้นมีบุคคลจากสาขาวิชาชีพอื่นที่อาสาดำเนินการในฐานะหน้าที่พลเมือง เช่น ผู้พิพากษาสมทบ นักจิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ปกติแล้วจะมีการร้องขอให้บุคคลเหล่านี้เข้ารับการอบรม โดยลักษณะและขอบเขตการฝึกอบรมแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวิชาชีพและวิชาการของผู้เข้าอบรม ซึ่งการพัฒนาและยกระดับศักยภาพด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของรัฐที่มีอยู่ในปัจจุบันจะนำไปสู่โอกาสในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วประเทศ

8.1 ความจำเป็นในการยกระดับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งระบุว่า การฝึกอบรมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่พวกเขาเข้าร่วมจัดขึ้นโดยหน่วยงานส่วนกลาง โดยทั่วไปหน่วยงานระดับภูมิภาคหรือระดับจังหวัดจะเข้ารับการอบรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของตนเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ศาลเยาวชนและครอบครัวเข้ารับการฝึกอบรมจากศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ไม่ว่าจะเป็ศาลระดับภูมิภาคหรือประเทศก็ตาม ทั้งนี้ การฝึกอบรมข้ามสาขายังไม่แพร่หลายนักและยังไม่มีกรฝึกอบรมระดับชุมชนมากพอ หน่วยงานบางแห่งมีการดำเนินการจัดอบรมอย่างต่อเนื่อง เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานหลายรายระบุว่าพวกเขาได้รับการฝึกอบรมเพียงหนึ่งครั้ง ซึ่งเกิดขึ้นนานมาแล้ว ในทางกลับกันผู้ปฏิบัติบางรายไม่เคยได้รับการฝึกอบรมใด ๆ เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เนื่องจากไม่มีการจัดการอบรมสำหรับพวกเขา ผู้พิพากษาบางรายได้รับการฝึกอบรมด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา แต่พวกเขาได้รับการอบรมเพียงครั้งเดียวในช่วงเริ่มต้นของการเริ่มปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม การฝึกอบรมดังกล่าวถูกออกแบบมาเพื่อให้ผู้พิพากษามีความรู้และทักษะเฉพาะทางที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมสำหรับคดีของผู้เยาว์ เช่น เนื้อหาสาระและลักษณะการใช้กฎหมายเพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตามขั้นตอนการใช้มาตรการหันเหคดีตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ทั้งนี้ ผู้พิพากษาที่ทำงานในศาลเยาวชนและครอบครัวเท่านั้นที่ได้รับการฝึกอบรมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยตรง

ในส่วนของศาลเยาวชนและครอบครัวนั้น นอกจากจะมีการฝึกอบรมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้แก่ผู้พิพากษาวิชาชีพแล้ว ยังมีการฝึกอบรมให้กับผู้พิพากษาสมทบอีกด้วย ซึ่งผู้พิพากษาสมทบเหล่านี้จะนั่งบัลลังก์ร่วมกับผู้พิพากษาวิชาชีพในการพิจารณาพิพากษาคดีเด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่แล้วผู้พิพากษาสมทบจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดกระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังนั้น การได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถจัดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้อย่างเหมาะสมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพวกเขา

ส่วนใหญ่แล้ว แผนงานฝึกอบรมสำหรับผู้พิพากษาสมทบที่มีอยู่ในปัจจุบันดำเนินการโดยศาลเยาวชนและครอบครัว โดยนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่เป็นวิทยากรและผู้ฝึกอบรม การฝึกอบรมเหล่านี้ประกอบด้วยแผนงานฝึกอบรมขั้นพื้นฐานและขั้นสูง แผนงานฝึกอบรมขั้นพื้นฐานจัดขึ้นเป็นประจำ ขณะที่แผนงานฝึกอบรมขั้นสูงจะจัดขึ้นเพียงปีละ 2 ครั้ง เนื่องจากข้อจำกัดทางทรัพยากรทางการเงิน และด้วยทรัพยากรที่มีจำกัด ศาลต้องเผชิญกับความท้าทายในการจัดการฝึกอบรมให้ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ และมีความต่อเนื่องให้แก่ผู้พิพากษาสมทบเพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วประเทศ

ในระหว่างการสัมภาษณ์นั้น ผู้ปฏิบัติงานระบุว่ายังไม่มีกรฝึกอบรมเฉพาะซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้สำเร็จลุล่วงในคดีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางเพศ อาชญากรรมรุนแรง หรือการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน ซึ่งผู้ปฏิบัติงานเสนอว่าควรจัดให้มีการฝึกอบรมขั้นสูงซึ่งออกแบบเป็นการเฉพาะสำหรับผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบคดีซับซ้อน สถานการณ์อ่อนไหว และคดีที่ต้องให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองบุคคลเป็นการพิเศษ (โดยเฉพาะผู้เสียหาย) ผู้ปฏิบัติงานบางรายยังเสนอด้วยว่าการฝึกอบรมสามารถอ้างอิงได้จากแนวทางปฏิบัติที่ระดับสากลและควรมีการเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนที่เป็นมาตรฐานสากลและมาตรฐานความยุติธรรมอื่น ๆ

การฝึกอบรมวิทยากร เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562

8.2 ความต้องการด้านแผนงานด้านการฝึกอบรม

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า องค์ความรู้และทักษะของผู้จัดกระบวนการ
 ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์
 ของกระบวนการ อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานได้แสดงความกังวล
 เกี่ยวกับข้อจำกัดขององค์ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องของ
 เจ้าหน้าที่และผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดกระบวนการ

องค์ความรู้และทักษะของกระบวนการ
 ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
 มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสัมฤทธิ์ผล
 ของกระบวนการ

ซึ่งผู้ปฏิบัติงานเห็นด้วยและสนับสนุนการพัฒนาแผนพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้ปฏิบัติงานทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกอบรมที่มีเป้าหมายในการยกระดับทักษะการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ย โดยผู้ปฏิบัติงาน
 มีข้อเสนอแนะว่าสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) ควรทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการพัฒนา
 ทรัพยากรการฝึกอบรมและการจัดการฝึกอบรมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีคุณภาพ

ในส่วนของประเภทการฝึกอบรมที่จำเป็นนั้น ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่กล่าวถึงการฝึกอบรมที่ต้องการในด้าน
 การอบรมที่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ทางทฤษฎีและการปฏิบัติ มีกิจกรรมบทบาทสมมติให้ผู้เข้าร่วม
 ได้ฝึกฝนและเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนถึงความเห็น ประสบการณ์ และแนวทางปฏิบัติที่ดี
 ความเห็นเหล่านี้สะท้อนถึงการประชุมเชิงปฏิบัติการที่จัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
 ร่วมกับสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) ในปี พ.ศ. 2562 โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการระดับภูมิภาคและการฝึกอบรมวิทยากร การประชุมดังกล่าวนี้ใช้วิธี
 การฝึกอบรมที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอ บทบาทสมมติ กรณีศึกษา และกิจกรรมสร้างทีมสัมพันธ์
 ซึ่งการประชุมทั้งสองนี้นำโดยทีม แชนแมน (Tim Chapman) นักวิชาการอาคันตุกะแห่งมหาวิทยาลัย
 อัลสเตอร์ (University of Ulster) ในประเทศไอร์แลนด์เหนือ และทำนเป็นประธานกรรมการศาลยุโรปเพื่อความ
 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (European Forum for Restorative Justice) กิจกรรม เช่น บทบาทสมมติ และ
 กิจกรรมรูปแบบอื่น ๆ ที่สร้างปฏิสัมพันธ์และการฝึกปฏิบัติตามสถานการณ์จำลองช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีทักษะ
 และองค์ความรู้ที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แม้ในสถานการณ์ซับซ้อนและ
 มีความอ่อนไหว นอกจากนี้ การฝึกอบรมยังสร้างเครือข่ายไม่เป็นทางการระหว่างผู้ปฏิบัติงานและยังช่วย
 ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติที่ดีจากการปฏิบัติงานอีกด้วย

บทเรียนจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเหล่านี้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการออกแบบแผนการฝึกอบรม
 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอนาคต ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ประกอบด้วย

การฝึกอบรมวิทยากร เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562

- (1) สนับสนุนให้สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเช่นเดียวกับที่จัดร่วมกับสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติบ่อยครั้งขึ้น
- (2) แผนการฝึกอบรมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย การฝึกอบรมคุณภาพสูงโดยวิทยากรที่มีประสบการณ์ ผสมผสานกับการสนับสนุนจากที่ปรึกษาซึ่งเข้าใจธรรมชาติและคุณูปการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
- (3) ควรจัดทำมาตรฐานแผนการฝึกอบรมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากจะช่วยปลูกฝังความเข้าใจร่วมกันถึงแนวทางปฏิบัติที่ดีและแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
- (4) การฝึกอบรมควรประกอบด้วยหลักสูตรที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือผู้ที่มีหน้าที่ ทักษะ และความรู้ต่างกัน เช่น ผู้พิพากษา อัยการ หรือเจ้าหน้าที่กฎหมาย อาจต้องการแผนการฝึกอบรมสำหรับการจัดการกับปัญหาเชิงจิตวิทยาหรือสภาวะทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในขณะที่นักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์อาจต้องการความรู้ทางกฎหมายและข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับขั้นตอนของศาล
- (5) ควรส่งเสริมให้มีหลักสูตรการฝึกอบรมออนไลน์อย่างกว้างขวาง ซึ่งการฝึกอบรมออนไลน์ไม่เพียงแต่ช่วยลดข้อจำกัดในการเดินทางเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถรับการอบรมจากที่บ้านได้ ซึ่งเป็นไปตาม “ความปกติใหม่” อันเนื่องมาจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีแนวโน้มต่อเนื่องยาวนาน ตลอดจนความจำเป็นในการเว้นระยะห่างทางกายภาพ

ปัจจุบันการฝึกอบรมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะจัดให้กับเจ้าหน้าที่ยุติธรรมและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ยังไม่มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นอกระบบยุติธรรมทางอาญาที่เป็นทางการ เช่น ในโรงเรียนกฎหมายและมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ในโรงเรียนกฎหมายบางแห่งมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วหลักสูตรมักเน้นให้ความรู้ทางทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากกว่าทักษะและความรู้ในทางปฏิบัติ สำหรับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในด้านมาตรฐานของแผนการฝึกอบรมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น หนึ่งในโครงการริเริ่มที่มีอยู่ในปัจจุบันของสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยโดยความร่วมมือกับสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติคือการร่างหลักสูตรการฝึกอบรมด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่า 'เครื่องมือ' นี้จะเป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ในการพัฒนาแผนงานฝึกอบรมของตนเองโดยได้รับแรงบันดาลใจจากคุณค่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานสากลและแนวทางปฏิบัติที่ดี

การฝึกอบรมวิทยากร เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562

บทที่ 9

บทสรุปและข้อเสนอนะ

บทที่ 9

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทสุดท้ายเป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อการพิจารณา ในที่นี้ได้ทำการจำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 5 ประเด็น ในฐานะที่เป็นพื้นฐานในการจัดทำยุทธศาสตร์ส่งเสริมการดำเนินความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาในประเทศไทย ข้อเสนอแนะดังกล่าวประกอบด้วย การสร้างความตระหนักต่อสาธารณะและการศึกษา สำหรับประชาชนทั่วไป การพัฒนาและปรับปรุงกรอบกฎหมายที่ครอบคลุม การพัฒนาแผนงานและการดำเนินการ การส่งเสริมศักยภาพ และการระดมทุนเชิงยุทธศาสตร์

9.1 จากความสมานฉันท์สู่ความกลมเกลียว

ในประเทศไทยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นที่รู้จักแพร่หลายต่อสาธารณะในฐานะกระบวนการไกล่เกลี่ยแบบไม่เป็นทางการเพื่อระงับข้อพิพาทระดับชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบท การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนจะประสบความสำเร็จมากกว่า หากชุมชนนั้นเป็นชุมชนขนาดเล็ก ในชนบทซึ่งผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเมืองที่ความสัมพันธ์ของผู้คนมีความแตกต่างและมักมีความห่างเหิน บั้จเจกบุคคลมากกว่าในชุมชนขนาดเล็กที่มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และมีโอกาสศึกษาค่านิยม หลักการ และคุณูปการ อย่างไรก็ตาม การรับรู้สาธารณะต่อความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบทางการ เช่น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐยังคงอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับการที่ประชาชนมีโอกาสน้อยในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือส่วนใหญ่แล้วเนื่องมาจากชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการ ผู้ที่ทราบข้อมูลและประโยชน์เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มักเป็นผู้ที่มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการมาก่อน ทั้งในฐานะคู่กรณีหรือสมาชิกชุมชน

การรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสาธารณะเป็นอีกประเด็นหนึ่ง มีคดีที่คุณยายท่านหนึ่งซึ่งถูกรถชนและได้มีการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีนี้ หลังจากนั้น ผู้กระทำความผิดได้ขอโทษคุณยาย ซึ่งคุณยายพอใจกับการขอโทษนี้มาก โดยคุณยายได้กล่าวว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ดีซึ่งคุณยายไม่เคยทราบมาก่อน หากรู้เกี่ยวกับกระบวนการนี้ คดีก็น่าจะยุติไปนานแล้ว

นอกจากนี้ ยังมีคดีอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้ ซึ่งผู้คนไม่ทราบเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ
 ทัศนคติของพวกเขาไม่ต้องการแนะนำกระบวนการนี้ เนื่องจากกังวลว่าอาจจะเป็นการสร้างปัญหา
 เพิ่มภายหลัง

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์
 ที่ปรึกษา

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)

”

ผู้กำหนดนโยบาย เจ้าหน้าที่ยุติธรรม และผู้ประกอบการต่าง ๆ จะต้องแสวงหาวิธีการทำงานร่วมกับองค์กร
 ภาคประชาสังคม ภาคสื่อมวลชน และภาคเอกชนเพื่อให้ข้อมูลแก่สาธารณะถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
 ที่มีอยู่ คุณูปการของกระบวนการจากมุมมองในการส่งเสริมความสมัครสมานของสังคม และการสร้างความ
 ปลอดภัยสาธารณะ ทั้งนี้จะต้องมีการดำเนินการเพื่อยกระดับการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมจากสาธารณะ
 โครงการด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้น การที่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะประสบ
 ความสำเร็จได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชน ดังนั้น จึงควรส่งเสริมและเผยแพร่บทบาทของชุมชน
 ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเฉพาะในชุมชนเมือง เมื่อเปิดพื้นที่ให้สมาชิกชุมชน
 มีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างแข็งขันแล้วนั้น การรับรู้และการสนับสนุนจากสาธารณะต่อความยุติธรรม
 เชิงสมานฉันท์จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การสื่อสารประสบการณ์ด้านบวกจากผู้เข้าร่วมกระบวนการผ่าน
 ช่องทางสื่อต่าง ๆ หรือด้วยวิธีการอื่นจะช่วยยกระดับการสนับสนุนจากสาธารณะได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม
 การสื่อสารกับชุมชนมักดำเนินการผ่านตัวกลาง ทั้งผ่านสื่อมวลชนหรือสื่อออนไลน์ ซึ่งสิ่งสำคัญในการทำงาน
 กับสื่อมวลชนคือการอธิบายเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้แก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ถึง
 พัฒนาการใหม่ ๆ แต่ไม่ควรประเมินการทำงานร่วมกับสื่อสูงเกินไป

9.1.1 ทัศนคติและความเห็นของสาธารณะต่อความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลด้านความคิดเห็นของสาธารณะต่อการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย
 ที่เชื่อถือได้ จึงยังไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อใช้ในการพัฒนาเนื้อหาการศึกษาสำหรับสาธารณะ
 และการรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลสำหรับประชาชนที่มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ดำเนินการสำรวจความเห็นหรือท่าทีของสาธารณะ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนายุทธศาสตร์การสื่อสาร
 ข้อมูลและการศึกษาสำหรับสาธารณะเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรม การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน
 ผู้เสียหาย และความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งการสำรวจนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจข้อมูลสถิติ
 อาชญากรรมภาคประชาชน

9.1.2 ข้อมูลสาธารณะและการให้การศึกษาแก่สาธารณะ

การรับรู้ของสาธารณะต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่งผลอย่างยิ่งต่อการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของประชาชน โครงการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์บางโครงการได้พัฒนาแผนพับเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อให้ประชาชนทราบถึงเกณฑ์คุณสมบัติและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลสาธารณะของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ยังคงมีข้อจำกัดด้านขอบเขตและความถี่ของการสื่อสาร คู่กรณีได้รับแจ้งเกี่ยวกับกระบวนการและสามารถเข้าถึงกระบวนการได้ก็ต่อเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น และคู่กรณีหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดติดต่อเจ้าหน้าที่เพื่อขอความเป็นธรรม ประชาชนทั่วไปยังไม่มีข้อมูลกระบวนการและยังไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้พวกเขาจะติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับเหตุอาชญากรรมหรือกรณีความขัดแย้งอื่น ๆ

ส่วนงานยุติธรรมและกฎหมายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ ให้การศึกษา และสร้างความตระหนักแก่สาธารณะมากยิ่งขึ้น รวมถึงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และสนับสนุนวัฒนธรรมการป้องกันความขัดแย้ง กิจกรรมข้างต้นควรได้รับการสนับสนุนผ่านความร่วมมือรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนการทำงานร่วมกับสื่อมวลชนระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบควรเสริมสร้างการทำงานร่วมกันและประสานความร่วมมือในการสนับสนุน รวมถึงส่งเสริมการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรม ยิ่งไปกว่านั้น หน่วยงานต่าง ๆ ควรสร้างความตระหนักแก่สาธารณะเกี่ยวกับทางเลือกด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการให้ข้อมูลแก่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อครอบครัว กลุ่ม และชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมอย่างละเอียด ควรดำเนินการเหล่านี้ไปพร้อมกับมาตรการในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยความปลอดภัยและมีความหมายในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

9.1.3 ปรับปรุงระบบการส่งต่อไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

โดยทั่วไปประชาชน โดยเฉพาะผู้เสียหายจากอาชญากรรม จะทราบว่ามีการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็ต่อเมื่อเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ยุติธรรมส่งคดีของพวกเขาไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนผู้กระทำความผิดจะทราบถึงโอกาสการเข้าร่วมหลังจากที่ผู้เสียหายให้การยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ เจ้าหน้าที่จะติดต่อขอพบผู้กระทำความผิดและสอบถามว่าพวกเขาต้องการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ ทั้งนี้ควรมีการปรับปรุงกลไกการส่งต่อผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดไปยังกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนการส่งต่อไปยังกระบวนการอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานยุติธรรมและมาตรการบังคับต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่าควรจัดทำขั้นตอนการดำเนินงาน

ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการส่งข้อมูลผู้เสียหายไปยังศาลภายหลังการจับกุม เพื่อส่งเสริมกลไกการส่งต่อ
ในการนี้ ศาลสามารถติดต่อผู้เสียหายโดยตรงซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ทางบวก เนื่องจากผู้เสียหายรู้สึกว่าคุณค่า
ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างทันที่

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรประสานความร่วมมือ เพื่อให้การส่งต่อไปยังกระบวนการที่มีอยู่เป็นไปอย่าง
มีประสิทธิภาพและเหมาะสม การส่งต่อที่มาจากกระบวนการประสานงานและเป็นระบบจะช่วยประหยัดทรัพยากร
และเวลาสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้ใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้น และยกระดับ
การเข้าถึงความยุติธรรมสำหรับผู้เสียหาย อีกทั้งควรสำรวจความเป็นไปได้ในการอนุญาตหรือส่งเสริมให้
ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดที่ต้องการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถส่งต่อหรือสมัคร
เข้าสู่กระบวนการได้ด้วยตนเอง

9.1.4 บทบาทของสื่อมวลชน

สื่อควรมีบทบาทเชิงรุก เพื่อเสริมสร้างความตระหนักของสาธารณะด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
และในการเผยแพร่ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนคุณประโยชน์ต่อมนุษย์และ
สังคม นำเสียดายว่าปัจจุบันยังไม่มีการระดมพลังสื่อมวลชนที่เหมาะสมเพื่อให้สื่อได้แสดงบทบาทดังกล่าว
 อีกทั้งสื่อยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการยกระดับความตระหนักของสาธารณะและสนับสนุนแนวทางความยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์มากพอ ทั้งนี้ สื่อมักนำเสนอข่าวอาชญากรรมและความปลอดภัยของประชาชนในมิติที่
สนับสนุนความยุติธรรมเชิงแก้แค้นหรือลงโทษมากกว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น
เครื่องมือป้องกันอาชญากรรม อาจเป็นเพราะนโยบายและการสนับสนุนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
ในองค์กรสื่อยังไม่มากพอและยังไม่มีความชัดเจน ในปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ ๆ เปิดโอกาสให้
การเผยแพร่ข้อมูลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้นและยังสามารถเสริมสร้างการ
สนับสนุนจากสาธารณะเพื่อการดำเนินการกระบวนการต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถสื่อสารกับประชาชนถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้อย่าง
มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องมีกิจกรรมเชิงยุทธศาสตร์ในการเข้าถึงสื่อมวลชน ซึ่งหากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ระดับสถาบันทั้งหมด ได้แก่ เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย อัยการ ผู้พิพากษา ศูนย์ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง
อื่น ๆ สามารถใช้การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และเชิงรุกร่วมกัน รวมทั้งปรับและประสานการทำงานร่วมกับ
สื่อมวลชนให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ยุทธศาสตร์สื่อสารควรเน้นไปที่
การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับบุคลากรสื่อมวลชนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดทุกจังหวัด
นอกจากนี้ ควรพยายามใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อออนไลน์ใหม่ ๆ เพื่อยกระดับการตระหนักและ
การรับรู้ของสาธารณะในวงกว้าง ตลอดจนการสนับสนุนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

9.1.5 บทบาทของสถาบันการศึกษา

หน่วยงานยุติธรรมและการศึกษาสามารถมีบทบาทสำคัญด้านการสร้างความตระหนักแก่สาธารณะ และส่งเสริมการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในวงกว้าง ในปัจจุบันบทบาทสถาบันการศึกษาด้านการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ยุติธรรมยังคงมีจำกัด ส่งผลให้ประชาชนขาดความเข้าใจที่ดีพอเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมถึงคุณค่าและหลักการของกระบวนการ ตลอดจนยังส่งผลต่อการสนับสนุนจากสาธารณะในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ สถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนกฎหมายหรือมหาวิทยาลัย ไม่ได้มีหลักสูตรหรือเนื้อหาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้ปฏิบัติงานในระบบยุติธรรมหลายท่านยังไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ระหว่างการศึกษาผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานในระบบยุติธรรมเด็กและเยาวชน จะทราบถึงแนวคิดและการนำไปใช้ในวงจรการอบรมเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่ขณะเริ่มปฏิบัติงานเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทั้งนี้ การเรียนการสอนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรผนวกเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียน การศึกษาวิชาชีพและมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 แนวทาง ดังนี้ (1) การพัฒนาหลักสูตรอบรมเฉพาะทางเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยตรง หรือ (2) การพัฒนาหลักสูตรและ/หรือหลักสูตรการศึกษาสิทธิมนุษยชน โดยมีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดกระแสหลัก การจัดหลักสูตรควรดำเนินการในระบบการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา รวมทั้งแผนงานฝึกอบรมวิชาชีพ ยิ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับการศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มากขึ้นเท่าไร ก็จะเป็นการยกระดับความเป็นไปได้ที่พวกเขาจะให้การสนับสนุนการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างกว้างขวางมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา จัดทำหลักสูตรความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการไกล่เกลี่ย ทั้งนี้ ภาควิชากฎหมาย ภาควิชาบริหารธุรกิจ ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ และแผนงานฝึกอบรมวิชาชีพอื่น ๆ ควรทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาทฤษฎี แผนงานฝึกปฏิบัติ และการฝึกทักษะด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

9.1.6 การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในโรงเรียน

องค์ประกอบด้านการศึกษา การพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กระบวนการนี้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในบริบทการศึกษา การใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาวิชาชีพเริ่มแพร่หลายมากขึ้นในหลายประเทศ เนื่องจากข้อกังวลที่ว่า การลงโทษเด็กต่อพฤติกรรมของพวกเขาเป็นส่วนใหญ่นั้นเป็นอันตรายและไม่อาจบรรลุผล

ในการสร้างระเบียบวินัยและความปลอดภัยในโรงเรียนได้ รวมทั้งทำให้อัตราการส่งคดีไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรม⁵⁶ โรงเรียนได้ประโยชน์จากระบบการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หลายประการ เช่น ทำให้นักเรียนลดการรังแก การข่มขู่ และการคุกคาม ทั้งยังสอนเด็กและเยาวชนถึงทักษะการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น โครงการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในโรงเรียนเปิดโอกาสในการดำเนินกิจกรรมการสร้างความตระหนักรู้ด้านสิทธิเด็ก เมื่อเยาวชนได้สัมผัสแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนจะช่วยจูงใจให้เยาวชนให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในโครงการด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เมื่อพวกเขาได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้น โครงการยังส่งเสริมให้ครูและบุคคลอื่น ๆ เข้าร่วมในระบบการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองในการทำหน้าที่พลเมือง

ข้อเสนอแนะ

สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมและร่วมระดมพลังสำรวจศักยภาพในการใช้ระบบการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในโรงเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การจัดประชุมนักศึกษาและผู้บริหารโรงเรียนในระดับประเทศเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในโรงเรียนจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ทั้งนี้ควรสนับสนุนงบประมาณและสนับสนุนโครงการสาธิตในโรงเรียนบางแห่งควบคู่ไปด้วย

9.2 กรอบกฎหมาย

ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 ว่ากรอบกฎหมายปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับระบบการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยยังคงแยกส่วนและซับซ้อนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแนวทางดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง กรอบกฎหมายที่มีอยู่ไม่ได้อำนวยความสะดวกในการนำแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปปฏิบัติในเรื่องทางอาชญากรรมอย่างครอบคลุม เป็นมาตรฐาน และสอดคล้องกันมากขึ้น จึงควรมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อขจัดความคลุมเครือทางกฎหมาย เช่น ขอบเขตและการประยุกต์ใช้แนวทางปฏิบัติของ

⁵⁶ Pavelka, S. (2013). Practices and Policies for Implementing Restorative Justice within Schools. *The Prevention Researcher*, 20(1). Payne, A.A. & Welch, K. (2018). The Effect of School Conditions on the Use of Restorative Justice in Schools. *Youth Violence and Juvenile Justice* 16(2), หน้า 224-240. Frnrius, T., Persson, H., Guckenbug, S., Hurley, N. & Petrosino, A. (2016). *Restorative Justice in U.S. Schools: A Research Review*. WestED Justice & Prevention Research Center. Vaandering, D. (2014). Implementing Restorative Justice Practice in Schools: What Pedagogy Reveals. *Journal of Peace Education*, 11 (1): หน้า 64-80. Norris, H. (2019). The Impact of Restorative Approaches on Well-being: An Evaluation of Happiness and Engagement in Schools. *Conflict Resolution Quarterly*, 36: หน้า 221-234. Russell, S. & Crocker, C. (2016). The Institutionalisation of Restorative Justice in Schools. *Restorative Justice*, 4 (2): หน้า 195-213.

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนการปรับให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการเยียวยาผู้เสียหาย การฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การฟื้นฟูความสัมพันธ์ และฟื้นฟูความสมัครสมานในสังคม นอกจากนี้ กฎหมายควรมีความชัดเจน ขยายความถึงเกณฑ์คุณสมบัติ และขั้นตอนการส่งต่อ การพัฒนาแนวทางเชิงกฎหมายในการคุ้มครองความปลอดภัยของผู้เข้าร่วม ตลอดจนพัฒนาขั้นตอนและกลไกการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงและการบังคับใช้ในกรณีจำเป็น การพัฒนากรอบกฎหมายใหม่ควรใช้แนวทางปฏิบัติที่ดีระหว่างประเทศเป็นหลักอ้างอิงและมีการหารือกับสาธารณะ ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้าง

9.2.1 ความสำคัญของการมีกฎหมายที่ครอบคลุม

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่มีคำนิยามและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน หรือมีปรากฏบ้างเป็นส่วนน้อย จึงทำให้เกิดความสับสนและยังทำให้ทั้งนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานเข้าใจสื่อสาร ส่งเสริม และใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระบบยุติธรรมได้ยากยิ่งขึ้น ซึ่งในความเป็นจริง ผู้ปฏิบัติงานบางรายไม่แน่ใจว่าแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่แท้จริงสำหรับใช้ในการดำเนินการกับความผิดทางอาญาคืออะไร นอกจากนี้ ยังมีความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตใน *หลักการพื้นฐาน* ว่าควรนำไปใช้กับแนวทางปฏิบัติบางประการที่ใช้ในประเทศไทยด้วยหรือไม่และควรมีการคุ้มครองทางกฎหมายตามที่แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ เสนอแนะไว้หรือไม่ เช่น ในการประชุมระดับชาติว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งจัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทยนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการบางท่านแสดงความกังวลว่ากระบวนการใกล้เคียงเริ่มต้นโดยปราศจากความยินยอมของผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดในบางครั้ง เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวกระทำไปตามข้อบังคับทางกฎหมาย ทว่าในคดีอื่น ๆ เจ้าหน้าที่มุ่งเน้นให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายบรรลุ “ข้อตกลง” เนื่องจากเจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่แท้จริงคือการทำความเข้าใจและการหาข้อยุติที่เป็นธรรม มิใช่เป็นเพียงเป็นการกำหนดให้คู่กรณียุติการดำเนินคดีเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

ควรพัฒนาและใช้กฎหมายที่มีความครอบคลุม เพื่อที่จะสามารถกำหนดคำจำกัดความทางกฎหมาย และกำหนดกรอบมาตรฐานเพื่อเป็นแนวทางกำกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือแนวทางปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา พร้อมกันนั้น ควรสนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมและการประยุกต์ใช้หลักการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทต่าง ๆ และสำหรับฐานความผิดหลากหลายประเภท

9.2.2 เกณฑ์คุณสมบัติ

กฎหมายที่มีอยู่เป็นอุปสรรคต่อการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานการณ์ที่เป็น 'คดีความผิดร้ายแรงและความผิดอันยอมความไม่ได้' หรือ 'ผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนซึ่งกระทำความผิดครั้งแรก และเป็นความผิดที่ต้องโทษจำคุก 20 ปี' ตามมาตรา 90 ของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ปัจจุบันระบบยุติธรรมทางอาญายังไม่มีช่องทางหรือเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิดร้องขอหรือเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่เป็นอาชญากรรมร้ายแรง ในทำนองเดียวกันผู้กระทำความผิดซ้ำมีโอกาสดำเนินการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยขึ้นอยู่กับบทพิจารณาจากทัศนคติของหน่วยงานนั้น กรอบการดำเนินงานในปัจจุบันไม่ได้คำนึงถึงความจริงที่ว่ากรณียุติจากการประกอบอาชญากรรมนั้นเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่การดำเนินการเพียงครั้งเดียวแล้วจะคาดหวังได้ว่าจะสามารถยับยั้งการกระทำ ความผิดซ้ำได้ นอกจากนี้ กรอบการดำเนินงานในปัจจุบันยังไม่ได้พิจารณาด้วยว่าผู้เสียหายจากการกระทำของผู้กระทำความผิดซ้ำควรมีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เช่นเดียวกับกับผู้เสียหายจากการกระทำผิดของผู้กระทำความผิดครั้งแรก

ข้อจำกัดของกฎหมายในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน คือ ส่วนใหญ่แล้วกฎหมายถูกควบคุมด้วยข้อเท็จจริงที่ว่ากฎหมายพิจารณาระบบการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะทางเลือกทดแทนมาตรการอื่น ๆ โดยไม่ได้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นส่วนเสริมกระบวนการยุติธรรม แม้ว่าจะต้องมีทางเลือกอื่น ๆ ในการดำเนินคดีอาญาเพื่อให้สามารถเห็นเหตุบางคดีและจัดการกับคดีผ่านการดำเนินการอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งมีการตีตรายน้อยกว่า เช่น การไกล่เกลี่ย และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบอื่น ๆ ซึ่งแน่นอนว่ายังคงมีสถานการณ์อื่น ๆ ที่จำเป็นต้องดำเนินคดีอาญาและการลงโทษทางอาญาตามกฎหมาย ปกติ อย่างไรก็ตาม แม้ในคดีประเภทหลังนี้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งเป็นส่วนเสริมก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด ชุมชน ตลอดจนสังคมโดยรวม

ผู้เชี่ยวชาญระดับแนวหน้าของไทยหลายท่านมีแนวคิดสอดคล้องกับแนวทางข้างต้น อาทิ คุณสิทธิศักดิ์ วนะชกิจ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา แสดงความเห็นว่าคุณธรรมเชิงสมานฉันท์อาจเป็นประโยชน์ด้านการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายจากอาชญากรรมร้ายแรงตราบเท่าที่ผู้จัดกระบวนการมีความระมัดระวัง และคำนึงถึงความร้ายแรงของอาชญากรรม ตลอดจนความเป็นไปได้ที่ผู้เสียหาย ประชาชน หรือสังคมอาจได้รับอันตรายในอนาคต คุณสิทธิศักดิ์ก็กล่าวเสริมว่าปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาคือควรใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับอาชญากรรมร้ายแรงหรือไม่ คือ สังคมจะได้รับอันตรายหรือไม่ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ มีความเห็นทำนองเดียวกันว่าการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาชญากรรมร้ายแรงสามารถทำได้ ตราบเท่าที่การดำเนินการเป็นไปด้วยความระมัดระวัง เพื่อคุ้มครองผู้เสียหายและป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดใช้กระบวนการในทางที่ผิด รวมทั้งต้องหลีกเลี่ยงการประพฤตินิยมชอบทางวิชาชีพที่จะบิดเบือนคุณค่าของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปเสีย

“

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีอาชญากรรมร้ายแรง

ใช่ เราสามารถใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีอาชญากรรมร้ายแรงหรือในสถานการณ์รุนแรงที่มีการสูญเสียใหญ่หลวงได้ อย่างไรก็ตาม ไม่ควรใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะมาตรการทดแทนการลงโทษ แต่ควรนำมาใช้เป็นมาตรการเสริมเพื่อสร้างความเข้าใจและรักษาบาดแผลที่เกิดขึ้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยให้ผู้เสียหายรู้สึกว่าการปิดคดีไปแล้วผู้กระทำความผิดจะไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีกหลังจากได้รับโทษ และผู้กระทำความผิดสามารถมั่นใจได้ว่าผู้เสียหายไม่ต้องการแก้แค้น

วันชัย รุจนวงศ์
อัยการอาวุโส

”

“

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการเสริมที่จำเป็น

การทำให้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการหลัก (ตามที่กฎหมายกำหนด) นั้นเข้มงวดเกินไป เนื่องจากการดำเนินคดีอาญายังต้องปฏิบัติตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาปกติ อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรใช้เป็นมาตรการเสริมที่มีผลบังคับเพื่อหนุนเสริมกระบวนการเดิมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังเป็นการตอบสนองของความจำเป็นในการส่งเสริมและยกระดับการคุ้มครองและสิทธิของผู้เสียหายอีกด้วย

สิทธิศักดิ์ วนะชกิจ
ผู้พิพากษา
หัวหน้าคณะในศาลฎีกา

”

ภายใต้มาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 นั้น กฎหมายไม่ได้ระบุไว้เป็นพิเศษว่า ไม่สามารถใช้มาตรการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อหาในคดีความยุติธรรมเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย ซึ่งในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น ผู้เสียหายจะต้องให้ความยินยอม สิ่งเหล่านี้ส่งผลที่ไม่อาจคาดคิด นั่นคือ การส่งเสริมให้เกิดการตีความแนวคิดเกี่ยวกับ 'ผู้เสียหายโดยตรง' ที่แคบขึ้นและส่งผลให้มีการดำเนินคดีกับความผิดลหุโทษที่ไม่มีผู้เสียหาย อีกทั้งยังตัดโอกาสการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกด้วย ในการแก้ปัญหาประเด็นดังกล่าว

และการอนุญาตให้มีการหันเหคดีก่อนการตั้งข้อกล่าวหาคดีที่ไม่มีผู้เสียหาย (ที่มีสถานะเป็นบุคคลหรือนิติบุคคล) ได้มีการแก้ไขมาตรา 86 ในปี พ.ศ. 2559 เพื่อสร้างความชัดเจนขึ้นว่า "ผู้เสียหายต้องยินยอมหากคดีนั้นเป็นคดีที่ผู้เสียหาย" ซึ่งในการจำแนกระหว่างผู้เสียหาย 'หลัก' และ ผู้เสียหาย 'รอง' นั้น ศาลมีมาตรการพิเศษในการหันเหคดีจากการพิจารณาคดีในศาลปกติในคดีที่ไม่มีผู้เสียหายหลัก (เช่น คดีจรรยาหรือครอบครัวยาเสพติด) โดยไม่ต้องมีผู้เสียหายให้ความยินยอมบนฐานของแนวคิดที่ว่ารัฐคือผู้เสียหาย ดังนั้น หากพิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญแล้วนั้น สามารถหันเหคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่ไม่มีผู้เสียหายและมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ไปยังการประชุมครอบครัวและการพัฒนาแผนฟื้นฟูพฤติกรรมเสียได้

ดังนั้น สำหรับอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหายซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นเยาวชนสามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แม้ว่ากฎหมายไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นเยาวชนซึ่งเข้าร่วมแข่งรถจักรยานยนต์บนถนนสาธารณะในเวลากลางคืน (นับเป็นปัญหาที่พบบ่อยในประเทศไทย) ผู้เสียหาย 'รอง' ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ (ตำรวจจราจร เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น) จะเป็นตัวแทนของรัฐในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในคดีนี้ผู้กระทำความผิดที่ป้า เจ้าหน้าที่ป้าไม่อาจเป็นตัวแทนผู้เสียหายได้ นอกจากนั้นยังมีคดีอื่นในลักษณะนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขโมยทรัพย์สินทางราชการหรือความผิดอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและความปลอดภัยของประชาชน ขณะที่มีการแนะนำให้ขอความเห็นเกี่ยวกับคดีดังกล่าวและผลกระทบจากการกระทำความผิดนั้น ตลอดจนมาตรการป้องกันในอนาคตจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง อาจไม่มีความจำเป็นต้องขอความยินยอมจากหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน (ในฐานะผู้เสียหาย)

ผู้ปฏิบัติงานหลายท่านที่ให้สัมภาษณ์ในการศึกษานี้เสนอว่าแม้ในคดีค้ายาเสพติดซึ่งกฎหมายกำหนดบทลงโทษรุนแรงก็ตาม อาจเสนอให้สมาชิกในชุมชนที่ได้รับผลกระทบทางอ้อมจากอาชญากรรมเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะผู้เสียหายทางอ้อม ซึ่งในการสนับสนุนให้ใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหายนั้น ทิม แชปแมน (Tim Chapman) ประธานกรรมการการประชุมยุโรปเพื่อความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (European Forum on Restorative Justice) อธิบายไว้ดังนี้

โดยทั่วไปแล้ว ท่านสามารถจำแนกผู้เสียหายจากอาชญากรรมได้อย่างง่ายดาย แม้ว่าในกรณีที่ผู้เสียหายไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับอาชญากรรมนั้นก็ตาม ตัวอย่างเช่น เรามีประสบการณ์เกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมต่อทรัพย์สินของบริษัทและอาชญากรรมยาเสพติด ซึ่งในสถานการณ์นี้เราสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับ 'ปรากฏการณ์ระลอกคลื่น' จากความเสียหายนั้น และใครได้รับผลกระทบบ้าง ในบางครั้งครอบครัวของผู้กระทำความผิดเป็นผู้ได้รับอันตราย ซึ่งความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีแนวทางการประชุมครอบครัว ในกรณีนี้ นอกจากนี้ เรายังมีสถานการณ์อื่น ๆ เช่น การก่ออาชญากรรมต่อชุมชน ซึ่งเราได้เชิญตัวแทนของชุมชนเข้าร่วมกระบวนการ โดยย้อนกลับไปใช้รูปแบบกระบวนการยุติธรรมแบบจารีตที่มีการใช้การประชุมแบบวงกลมกับสมาชิกชุมชนที่ไม่เพียงต้องการแสดงความรู้สึกที่ไม่ยอมรับอาชญากรรมนั้น แต่ยังต้องการให้การสนับสนุนบุคคลที่

กระทำความผิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเราจะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ เพื่อค้นหาว่าจะปรับใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้เข้ากับสถานการณ์ในท้องถิ่นได้อย่างไร⁵⁷

ข้อเสนอแนะ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาที่มีความครอบคลุมควรยกระดับการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้แก่ผู้เสียหาย ในฐานะส่วนหนึ่งหรือในฐานะเป็นส่วนเสริมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการลงโทษทางอาญา ซึ่งรวมไปถึงคดีอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหาย ตลอดจนคดีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมร้ายแรงหรืออาชญากรรมที่เกิดจากการกระทำความผิดซ้ำ

9.2.3 การคุ้มครองทางกฎหมายแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการ

กฎหมายไม่ได้กำหนดการคุ้มครองเป็นการเฉพาะสำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน อีกทั้งยังไม่มีนิยามความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ชัดเจน ดังที่กล่าวไปแล้วว่า หลักการพื้นฐานได้กำหนดมาตรการคุ้มครองทางกฎหมายขั้นต่ำที่จำเป็นเพื่อคุ้มครองผู้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้อย่างชัดเจน การคุ้มครองดังกล่าวเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลทุกคนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และควรบูรณาการสู่กฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาของประเทศไทยอย่างครบถ้วน

การคุ้มครองเชิงกระบวนการ (Procedural Safeguards) มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของเด็กเป็นผู้เสียหาย โดยเด็กที่เป็นผู้เสียหายจะได้รับเชิญให้เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แผนยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการในทางปฏิบัติว่าด้วยการยุติความรุนแรงต่อเด็กในสาขาการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา (United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice) ค.ศ. 2014⁵⁸ ย้ำเน้นว่า “เด็กที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในฐานะผู้ถูกกระทำ พยาน ผู้ถูกกล่าวหา หรือถูกตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดต้องได้รับการปฏิบัติด้วยวิธีการที่ละเอียดอ่อนต่อเด็ก ทั้งยังเคารพสิทธิศักดิ์ศรี และความจำเป็นของเด็กเหล่านั้น” หนึ่งในแนวคิดหลักของ ยุทธศาสตร์ต้นแบบ คือการคุ้มครองผู้เสียหายที่เป็นเด็กจาก ‘การกระทำให้เด็กตกเป็นผู้ถูกกระทำซ้ำ’ ในระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหรือมาตรการทางเลือก (ข้อ 20)

⁵⁷ ข้อความคัดลอกมาจากการอภิปราย TIJ-UNODC Launch Webinar เรื่อง Handbook on Restorative Justice Programmes (2nd Edition) เมื่อ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 เข้าถึงได้ที่: <https://www.tijthailand.org/highlight/detail/tij-unodc-handbook-on-rj>

⁵⁸ United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, A/RES/69/194, 18 ธันวาคม พ.ศ. 2557.

ยุทธศาสตร์ต้นแบบ มีข้อเสนอแนะเฉพาะด้านเกี่ยวกับประเภทการคุ้มครองทางกฎหมายที่จำเป็นในกรณีนี้ ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเด็กได้รับการหันเหคดีออกจากกรณาดำเนินคดีอาญาเพื่อเข้าร่วมในกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ข้อ 6 (i); ข้อ 31)

ในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กนั้น แนวปฏิบัติองค์การสหประชาชาติว่าด้วยความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้เสียหาย และพยานที่เป็นเด็กในคดีอาชญากรรม มีข้อเสนอแนะที่สำคัญหลายประการ⁵⁹ นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ต้นแบบ ยังได้เสนอแนะแนวทางเฉพาะบางประการในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ แนวทางเหล่านี้นิยาม ‘ระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ’ ในฐานะ “การระงับข้อพิพาทและการวางข้อกำหนดความประพฤติ โดยการวินิจฉัยชี้ขาดหรือการช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่เป็นกลางและไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายตุลาการที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย และ/หรือพื้นฐานอำนาจในเชิงเนื้อหา กระบวนการและโครงสร้างไม่ได้มาจากกฎหมายลักษณะอีกซบเป็นหลัก” (ข้อ 6(j)) และ ‘ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์’ ในฐานะ “โปรแกรมใด ๆ ซึ่งใช้ในกระบวนการเชิงสมานฉันท์และมุ่งหมายที่จะให้บรรลุผลในทางสมานฉันท์” (ข้อ 6 (n))

ในส่วน of ระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการนั้น ยุทธศาสตร์ต้นแบบ เรียกร้องให้รัฐดำเนินการ ดังนี้

- “ประกันว่าการใช้ระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการจะไม่กระทบต่อสิทธิของเด็กหรือขัดขวางเด็กที่เป็นผู้ถูกกระทำมิให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการ และกำหนดให้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นมีศักดิ์สูงสุด” (ข้อ 10 (c));

- “ประกันว่าข้อตกลงระงับข้อพิพาทแบบไม่เป็นทางการและข้อตกลงระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อเด็กจะทำได้เฉพาะกรณีเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กเท่านั้นและไม่เป็นการปฏิบัติที่เป็นอันตราย เช่น การบังคับให้สมรส ซึ่งต้องพิจารณาถึงความไม่เสมอภาคทางอำนาจและความเปราะบางของเด็กหรือครอบครัวของเด็กในการให้ความยินยอมที่จะระงับข้อพิพาทและพิจารณาตามความเหมาะสมถึงความเสี่ยงในอนาคตที่จะมีต่อความปลอดภัยของเด็กนั้นหรือเด็กคนอื่นด้วย” (ข้อ 20 (h));

- “(...) เพื่อประกันว่าการกระทำความรุนแรงต่อเด็กนั้นต้องถูกประณามและถูกฟ้องปรามตามที่เหมาะสม และผู้กระทำความรุนแรงต่อเด็กต้องรับผิดชอบสำหรับการกระทำของตนและให้การเยียวยา ให้ความช่วยเหลือ และชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เด็กที่เป็นผู้ถูกกระทำ” (ข้อ 25)

⁵⁹ Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime, ECOSOC res 2005/20.

ซึ่งมีข้อเสนอแนะว่า กรอบทางกฎหมายควรให้แนวทางเกี่ยวกับการเข้าร่วมของเด็กในการประชุมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย วิธีการตรวจสอบและประเมินว่าเด็กได้รับข้อมูลเพียงพอและต้องการเข้าร่วมหรือไม่ ใครจะเป็นผู้ดูแลและอยู่กับเด็กตลอดกระบวนการ รวมถึงสามารถพูดแทนเด็กได้ในกรณีจำเป็น ตลอดจนความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่เด็ก รวมทั้งการให้บริการที่ปรึกษาทางกฎหมายที่ได้รับการแต่งตั้ง ความจำเป็นในการประกันถึงกระบวนการที่ปลอดภัย ความจำเป็นในการประกันถึงความปลอดภัยของเด็กทั้งก่อน ระหว่างและภายหลังกระบวนการ

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการกำหนดข้อบังคับหรือบัญญัติกฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา ขึ้นใหม่โดยครอบคลุมถึงการคุ้มครองและมาตรการชดเชยเยียวยาในกรณีที่พบว่าไม่มีการปฏิบัติตามมาตรการคุ้มครองต่าง ๆ นอกจากนั้น กฎหมายควรกำหนดมาตรการคุ้มครองเป็นการเฉพาะและให้ความคุ้มครองทั้งเด็กที่เป็นผู้เสียหายและกระทำความผิดซึ่งเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

9.2.4 การคุ้มครองผู้เสียหาย

กฎหมายหลายฉบับให้ความคุ้มครองผู้เสียหายจากอาชญากรรม เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติคุ้มครองพยาน พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายที่ยินยอมเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจทำให้ตนเองหรือญาติมีความเสี่ยง โดยเฉพาะเมื่อการกระทำความผิดนั้นเกิดขึ้นจากอาชญากรร้ายแรง เช่น ผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่หรือบุคคลที่มีอำนาจและมีอิทธิพลทั้งระดับท้องถิ่น หรือแม้แต่มาระดับประเทศในบางกรณีผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิดอาจเผชิญกับการคุกคามจากความรุนแรงหรือการแก้แค้นเอาคืนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากความกลัว ความโกรธ และประสบการณ์เลวร้ายจากบุคคลที่สาม เช่น สมาชิกครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่การกล่าวโทษตัวเองหรือตัดสินใจยุติคดีก็ได้

ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพยาน พ.ศ. 2546 มีการอ้างถึง ‘ผู้เสียหาย’ ในฐานะพยานที่มีสิทธิและได้รับประโยชน์ตามพระราชบัญญัตินี้ บุคคลอาจมีสิทธิได้รับค่าชดเชยและความคุ้มครองจากสำนักงานคุ้มครองพยานตามมาตรการทั่วไปหรือมาตรการเฉพาะใด ๆ ตามความเหมาะสม (มาตรา 13-16) อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัตินี้ใช้กับพยานตามที่กำหนดไว้ตามความในมาตรา 3 เท่านั้น ได้แก่ “พยานบุคคลซึ่งจะมาให้หรือได้ให้ข้อเท็จจริงต่อพนักงาน ผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาหรือศาล ในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งผู้ชำนาญการพิเศษ

แต่มิให้หมายความรวมถึงจำเลยที่อ้างตนเองเป็นพยาน” ดังนั้น ผู้เสียหายที่ตอบรับเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือประสงค์จะรับค่าชดเชยผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้นำหมู่บ้านหรือสมาชิกอาวุโสในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ จึงไม่มีคุณสมบัติในการรับค่าตอบแทนและความคุ้มครอง เว้นแต่มีการบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นภายใต้พระราชบัญญัติ

ข้อเสนอแนะ

กฎหมายว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาที่มีความครอบคลุมนั้นควรขยายการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างรอบด้านและเอื้ออำนวยการเข้าถึงมาตรการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพแก่บุคคลที่ถูกคุกคามจากความรุนแรงหรือการแค้นแค้นเอาคืน อันเป็นผลมาจากการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นอกจากนั้น ควรแก้ไขพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อให้ผู้เสียหายที่ต้องการเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับค่าสินไหมทดแทนจากรัฐโดยอัตโนมัติ

9.2.5 การติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงและการบังคับใช้กฎหมาย

แม้ว่าไม่มีข้อมูลที่เป็นระบบและเป็นทางการเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อตกลงที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (รวมทั้งการจ่ายค่าสินไหมทดแทน) แต่ผู้ปฏิบัติงานตั้งข้อสังเกตว่าในบางกรณีผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือแผนฟื้นฟูพฤติกรรมร้ายที่กำหนดขึ้นภายใต้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่งผลให้ผู้เสียหายและสมาชิกชุมชนแสดงความไม่พอใจ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานบางท่านสรุปว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นเสียเวลาและสิ้นเปลืองพลังงาน

ในเกือบทุกกรณีไม่มีกระบวนการเชิงรุกเพื่อติดตามผลว่าคู่กรณีปฏิบัติตามข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ กฎหมายและข้อบังคับที่มีอยู่ไม่ได้ชี้ชัดว่าจะต้องดำเนินการอะไรบ้าง และใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในการรับประกันและดูแลการปฏิบัติตามข้อตกลง (หรือแผนฟื้นฟูพฤติกรรมร้าย) ของผู้กระทำความผิดเมื่อมีการจัดทำข้อตกลงเชิงสมานฉันท์ ทั้งนี้ยังไม่มีมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติเพื่อดำเนินการกรณีไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง

ในบางกรณีผู้ปฏิบัติงานจะส่งรายงานการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงต่อศาลและขอคำสั่งศาลหรือเสนอให้นำคดีกลับสู่ศาลอีกครั้ง รวมทั้งมีการส่งตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่การดำเนินคดีอาญาตามปกติ ซึ่งผู้เสียหายเป็นผู้ได้รับผลกระทบชัดเจนจากข้อเท็จจริงที่ว่าพวกเขาต้องเริ่มต้นกระบวนการใหม่และเข้าสู่กระบวนการทางอาญาทั้งหมดอีกครั้ง

ข้อเสนอแนะ

กรอบทางกฎหมายปัจจุบันไม่ได้มีระเบียบปฏิบัติหรือกลไกการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงและการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดการเคารพและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในข้อตกลงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งควรปรับปรุงกรอบทางกฎหมายด้วยการแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่หรือตรากฎหมายว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาที่มีความครอบคลุมขึ้นมาใหม่ ซึ่งกฎหมายใหม่นี้ควรกำหนดกระบวนการที่ชัดเจนยุติธรรมในการติดตามและบังคับใช้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามข้อตกลงและแผนฟื้นฟูพหุติณีสัยที่คู่กรณีทุกฝ่ายเห็นพ้อง อันเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กฎหมายควรกำหนดความรับผิดชอบขั้นต้นในการติดตามและบังคับใช้ข้อตกลงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง แทนที่จะผลักภาระไปที่ผู้เสียหาย นอกจากนี้ กฎหมายควรให้การสนับสนุนและคุ้มครองผู้เสียหายในฐานะที่พวกเขาต้องการให้มีการบังคับใช้ข้อตกลงการชดเชยเยียวยา

9.3 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังไม่ได้เป็นระบบมากนักจึงต้องให้ความสำคัญ ความใส่ใจ ต่อประเด็นการดำเนินการต่าง ๆ อย่างรอบคอบหลายประการซึ่งประกอบด้วย การวางแผนและการประสานงาน ข้ามหน่วยงาน การเสริมสร้างศักยภาพ ตลอดจนงบประมาณสนับสนุน ขณะเดียวกันจะต้องให้ความสำคัญ โดยเร่งด่วนในการยกระดับการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหายตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตลอดจนการพัฒนากลไกการติดตามและบังคับใช้กฎหมายในการปฏิบัติตามข้อตกลงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมถึงการติดตามการดำเนินกระบวนการ

จะต้องสนับสนุนให้มีการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพิ่มมากขึ้น

ในช่วงแรกมีการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ค่อนข้างมาก แต่หลังจากนั้นไม่กี่ปีก็มีแนวโน้มลดลง

โดยทั่วไปแล้ว การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ลดลงเนื่องมาจากการตีความกฎหมายที่เกี่ยวข้องซึ่งได้สร้างขั้นตอนต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นในการอนุมัติกระบวนการและวิธีการแก้ปัญหาสืบเนื่องจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

เชื่อว่า 'ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของสังคม' โดยการยอมรับว่าไม่มีความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องขึ้นศาล ในความเป็นจริงนั้นความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถแสวงหาผลลัพธ์ที่ดีกว่าและต้องการให้เกิดขึ้นได้ บางครั้งนั้นทิมสหวิชาชีพอาจเป็นประโยชน์มากกว่า เนื่องจากทิมสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเด็กได้มากกว่าศาล

วันชัย รุจนวงศ์
อัยการอาวุโส

”

9.3.1 การยกระดับการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหาย

ในช่วงระดมความคิดระหว่างหน่วยงานว่าด้วยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงาน แสดงความกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดในการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหาย ซึ่งข้อกังวลต่าง ๆ มีตั้งแต่การที่ผู้เสียหายไม่ได้รับข้อเสนอทางเลือกเกี่ยวกับโครงการเชิงสมานฉันท์ไปจนถึงการที่ผู้เสียหายไม่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินสำหรับค่าเดินทางและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้เสียหายส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปไม่มีความคุ้นเคยกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่จะแนะนำการใช้งานหรือร้องขอให้ใช้กระบวนการดังกล่าว ทั้งนี้ ผู้รับผิดชอบในการแจ้งข้อมูลและอำนวยความสะดวกเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ผู้เสียหายเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ยุติธรรมจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบนี้โดยการเสริมพลังอำนาจแก่ผู้เสียหาย ให้ข้อมูลแก่พวกเขา ตลอดจนทางเลือกในการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสถานการณ์ที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางหรือการสูญเสียรายได้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้เสียหาย ขณะที่ผู้ปฏิบัติงานบางรายชี้ว่าบางครั้งนั้นการให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายครอบคลุมถึงค่าเดินทาง แต่การปฏิบัตินี้ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้แพร่หลายนัก

สิ่งสำคัญที่สุดประการแรก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ยุติธรรม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจและ อัยการคือผู้ที่ผู้เสียหายติดต่อเป็นอันดับแรก จะต้องแจ้งทางเลือกต่าง ๆ ให้แก่ผู้เสียหายเพื่อสามารถใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งจะต้องแจ้งข้อมูลเพิ่มเติมที่ผู้เสียหายควรรู้ในการตัดสินใจว่าจะใช้ทางเลือกนั้นหรือไม่

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถใช้ได้กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทุกขั้นตอนนับตั้งแต่การก่ออาชญากรรมไปจนถึงการพิจารณาหลังการตัดสินโทษ ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่คุมประพฤติจึงต้องพึงระลึกถึงการแจ้งทางเลือกนี้แก่ผู้เสียหายตามความเหมาะสมด้วย การบรรลุผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวได้ต้องอาศัยผู้ปฏิบัติงานที่มีความพร้อมทั้งองค์ความรู้และข้อมูลในการตัดสินว่าคดีนั้น ๆ ตรงตามเกณฑ์คุณสมบัติที่จะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่และควรเสนอความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกให้แก่ผู้เสียหายหรือไม่ ซึ่งล้วนเชื่อมโยงกับการสร้างความตระหนักแก่สาธารณะเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เมื่อประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพิ่มมากขึ้น ผู้เสียหายจำนวนมากขึ้นจะสามารถแสวงหาโอกาสเชิงรุกในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

หึ่งสังเกตว่า *ยุทธศาสตร์ต้นแบบ* อ้างถึงสิทธิของเด็กในการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการชดเชยเยียวยาที่มีอยู่ และเรียกร้องให้รัฐ “ประกันว่าเด็กที่เป็นผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงและครอบครัวสามารถเข้าถึงกลไกหรือกระบวนการที่เหมาะสมเพื่อที่จะได้รับการชดเชยและการเยียวยา รวมถึงการชดเชยและการเยียวยาจากภาครัฐ และประกันว่าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลไกดังกล่าวจะมีการเผยแพร่และสามารถเข้าถึงได้ง่าย”⁶⁰

ขณะนี้หลายประเทศได้กำหนดสิทธิของผู้เสียหายในการได้รับแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับบริการด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ข้อบังคับสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิของผู้เสียหาย ค.ศ. 2012 (European Union's Victims' Rights Directive) ได้กำหนดสิทธิของผู้เสียหายในการรับทราบข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งบริการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งแต่ที่ผู้เสียหายติดต่อกับหน่วยงานที่รับผิดชอบครั้งแรก คำสั่งยังระบุด้วยว่าการบริการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรคำนึงถึงผลประโยชน์และความต้องการของผู้เสียหาย การเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น และหลีกเลี่ยงการก่ออันตรายใด ๆ ซ้ำเป็นอันดับแรก⁶¹

 ข้อเสนอแนะ

ในกรณีที่เหมาะสมนั้น จะต้องพิจารณาถึงหน้าที่ทางกฎหมายในการบังคับใช้กฎหมายและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ยุติธรรมในการแจ้งข้อมูลให้ผู้เสียหายทราบถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และควรกำหนดนโยบายการปฏิบัติงานให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้ปฏิบัติ รวมทั้งพัฒนาระเบียบการและข้อบังคับในการดำเนินการดังกล่าว

⁶⁰ United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, A/RES/69/194, 18 ธันวาคม พ.ศ. 2557, Art. 20(i).

⁶¹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

9.3.2 การติดตามและการบังคับใช้กฎหมายในการปฏิบัติตามข้อตกลง

กลไกการติดตามเพื่อประกันการปฏิบัติตามข้อตกลงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อมั่นถึงความน่าเชื่อถือและความซื่อตรงของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่บางรายสะท้อนถึงข้อจำกัดของทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรบุคคลและการเงินที่จะผลักดันให้กลไกดังกล่าวมีประสิทธิภาพ ภาระงานที่มากเกินไปของเจ้าหน้าที่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ผู้ปฏิบัติงานลงเฝ้าชุมชนและติดตามว่าผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามข้อตกลงหรือไม่ ในทางกลับกัน เจ้าหน้าที่จะรอจนกระทั่งผู้เสียหายหรือคนอื่น ๆ รายงานหรือร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดข้อตกลงนั้น ผู้ปฏิบัติงานยังระบุว่าผู้เสียหายยังไม่ได้รับการสนับสนุนเพียงพอในขั้นตอนหลังการประชุมคดี

ข้อเสนอแนะ

หน่วยบังคับใช้กฎหมายและหน่วยงานยุติธรรมจะต้องทบทวนแนวทางปฏิบัติที่มีอยู่โดยเร่งด่วนและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับนโยบาย ขั้นตอน และระเบียบการที่มีอยู่เพื่อการติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงของผู้กระทำความผิดและเพื่อสนับสนุนผู้เสียหายซึ่งมีสิทธิคาดหวังถึงการปฏิบัติตามข้อตกลงจนครบถ้วน

9.3.3 การติดตามและประเมินผลกระบวนการ

การติดตามการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการประเมินผลกระทบของกระบวนการในขั้นสุดท้ายมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในระบบยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ ปัจจุบันยังไม่มีกลไกติดตามกระบวนการที่มีความครอบคลุม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้กำหนดวิธีการติดตามพัฒนาการของแนวทางปฏิบัติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายในขอบเขตความรับผิดชอบของหน่วยงาน

สถาบันและหน่วยงานยุติธรรมทางอาญาอาจมีข้อมูลการดำเนินงานอยู่แล้วและสามารถจัดทำสถิติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ขององค์กรได้ ซึ่งข้อมูลและสถิติเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการวัด ติดตาม และยกระดับแนวทางปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตาม ยังจำเป็นต้องใช้เครื่องมืออื่น ๆ เพื่อช่วยประเมินว่ากระบวนการกำลังดำเนินการด้วยความมีประสิทธิภาพ น่าเชื่อถือ มีความยั่งยืน และสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้สาธารณชนได้หรือไม่ ทั้งนี้ สามารถพัฒนาตัวชี้วัดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อการติดตามการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีอยู่ รวมทั้งเพื่อประเมินประสิทธิผลในแง่ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้เสียหาย สนับสนุนให้ผู้กระทำความผิด

ยุติอาชญากรรม และการส่งเสริมความปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งล้วนเป็นเหตุผลที่ทำให้ความสนใจในการพัฒนา และใช้ตัวชี้วัดดังกล่าวเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าบางครั้งกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดจะมีความยากลำบากอยู่บ้าง⁶²

ข้อเสนอแนะ

ควรพัฒนากรอบการวัดผลการปฏิบัติงานขั้นพื้นฐานสำหรับแนวทางปฏิบัติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในเรื่องทางอาญา โดยหารือภายในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด รวมถึงการกำหนดตัวชี้วัดที่สำคัญด้านการมีส่วนร่วมและการวัดความพึงพอใจของผู้เสียหาย การสนับสนุนจากชุมชนเป็นหลักฐานบ่งชี้ว่าผู้กระทำความผิดได้ยุติอาชญากรรมแล้วและมีความปลอดภัยในชุมชน นอกจากนี้ ควรใช้ข้อกำหนดด้านกฎหมายว่าด้วยการติดตามและการประเมินผลแนวทางปฏิบัติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อกำหนดที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2562

9.3.4 ข้อมูลและการวิจัย

การวิจัยเป็นพื้นฐานไปสู่การรับรู้ การศึกษา นวัตกรรม และที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติ นำเสียดายว่างานวิจัยด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของประเทศไทยยังคงมีจำกัด การวิจัยเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยส่วนใหญ่ดำเนินการในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษที่ 2000 และดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการจากประเทศตะวันตกงานวิจัยข้างต้นอาจเป็นประโยชน์ในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในระยะเวลาแรก แต่งานเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและระบบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้นเช่นกัน ปัจจุบันยังมีงานศึกษาไม่มากนัก ซึ่งการขาดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยนำไปสู่ข้อจำกัดในการรับรู้และตระหนักถึงคุณูปการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งในหมู่นักวิชาชีพและประชาชนทั่วไป

ในการสร้างความตระหนักและการพัฒนาการให้บริการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างต่อเนื่องนั้น จะต้องดำเนินการศึกษาและวิจัยร่วมกับนักวิชาการ หน่วยงานด้านความยุติธรรม ผู้ปฏิบัติงาน และนักศึกษาอย่างสม่ำเสมอเพื่อวิเคราะห์อนาคตของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทย หัวข้อการวิจัยที่มีความสำคัญเร่งด่วนในปัจจุบัน ได้แก่ (1) ประสบการณ์ของผู้เสียหายและความพึงพอใจต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งในกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (2) การรับรู้และมุมมองของสาธารณะต่อความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจสถิติอาชญากรรมภาคประชาชนในวงกว้าง (3) การสำรวจความต้องการการอบรมของผู้ปฏิบัติงาน (4) การทดลองและการประเมินโครงการสาธิตเพื่อสำรวจความปลอดภัยและความยุติธรรมของการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอาชญากรรมร้ายแรง

⁶² ทรูนาตุท์ Dandurand, Y., Kittayarak, K., & MacPhail, A. (2015). *Justice Indicators and Criminal Justice Reform: A Reference Tool*. Vancouver/Bangkok: ICCLR/TIJ.

(5) ผลกระทบจากการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับผู้กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดซ้ำ และต่อความปลอดภัยของประชาชน (6) การพัฒนาและทดสอบเครื่องมือประเมินผลสำหรับผู้ปฏิบัติงาน (7) ความเสมอภาคระหว่างเพศในการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน (8) การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กและเยาวชน (9) การปฏิบัติตามแนวทางการดำเนินงานเพื่อประสิทธิผล และ (10) ประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อตกลงต่าง ๆ (รวมทั้งการทบทวนแนวทางปฏิบัติที่ดีในระดับสากลในการใช้กลไกการตรวจสอบและการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อให้ปฏิบัติตามข้อตกลง)

เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษานี้จะทำให้เห็นว่าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการวิจัยเพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในอนาคต รวมถึงพัฒนาตัวชี้วัดประสิทธิภาพการดำเนินการ โอกาสในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและการออกแบบกลไกการติดตาม และประเมินผลกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดประการหนึ่งของการวิจัยในปัจจุบันคือข้อเท็จจริงที่ว่ายังไม่มีกรเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงบริหารอย่างเป็นระบบ และข้อมูลไม่ได้อยู่ในรูปแบบที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ดังนั้น จึงควรพิจารณาการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติในการรวบรวม วิเคราะห์ แลกเปลี่ยน และเผยแพร่ข้อมูลแนวปฏิบัติด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะประเด็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อดำเนินการต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรจัดประชุมหรือเวทีด้านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเก็บรวบรวมข้อมูลความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แห่งชาติและเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการปรับปรุงมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติ ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูล การจัดทำรายงาน และการแลกเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้นผู้เชี่ยวชาญยังเสนอแนะให้ดำเนินการวิจัยเฉพาะกรณี ซึ่งได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวิจัยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากการศึกษาเฉพาะกรณีจะช่วยชี้ให้เห็นถึงการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ดำเนินการในชุมชนที่มีความหลากหลายจำนวนมาก

9.4 การเสริมสร้างศักยภาพ

9.4.1 การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่

การขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของเจ้าหน้าที่ยุติธรรมเป็นอุปสรรคสำคัญในการเพิ่มการใช้งานและการเสริมสร้างศักยภาพกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ผู้ปฏิบัติงานยุติธรรมส่วนใหญ่มีความตระหนักเกี่ยวกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณีพบว่าระดับความรู้เหล่านั้นค่อนข้างผิวเผิน ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ที่สัมภาษณ์ในการศึกษานี้รู้สึกว่าการอบรมที่พวกเขาได้รับค่อนข้างจำกัด การอบรมขณะเริ่มต้นอาชีพหรือที่ได้รับระหว่างการทำงานนั้นไม่เพียงพอ อีกทั้งยังไม่ช่วยเพิ่มทักษะในการปฏิบัติและองค์ความรู้ที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เจ้าหน้าที่ล้วนเสนอแนะให้มีโครงการเสริมสร้างศักยภาพที่จะช่วยยกระดับความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เทคนิคการต่อรอง และการไกล่เกลี่ย ตลอดจนทักษะการสื่อสาร การสัมภาษณ์ และการไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินการไกล่เกลี่ยและการประชุมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ประสบความสำเร็จ ด้วยทักษะเหล่านี้เจ้าหน้าที่จะสามารถช่วยให้ผู้กระทำ ความผิดเข้าใจถึงแรงจูงใจของตัวเองในการก่ออาชญากรรม และช่วยให้ผู้เสียหายพบคำตอบว่าพวกเขาต้องการอะไรสำหรับการชดเชยเยียวยาเพื่อให้สามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์เป้าหมายความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

นอกจากนี้ ยังต้องมีการฝึกอบรมเฉพาะทางเพื่อช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถพัฒนาความรู้และทักษะขั้นสูงที่จำเป็นในการดำเนินการและสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีที่มีผู้เสียหายเป็นเด็ก ผู้กระทำความผิดเป็นเด็กและเยาวชน บุคคลที่มีความเปราะบาง และผู้เสียหายจากอาชญากรรมร้ายแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีโครงการฝึกอบรมและเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นเพื่อผู้ปฏิบัติงานที่ทำหน้าที่ประเมินความเหมาะสมและความพร้อมของผู้เสียหาย รวมถึงผู้กระทำความผิดในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนการประเมินความเสี่ยงสำหรับสำหรับผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดที่อาจได้รับเชิญให้เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในส่วนของเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบบไม่เป็นทางการนั้น บางครั้งพวกเขาเห็นว่าการรับข้อมูลเพิ่มเติมและการเข้าอบรมบางประเภทจะเป็นประโยชน์กับพวกเขาเช่นกัน ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ต้นแบบ “เสนอให้มีการออกแบบและให้คำแนะนำ ข้อมูล และการฝึกอบรมแก่ผู้อยู่ในระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการเพื่อประกันว่าแนวปฏิบัติ การตีความกฎหมาย และการวินิจฉัยของบุคคลเหล่านั้นเป็นไปตามกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสามารถคุ้มครองเด็กจากความรุนแรงในทุกรูปแบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ”⁶³

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานหรือโครงการเพื่อยกระดับความรู้และเพิ่มพูนทักษะแก่เจ้าหน้าที่ยุติธรรมจะต้องประกอบด้วยแนวทางหลากหลายและมีความครอบคลุมรอบด้าน ในส่วนของการดำเนินการในอนาคตเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะต้องย้ำเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมผู้ปฏิบัติงานให้มีทักษะเชิงเทคนิคและองค์ความรู้ด้านกฎหมายที่จำเป็นในการดำเนินการและจัดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีประสิทธิภาพ

⁶³ United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice, A/RES/69/194, 18 ธันวาคม พ.ศ. 2557, art. 28(d).

ควรพัฒนาโครงการฝึกอบรมที่เน้นเป้าหมายไปที่ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา พนักงานคุมประพฤติ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้มีความพร้อมทั้งองค์ความรู้และทักษะ ซึ่งโครงการอบรมดังกล่าวควรอ้างอิงบรรทัดฐานและมาตรฐานสากล รวมทั้งแนวทางปฏิบัติที่ดีจากต่างประเทศ นอกจากนี้ ควรจัดทำแนวทางข้อมูลและอบรมให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการด้วยเช่นกัน เพื่อรับประกันถึงแนวทางปฏิบัติ การตีความทางกฎหมาย และการตัดสินใจต่าง ๆ รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิเด็ก ทั้งนี้ การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้เจ้าหน้าที่ยุติธรรมมีความพร้อมกับการพัฒนาการใหม่ ๆ ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตัวอย่างการฝึกอบรมต่อเนื่อง ได้แก่ การประชุมเพื่อหารือรายกรณี (Case Conference) ระหว่างผู้ปฏิบัติงานในชุมชนหรือหน่วยงานเดียวกันเป็นประจำทุกเดือนเพื่อสร้างพื้นที่สำหรับผู้ปฏิบัติงานในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาการใหม่ ๆ ในการดำเนินงานสุดท้าย ควรมีการจัดอบรมเฉพาะทางขั้นสูงสำหรับผู้ดำเนินการและผู้จัดกระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ต้องทำงานในคดีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความเปราะบางและผู้เสียหายจากอาชญากรรมร้ายแรง รวมทั้งจะต้องมีการฝึกอบรมด้านระเบียบข้อบังคับ ขั้นตอนและเครื่องมือในการประเมิน การคุ้มครองความลับ และการรับประกันความปลอดภัยของผู้เสียหายและผู้เข้าร่วมกระบวนการคนอื่น ๆ นอกจากนี้ ควรมีการมอบประกาศนียบัตรให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมควบคู่ไปกับการกำหนดเกณฑ์และคุณสมบัติของผู้เข้าอบรมเฉพาะทางขั้นสูงด้วย

9.4.2 นโยบายและระเบียบการปฏิบัติงาน

ควรจัดทำนโยบายเชิงองค์กรในการสนับสนุนโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ และควรนำระเบียบข้อบังคับและขั้นตอนการปฏิบัติงานมาใช้เป็นแนวทางและเสริมสร้างศักยภาพแก่เจ้าหน้าที่ ตลอดจนกำหนดภาระงานและความรับผิดชอบที่ชัดเจนของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการให้บริการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นอกจากนี้ ควรผสมผสานปรัชญาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ลงในหลักสูตรสำหรับผู้จัดกระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งรับรองโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2563 ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ยุติธรรมอาวุโสควรเป็นผู้พัฒนานโยบายการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและมีรายละเอียดต่าง ๆ ในการดำเนินงานและบริหารกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในฐานะที่เป็นประเด็นสำคัญเร่งด่วน

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายและหน่วยงานยุติธรรมควรทบทวนนโยบายและระเบียบการดำเนินงานเพื่อประกันว่าหน่วยงานได้ให้แนวทางและการสนับสนุนที่เพียงพอแก่เจ้าหน้าที่ทุกคนที่ทำหน้าที่ด้านการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามภาระหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ระเบียบการต่าง ๆ ควรมีมาตรฐานเดียวกันเพื่อเอื้ออำนวยในการประสานงานและทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน

9.4.3 ยกระดับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร

ควรใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อสนับสนุนการสร้างเครือข่าย การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการเผยแพร่เครื่องมือใหม่ ๆ แก่ผู้ปฏิบัติงานความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนพัฒนาการฝึกอบรมออนไลน์สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยและผู้จัดกระบวนการ เพื่อผู้ปฏิบัติงานและอาสาสมัครให้สามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ควรพัฒนาเว็บไซต์ที่ใช้งานง่ายและเข้าถึงง่ายเพื่อให้ผู้เสียหายที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถรับทราบข้อมูลเพิ่มเติมต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลผ่านวิดีโอ คำนามที่พบบ่อย แบบฟอร์มที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำแนะนำในการเตรียมการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนหรือร้องขอบริการไกล่เกลี่ย ประการสุดท้าย สามารถใช้เทคโนโลยีในการสนับสนุนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในทางอาญาในปัจจุบัน

เห็นได้ชัดว่าการใช้เทคโนโลยีสามารถส่งเสริมให้ผู้เสียหายสามารถเข้าถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้มากขึ้น และแนวทางปฏิบัติความยุติธรรมทางอาญามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิม⁶⁴ ซึ่งภาคส่วนต่าง ๆ ได้พัฒนาการใช้เทคโนโลยีจนมีความก้าวหน้าอันเป็นผลมาจากการลงทุนในระบบระดับข้อพิพาททั้งรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ต้องศึกษาความเป็นไปได้ในการระงับข้อพิพาททางออนไลน์และการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถระงับข้อพิพาทหรือป้องกันไม่ให้เกิดข้อพิพาทขึ้นต่อไป⁶⁵

เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ E (องค์กรแห่งความเป็นเลิศหรือ Excellent Organization) แผนยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2561-2564 ของสำนักงานศาลยุติธรรมซึ่งให้ความสำคัญกับการให้บริการด้านความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ และข้อ 3.1 ของนโยบายของประธานศาลฎีกา พ.ศ. 2562-2563 ซึ่งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการดำเนินงานของศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรมพิจารณาว่าควรสนับสนุนและส่งเสริมการไกล่เกลี่ยออนไลน์เพื่อให้เป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่เหมาะสมทางหนึ่ง นอกจากนี้ การไกล่เกลี่ยออนไลน์ยังสอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่านสู่ศาลยุติธรรมดิจิทัล 2020 (Digital Court 2020 Era -D-Court 2020) ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการตัดสินที่สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม ตลอดจนสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ในบริบทของความพยายามดำเนินการเพื่อรับมือสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 นั้น สำนักงานศาลยุติธรรมได้พัฒนาแนวปฏิบัติสำหรับการไกล่เกลี่ยออนไลน์และได้ขอความร่วมมือจากศาลยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง (ยกเว้นศาลสูง ศาลอาญาคดีทุจริตและคดีประพฤติมิชอบ และศาลเยาวชนและครอบครัว) ให้ดำเนินการตามแนวปฏิบัติเหล่านี้ แนวปฏิบัติสำหรับการไกล่เกลี่ยออนไลน์ประกอบด้วย การไกล่เกลี่ยผ่านช่องทางออนไลน์ 2 วิธี ได้แก่ การประชุมผ่านวิดีโอ/เว็บคอนเฟอร์เรนซ์และผ่านแอปพลิเคชัน LINE โดยการส่งข้อความในการประชุมผ่านวิดีโอ/เว็บคอนเฟอร์เรนซ์ คู่กรณียังต้องเดินทางไปศาลที่มีเขตอำนาจในคดีนั้น

⁶⁴ Susskind, R. (2019), *Online Courts and the Future of Justice*, Oxford: Oxford University Press

⁶⁵ Kalsh, E. & Rabinovich-Einey, O. (2017). *Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes*. Oxford: Oxford University Press.

หรือไปศาลที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในพื้นที่ โดยการประชุมคดีจะจัดขึ้นที่ศาลใดศาลหนึ่งทั้งสองแห่งนี้ผ่านระบบการประชุมทางไกล ส่วนการไกล่เกลี่ยออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน LINE จะดำเนินการออนไลน์ทั้งหมดผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของคู่กรณี ซึ่งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องรักษาความปลอดภัยในการเข้าถึงอุปกรณ์ที่รองรับแอปพลิเคชัน LINE ของตนเองด้วย

โครงการริเริ่มการไกล่เกลี่ยออนไลน์มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยออนไลน์ และเพิ่มการใช้การไกล่เกลี่ยออนไลน์อย่างน้อยร้อยละ 10 ของจำนวนคดีที่มีการไกล่เกลี่ยทั้งหมด รวมทั้งเพิ่มอัตราความสำเร็จของคดีการไกล่เกลี่ยออนไลน์ให้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 80

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากช่องทางการเข้าถึงความยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทตามปกตินั้นถูกจำกัดและมีอุปสรรคขัดขวางมากยิ่งขึ้น จึงจะต้องเปิดช่องทางใหม่ ๆ ในการเข้าถึงความยุติธรรมเนื่องจากข้อกำหนดในการรักษาระยะห่างทางกายภาพ ด้วยเหตุผลด้านสาธารณสุขระบบยุติธรรมจึงได้นำระบบธุรกรรมและการติดต่อทางไกลมาใช้ ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นระบบที่ไม่สามารถใช้ได้หรือเป็นไปไม่ได้ ศาลกำหนดให้มีระบบออนไลน์ ได้แก่ การยื่นคำฟ้อง การยื่นเอกสาร การลงทะเบียน ตลอดจนการกำหนดวันนัดออนไลน์ การให้คำปรึกษาทางกฎหมายทางไกล การสืบพยานออนไลน์ การไกล่เกลี่ยทางไกล รวมทั้งการพิจารณาคดีโดยไม่ต้องมาศาล การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้บริการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นเรื่องที่ไม่ต้องรออีกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินการไกล่เกลี่ยออนไลน์จะต้องมีการติดตามและตรวจสอบล่วงหน้าอย่างรอบคอบเป็นเวลาหลายเดือน เพื่อวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่ดีและตัดสินใจว่าจะใช้ช่องทางใหม่ในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างไรเพื่อรับประกันถึงกระบวนการระงับข้อพิพาทที่เป็นธรรม รวดเร็ว และผู้เสียหายจากอาชญากรรมสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม ตลอดจนสอดคล้องกับคุณค่าดั้งเดิมของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และเป้าหมายสูงสุดในการเพิ่มการเข้าถึง รวมถึงความพึงพอใจต่อกระบวนการของผู้เสียหาย

9.4.4 ความร่วมมือและการช่วยเหลือระหว่างประเทศ

แม้การศึกษาในปัจจุบันมุ่งความสำคัญไปที่การเสริมสร้างศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถดำเนินการและพัฒนาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น แต่กระบวนการเรียนรู้ควรมุ่งไปสู่ความร่วมมือและการช่วยเหลือระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมความตระหนักและการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และภูมิภาคอื่น ๆ ให้กว้างขวาง

ยิ่งขึ้น ในบริบทของการปฏิรูปความยุติธรรมนั้น ความร่วมมือกับองค์กรระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ เพื่อยกระดับศักยภาพของประเทศในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งไม่เพียงแต่ความร่วมมือระหว่างประเทศจะช่วยแก้ปัญหาช่องว่างระหว่างบรรทัดฐานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายในประเทศกับมาตรฐานสากลเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้นานาชาติสนใจลักษณะเฉพาะและแนวทางปฏิบัติที่ดีด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้ภายในประเทศ ตลอดจนเสริมสร้างความเป็นไปได้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาเปรียบเทียบ การเพิ่มความร่วมมือและการประสานงานระหว่างประเทศด้านการพัฒนาศักยภาพแก่ผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่นจะช่วยยกระดับขีดความสามารถในการแก้ปัญหาความท้าทายร่วมกัน ตลอดจนเปิดโอกาสในการพัฒนาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อไปในอนาคต รวมทั้งช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความพร้อมด้วยทักษะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ได้รับการยอมรับในชุมชนนานาชาติ ทั้งนี้ควรเสริมสร้างความแข็งแกร่งและยกระดับการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภายใต้องค์การสหประชาชาติและองค์กรในภูมิภาค เช่น สำนักเลขาธิการอาเซียน แนวทางและมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และใช้แนวทางปฏิบัติที่ดีจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อหนุนเสริมการปฏิบัติตามกรอบการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติในระดับพื้นที่

สำหรับภูมิภาคอาเซียนนั้น กิจกรรมเชิงโครงการที่มีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่เพียงแต่หนุนเสริมการทำงานซึ่งเชื่อมร้อยประเด็นระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมและสิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมธรรมาภิบาลและการเคารพซึ่งกันและกันตามที่ระบุไว้ในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งการป้องกัน เพื่อมุ่งสู่สังคมที่มีสันติสุข ไม่แบ่งแยก มีภูมิคุ้มกัน สุขภาพดี และมีความกลมเกลียว (ASEAN Declaration on Culture of Prevention for a Peaceful, Inclusive, Resilient, Healthy and Harmonious Society)⁶⁶ ซึ่งเวทีที่เพิ่งจัดขึ้นไม่นานมานี้ ได้แก่ การประชุมอาเซียนว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา (The ASEAN Conference on Crime Prevention and Criminal Justice : ACCPCJ) ภายใต้การประชุมเจ้าหน้าที่ด้านกฎหมายอาวุโสของอาเซียน (ASEAN Senior Law Officials Meeting : ASLOM) ได้หารือถึงอาชญากรรมข้ามชาติ ภาคสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นกลไกส่งเสริมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ผ่านการสร้างความตระหนักและกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพได้เป็นอย่างดี

⁶⁶ ASEAN Declaration on Culture of Prevention for a Peaceful, Inclusive, Resilient, Healthy and Harmonious Society, https://asean.org/wp-content/uploads/2017/11/9.-ADOPTION_12-NOV-ASCC-Endorsed-Culture-of-Prevention-Declaration_CLEAN.pdf, 9 กันยายน 2562.

ข้อเสนอแนะ

ควรส่งเสริมการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความร่วมมือกับหน่วยงานองค์การสหประชาชาติและองค์กรระดับภูมิภาค ได้แก่ สำนักเลขาธิการอาเซียน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อ (1) ใช้มาตรฐานและบรรทัดฐานระหว่างประเทศและภูมิภาค ด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และ/หรือหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชนในบริบทที่กว้างขึ้นให้เป็นประโยชน์ (2) แลกเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติที่ดีและบทเรียนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพ และท้ายที่สุด (3) ดำเนินการให้แนวทางปฏิบัติที่ดีดังกล่าวเป็นแนวทางกระแสหลัก ในโครงการเสริมสร้างขีดความสามารถ/ฝึกอบรมที่ครอบคลุมรอบด้านต่อไป

9.5 การระดมทุนเชิงยุทธศาสตร์

การขาดแคลนทรัพยากรในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีประสิทธิภาพยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ ยังไม่มีการลงทุนมากนักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การพัฒนานโยบายและเครื่องมือ การทดลองแนวทางใหม่ ๆ การรวบรวมข้อมูล และการศึกษาวิจัย

การให้คำปรึกษาและการวิจัยจะช่วยวิเคราะห์และจำแนกลำดับความสำคัญในการลงทุนด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเชิงยุทธศาสตร์ นอกเหนือจากนั้น การรณรงค์ด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถช่วยรับประกันว่าจะมีการพิจารณาและสื่อสารไปยังผู้มีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรที่จำเป็นอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การจัดสรรทรัพยากรมีช่องว่าง ดังต่อไปนี้

- งบประมาณที่จัดสรรให้แก่หน่วยงานความยุติธรรมทางอาญาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายแก่ผู้เสียหายที่เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (เช่น ค่าเดินทาง ค่าธรรมเนียม การดำเนินการ เป็นต้น)
- งบประมาณสำหรับการฝึกอบรมและกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพอื่น ๆ
- บุคลากรที่รับผิดชอบด้านการติดตามผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งจะต้องติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อรับประกันการปฏิบัติตามข้อตกลง

- ทรัพยากรด้านเทคโนโลยีที่จะช่วยสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานในการติดตามผ่านเครื่องมือหรือการประชุมผ่านระบบวิดีโอทัศนทางไกล ตลอดจนการยกระดับแนวทางการเก็บและรวบรวมข้อมูล
- งบประมาณเพื่อการวิจัย การรวบรวมข้อมูล การติดตามโครงการ และการทดลอง

9.5.1 กลไกการจัดสรรงบประมาณ

ควรมีการสำรวจการจัดตั้งกลไกการจัดสรรงบประมาณส่วนกลางเพื่อสนับสนุนการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ในการดำเนินการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตัวอย่างเช่น การบัญญัติกฎหมายเพื่อจัดตั้งกองทุนแห่งชาติโดยหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ สามารถเข้าถึงการรับการสนับสนุนงบประมาณได้ ดอกเบี้ยสะสมจากทรัพย์สินที่ยึดมาจากอาชญากรรมภายใต้การบริหารของกระทรวงยุติธรรมสามารถใช้เป็นทรัพยากรทางการเงินสำคัญหลักของกลไกใหม่ข้างต้น การลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลไกการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวอาจรวมไปถึงการฝึกอบรม ข้อมูลด้านกฎหมายแก่สาธารณะ โครงการสนับสนุนและส่งเสริมผู้เสียหาย โครงการสาริต โครงการส่งเสริมศักยภาพ การศึกษาวิจัย ตลอดจนแผนงานติดตามและประเมินผล

นอกจากนั้น อาจสำรวจความเป็นไปได้ในการแก้ไขข้อบังคับและอำนาจของกลไกการจัดสรรงบประมาณที่มีอยู่เพื่อให้สามารถสนับสนุนโครงการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ ตัวอย่างเช่น กองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 และกองทุนค่าตอบแทนผู้เสียหายภายใต้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งยังไม่ได้ผนวกโครงการด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ในระเบียบและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่ดำเนินการ

ข้อเสนอแนะ

รัฐบาลควรพิจารณาจัดตั้งกลไกการระดมทุนระดับชาติเพื่อสนับสนุนการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์สำหรับการดำเนินการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญาต่อไป หรืออย่างน้อยที่สุดควรพิจารณาขยายขอบเขตและระเบียบข้อบังคับของกลไกการจัดสรรงบประมาณที่มีอยู่เพื่อให้ครอบคลุมการสนับสนุนโครงการและความริเริ่มด้านความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ภาคผนวก

ตารางกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ภาคผนวก

ตารางกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (การแปลแบบไม่เป็นทางการ)

ประมวลกฎหมาย

	ประมวลกฎหมายอาญา	หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
<p>มาตรา 56</p>	<p>ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกหรือปรับ และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะลงโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามหรือลงโทษปรับ ถ้าปรากฏว่าผู้นั้น :</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ไม่เคยรับโทษจำคุกมาก่อน หรือ (2) เคยรับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ หรือเป็นโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือ (3) เคยรับโทษจำคุกมาก่อน แต่พ้นโทษจำคุกมาแล้วเกินกว่าห้าปี แล้วมากระทำความผิดอีก โดยความผิดในครั้งหลังเป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ <p>และเมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประพฤติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัยอาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือความรู้สึกความผิด และพยายามบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้น หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ ไม่ว่าจะเป็นโทษจำคุกหรือปรับอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่าง เพื่อให้โอกาสกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนดแต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติดังกล่าวด้วยหรือไม่ก็ได้</p> <p>เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติดังกล่าวของผู้กระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง ศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อตามควรแก่กรณีได้ ดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานที่ศาลระบุไว้เป็นครั้งคราว เพื่อเจ้าพนักงานจะได้สอบถาม แนะนำ ช่วยเหลือ หรือตักเตือนตามที่เห็นสมควรในเรื่องความประพฤติและการประกอบอาชีพ หรือจัดให้กระทำการกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ (2) ให้ฝึกหัดหรือทำงานอาชีพอันเป็นกิจจะลักษณะ (3) ให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือการประพฤติได้อันอาจนำไปสู่การกระทำความผิดในทำนองเดียวกันอีก (4) ให้ไปรับการบำบัดรักษาทางการแพทย์ให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด (5) ให้เข้ารับการฝึกอบรม ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด (6) ให้งดใช้คำสั่งใหม่ทดแทน หรือเยียวยาความเสียหายโดยวิธีอื่นให้แก่ผู้เสียหาย ตามที่ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายตกลงกัน (7) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนด เพื่อแก้ไขฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิด กระทำหรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิด กระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดขึ้นอีก หรือเงื่อนไขในการเยียวยาผู้เสียหายตามที่เห็นสมควร 	ศาล

ภาคผนวก

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
มาตรา 172	ในการสืบพยาน เมื่อได้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุฐานะ สุขภาพอนามัย ภาวะแห่งจิตของพยาน หรือความเกรงกลัวที่พยานมีต่อจำเลยแล้ว จะดำเนินการโดยไม่ให้พยานเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยก็ได้ อาจกระทำโดยการ ใช้โทรศัพท์วงจรปิด สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือวิธีอื่นตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา และจะให้ ลอบถามผ่านนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลอื่นที่พยานไว้วางใจด้วยก็ได้	ศาล
มาตรา 15	วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้	ศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
มาตรา 20	ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือ ประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น	ศาล
มาตรา 20 ทวิ	ศาลอาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอม เพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ ประนีประนอมกัน	ศาล
มาตรา 39	เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความที่เกี่ยวข้องร้องขอ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนการนั่งพิจารณาคดีไปจนกว่าจะได้ มีการพิพากษาหรือชี้ขาดในข้อนั้น ๆ แล้วหรือภายในระยะเวลาใด ๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรก็ได้	ศาลหรือ หน่วยงานอื่น ๆ ในระบบยุติธรรม

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติ

	พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553	หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
มาตรา 86	<p>ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิใช่หรือมิใช่คดีตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหาการศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว</p> <p>หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติและหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้มีบิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือผู้แทนองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย ปฏิบัติด้วยก็ได้ ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชย ความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายด้วย หากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย</p> <p>เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจตามวรรคหนึ่งแล้ว หากมีข้อสงสัยอาจสอบถามผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ถ้าพนักงานอัยการไม่เห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้สั่งแก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหรือสั่งดำเนินคดีต่อไป และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้พนักงานสอบสวนและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ หากพนักงานอัยการเห็นว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนแล้ว เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าวและให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวได้ทันที พร้อมทั้งให้รายงานให้ศาลทราบ ทั้งนี้ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย</p>	สถานพินิจและ คุ้มครองเด็กและ เยาวชน, อัยการ

ภาคผนวก

<p>มาตรา 90</p>	<p>เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนส่วนนี้ในภายหลังและผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเป็นสมควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควรหากนำวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติ แล้วเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่ที่ศาลมีคำสั่ง หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ดำเนินการตามนั้นและให้มีคำสั่งจำหน่ายคดีไว้ชั่วคราวหากศาลไม่เห็นชอบให้ดำเนินการระบวนพิจารณาต่อไป</p>	<p>สถานพินิจและ คุ้มครองเด็กและ เยาวชน, อัยการ, ศาล</p>
<p>มาตรา 132</p>	<p>ในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษาหรือบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วยร้องขอ เมื่อศาลสอบถามผู้เสียหายแล้วศาลอาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวแล้วมอบตัวจำเลยให้บุคคลดังกล่าวโดยไม่มีประกัน หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้ โดยกำหนดเงื่อนไข เช่น ให้จำเลยรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติหรือเจ้าพนักงานอื่นหรือบุคคลใดหรือองค์กรด้านเด็กเข้ารับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรับคำปรึกษาแนะนำ เข้าร่วมกิจกรรมบำบัดหรือกิจกรรมทางเลือก หรือให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกว่าจำเลยนั้นมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์ ในกรณี ศาลมีอำนาจสั่งให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วยเข้าร่วมกิจกรรม หรือรับคำปรึกษาแนะนำด้วยก็ได้</p> <p>ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยไม่สมควรใช้วิธีการตามวรรคหนึ่ง ศาลจะส่งตัวจำเลยไปยังสถานพินิจหรือสถานที่อื่นที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายและตามที่ศาลเห็นสมควรที่ยินยอมรับตัวจำเลยไว้ดูแลชั่วคราวหรือจะให้ใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้ แต่ต้องไม่เกินกว่าจำเลยนั้นมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์</p> <p>หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการสั่งตามวรรคหนึ่ง ตลอดจนวิธีการประเมินสภาพปัญหาการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู การเตรียมความพร้อมเพื่อมอบตัวจำเลยให้บิดา มารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วยให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา</p>	<p>ศาล</p>

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
มาตรา 21	<p>ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประสงค์จะให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้ยื่นคำร้องต่อหน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสอบถามความสมัครใจของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งที่จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำหน่ายคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นและแจ้งให้คู่กรณีผู้ยื่นคำร้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาททราบ</p> <p>ในกรณีที่คู่กรณีมากกว่าสองฝ่ายและคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้สามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีที่สมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้</p> <p>การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รายละเอียดของคำร้อง และระยะเวลาในการพิจารณาคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประกาศกำหนด</p>	กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
มาตรา 35	<p>การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาให้กระทำได้ในกรณี ดังต่อไปนี้</p> <p>(1) ความผิดอันยอมความได้</p> <p>(2) ความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญาและความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา</p> <p>การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามวรรคหนึ่ง เมื่อคู่กรณีทำข้อตกลงระงับข้อพิพาททางอาญากันแล้วให้ถือว่าสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับเฉพาะคู่กรณีซึ่งทำข้อตกลงดังกล่าว</p>	หน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการไกล่เกลี่ย, ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีใบอนุญาต
มาตรา 36	<p>ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา หากคดีอยู่ในระหว่างการสอบสวน หรือพิจารณาคดีของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้ว ให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพซึ่งมีหน้าที่และอำนาจกำกับดูแลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนแจ้งให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้วแต่กรณีทราบ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลอาจรื้อการสอบสวน การสั่งคดี การพิจารณาคดีหรือการพิพากษาคดีแล้วแต่กรณีไว้ก่อนจนกว่าจะรู้ผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ได้</p> <p>เมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาลิ้นสุดลงให้หน่วยงานซึ่งดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแจ้งผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลทราบ ในกรณีที่คู่กรณีตกลงระงับข้อพิพาททางอาญากันได้ ให้ส่งสำเนานับที่ข้อตกลงดังกล่าวไปด้วย</p> <p>ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาไม่เป็นผล ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลสอบสวน สั่งคดี หรือพิจารณาคดีพิพากษาคดีต่อไป</p>	กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, หน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการไกล่เกลี่ย, ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีใบอนุญาต, พนักงานสอบสวน, อัยการ, ศาล

ภาคผนวก

<p>มาตรา 41</p>	<p>การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนให้กระทำได้ในคดีความผิด ดังต่อไปนี้</p> <p>(1) คดีความผิดอันยอมความได้</p> <p>(2) คดีความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และ มาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญาและความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา</p> <p>(3) ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้</p>	<p>พนักงานสอบสวน</p>
<p>มาตรา 42</p>	<p>คดีความผิดตามมาตรา 41 (3) ต้องเป็นกรณีนี้</p> <p>(1) ผู้ต้องหาไม่เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ ซึ่งในระยะเวลาเกินสามปีนับแต่มีคำสั่งยุติคดี และ</p> <p>(2) ผู้ต้องหาไม่อยู่ระหว่างต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหรือพ้นโทษมาแล้วเกินกว่าห้าปี เว้นแต่เป็นคดีความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท คดีความผิดลหุโทษ หรือคดีความผิดที่ผู้ต้องหาได้กระทำในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี</p>	<p>พนักงานสอบสวน</p>
<p>มาตรา 43</p>	<p>คดีที่อาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาได้ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้กรณีทราบในโอกาสแรกว่ามีสิทธิยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา</p>	<p>พนักงานสอบสวน</p>
<p>มาตรา 44</p>	<p>เมื่อผู้กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจและประสงค์จะเข้าส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และคดีนั้นมิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล ให้ผู้กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอ หากพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำความผิดไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา</p> <p>การยื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา การพิจารณาและระยะเวลาการสั่งคำร้อง และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามความในหมวดนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ตามระเบียบที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงมหาดไทย หรือปลัดกระทรวงยุติธรรม หรืออธิบดีที่อัยการสูงสุดกำหนด แล้วแต่กรณี</p>	<p>พนักงานสอบสวน</p>

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2562		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
มาตรา 66/2	<p>ศาลปกครองมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง ดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) คดีพิพาทเกี่ยวกับหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเลขต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร (2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (3) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง (4) คดีพิพาทอื่นตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด <p>ในกรณีที่มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามวรรคหนึ่งเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกี่ยวกับเงินหรือทรัพย์สิน คณะรัฐมนตรีอาจกำหนดหลักเกณฑ์ให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นคู่กรณีต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลังหรือหน่วยงานที่มีอำนาจกำกับดูแลตามกฎหมายด้วยก็ได้</p>	ศาลปกครอง
มาตรา 66/3	<p>ห้ามมิให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกรณีที่มีลักษณะ ดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นการฝ่าฝืนหรือต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย (2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (3) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีผลกระทบต่อสถานะของบุคคลหรือมีผลกระทบต่อความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะ (4) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีผลกระทบต่อการบังคับใช้กฎหมาย (5) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่อยู่นอกเหนือสิทธิ อำนาจหน้าที่ หรือความสามารถของคู่กรณี (6) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทตามมาตรา 11 (1) (7) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกี่ยวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทที่กฎหมายกำหนดให้ฟ้องคดีต่อศาลปกครองสูงสุด (8) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีลักษณะอื่นตามที่กำหนดในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 	ศาลปกครอง

ภาคผนวก

<p>มาตรา 66/4</p>	<p>ในเวลาใด ๆ นับแต่มีการฟ้องคดีต่อศาลปกครองจนถึงวันสิ้นสุดการแสวงหาข้อเท็จจริง คู่กรณีอาจร่วมกันยื่นคำขอต่อศาลเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจยื่นคำขอและคู่กรณีฝ่ายอื่นตกลงให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในกรณีเช่นนี้ถ้าองค์คณะพิจารณาพิพากษาเห็นสมควรและประธานศาลปกครองสูงสุดหรืออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นแล้วแต่กรณี เห็นชอบให้ศาลดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีนั้นได้ สำหรับคู่กรณีที่ไม่ได้ตกลงให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศาลอาจดำเนินการระงับพิจารณาต่อไปได้</p> <p>เมื่อองค์คณะพิจารณาพิพากษาเห็นสมควรให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคู่กรณียินยอมให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ให้ประธานศาลปกครองสูงสุดหรืออธิบดีศาลปกครองชั้นต้นแล้วแต่กรณี แต่งตั้งบุคลากรศาลปกครองซึ่งไม่มีหน้าที่รับผิดชอบคดีในสำนวนคดีนั้นปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความรู้ ความเชี่ยวชาญ และความเหมาะสมของบุคลากรศาลปกครองผู้นั้น</p>	<p>ศาลปกครอง</p>
-------------------	--	------------------

<p>พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม</p>		<p>หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ให้กฎหมาย</p>
<p>มาตรา 61/1</p>	<p>ให้อำเภอมีอำนาจหน้าที่ภายในเขตอำเภอ ดังต่อไปนี้</p> <p>(4) ไกล่เกลี่ยหรือจัดให้มีการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมตามมาตรา 61/2 และมาตรา 61/3</p>	<p>ที่ว่าการอำเภอ</p>
<p>มาตรา 61/2</p>	<p>ในอำเภอหนึ่งให้มีคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทของประชาชนที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอ ในเรื่องพิพาททางแพ่งเกี่ยวกับที่ดิน มรดก และข้อพิพาททางแพ่งอื่นที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสองแสนบาทหรือมากกว่านั้น ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา</p> <p>ให้นายอำเภอโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจังหวัดจัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท โดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์เหมาะสมกับการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท</p> <p>เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นและคู่พิพาทตกลงยินยอมให้ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายเลือกบุคคลจากบัญชีรายชื่อตามวรรคสองฝ่ายละหนึ่งคน และให้นายอำเภอ พนักงานอัยการประจำจังหวัด หรือ ปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมายคนหนึ่งเป็นประธาน เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท</p> <p>ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทมีอำนาจหน้าที่รับฟังข้อพิพาทโดยตรงจากคู่พิพาท และดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดข้อตกลงยินยอมร่วมกันระหว่างคู่พิพาทโดยเร็ว ถ้าคู่พิพาททั้งสองฝ่ายตกลงกันได้ ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างคู่พิพาท และให้ถือเอาข้อตกลงตามสัญญาประนีประนอมยอมความมีผลผูกพันคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ในกรณีที่คู่พิพาทไม่อาจตกลงกันได้ ให้คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทส่งจำหน่ายข้อพิพาทนั้น</p>	<p>ที่ว่าการอำเภอ</p>

ภาคผนวก

	<p>ข้อตกลงตามวรรคสี่ให้มีผลเช่นเดียวกับคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการ หลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำบัญชี การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ตลอดจนค่าตอบแทนของคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง</p> <p>ในกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการ และให้พนักงานอัยการดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำสั่งบังคับให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวโดยให้นำกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับโดยอนุโลม</p> <p>เมื่อคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทได้รับข้อพิพาทไว้พิจารณา ให้อายุความในการฟ้องร้องคดีระงับเหตุลงนับแต่วันที่ยื่นข้อพิพาทจนถึงวันที่คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทสั่งจำหน่ายข้อพิพาทหรือวันที่คู่พิพาททำสัญญาประนีประนอมยอมความกันแล้วแต่กรณี</p> <p>ความในมาตรานี้ให้ใช้กับเขตของกรุงเทพมหานครด้วยโดยอนุโลม</p>	
<p>มาตรา 61/3</p>	<p>บรรดาความผิดที่มีโทษทางอาญาที่เกิดขึ้นในเขตอำนาจใดหากเป็นความผิดอันยอมความได้และมีไซเป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ ถ้าผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมหรือแสดงความจำนงให้นายอำเภอของอำเภอนั้น หรือปลัดอำเภอที่นายอำเภอดังกล่าวมอบหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามควรแก่กรณี และเมื่อผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอมเป็นหนังสือตามที่ไกล่เกลี่ยและปฏิบัติตามคำไกล่เกลี่ยดังกล่าวแล้วให้คดีอาญาเป็นอันเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา</p> <p>ในกรณีที่มีผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหาไม่ยินยอมตามที่ไกล่เกลี่ยให้จำหน่ายข้อพิพาทนั้น แต่เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้เสียหายจะไปดำเนินคดีต่อไป อายุความการร้องทุกข์ตามประมวลกฎหมายอาญาให้เริ่มนับแต่วันที่จำหน่ายข้อพิพาท</p> <p>หลักเกณฑ์และวิธีการในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง</p>	<p>ที่ว่าการอำเภอ</p>

พระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
<p>มาตรา 36</p>	<p>เพื่อประโยชน์ในการคุมประพฤติ ให้สำนักงานคุมประพฤติมีหน้าที่ดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์</p> <p>การดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการดำเนินการที่ให้ความสำคัญกับการบรรเทาผลร้ายหรือการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากกรกระทำผิด โดยการระงับให้เยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายและชุมชน การสร้างความสำนึกและความรับผิดชอบในการกระทำของตน และการให้ผู้เสียหาย ผู้ถูกสืบเสาะและพินิจ ผู้ถูกคุมความประพฤติ และสมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมได้ร่วมกันหาวิธีการในการแก้ไขปัญหา</p>	<p>กรมคุมประพฤติ</p>

ภาคผนวก

กฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ

ระเบียบคณะกรรมการบริหารตุลาการว่าด้วย การไกล่เกลี่ยในคดีอาญา พ.ศ. 2560		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
ข้อ 4	ให้สิทธิผู้เสียหายเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในลักษณะเดียวกับการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด เนื่องจากประเภทของคดีมีข้อจำกัด ระเบียบฯ อนุญาตให้มีการไกล่เกลี่ยเฉพาะความผิดชั้นยอมความได้และคดีที่โจทก์และจำเลยเป็นพลเรือน	ศาล
ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและ ประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ พ.ศ. 2555		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
ข้อ 6	การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท พนักงานอัยการเจ้าของเรื่องจะต้องกระทำด้วยความเที่ยงธรรมและเป็นกลาง และต้องไม่กระทำการใดเพื่อเป็นการรังใจ ให้อำนาจ สัญญา ทุจริต หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น เพื่อให้คู่กรณียินยอมในการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท	อัยการ
ข้อ 7	ในกรุงเทพมหานครการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในความผิดต่อส่วนตัวให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทำงานกฎหมาย ส่วนในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ให้สำนักงานอัยการจังหวัดในท้องที่ที่พนักงานสอบสวนส่งสำนวนมีหน้าที่รับผิดชอบ สำหรับการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคดีอาญาในความผิดต่อส่วนตัวที่พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่รับผิดชอบส่งสำนวนมาให้สำนักงานอัยการคดีศาลแขวงหรือสำนักงานอัยการคดีเยาวชนและครอบครัวจังหวัดที่มีท้องที่เดียวกันกับสำนักงานอัยการจังหวัดที่ตั้งอยู่ ณ ตัวจังหวัด หรือสำนักงานอัยการจังหวัดที่ตั้งอยู่ ณ ตัวอำเภอใด ให้สำนักงานอัยการจังหวัดที่ตั้งอยู่ ณ ตัวจังหวัด หรือสำนักงานอัยการจังหวัดที่ตั้งอยู่ ณ ตัวอำเภอนั้น แล้วแต่กรณีเป็นผู้รับผิดชอบ	อัยการ
ข้อ 9	คดีอาญาในความผิดต่อส่วนตัวที่พนักงานอัยการจะดำเนินการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทต้องไม่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ (1) คดีที่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าการกระทำความผิดของผู้ต้องหาเป็นการประกอบอาชญากรรมเป็นอาชีพหรือเป็นผู้กระทำความผิดติดนิสัย (2) คดีที่มีข้อเท็จจริงเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าพนักงานอัยการจะต้องมีคำสั่งยุติการดำเนินคดีเพราะเหตุอื่น (3) เป็นความผิดต่อส่วนตัว (ความผิดชั้นยอมความได้) ซึ่งผู้เสียหายได้รับอันตรายโดยตรง	อัยการ
ข้อ 13	คู่กรณีมีสิทธิให้บุคคลซึ่งตนไว้วางใจเข้ารับฟังได้ ฝ่ายละไม่เกินสองคน	อัยการ

ภาคผนวก

ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการประสานงานการไกล่เกลี่ย และประนอมข้อพิพาท พ.ศ. 2553		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
ข้อ 4	กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจัดให้มีศูนย์ประสานงานการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อเป็นหน่วยงานดำเนินงานเกี่ยวกับการประสานงานการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท ภายใต้กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	กรมคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ

ระเบียบกรมคุมประพฤติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการ ดำเนินการเพื่อสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ พ.ศ. 2560		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
ข้อ 13	<p>ข้อ 13 ให้ผู้ประสานงานดำเนินการประชุม ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้เสียหายพูดถึงความรู้สึกและความเสียหายที่ได้รับ จากการกระทำผิดทั้งทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนความต้องการในการ เยียวยาหรือทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น (2) ให้ผู้กระทำผิดและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำผิดพูดถึงสาเหตุ แรงจูงใจ ความรู้สึกนึกคิดในการกระทำผิด รวมทั้งเสนอวิธีการเยียวยา ชดเชย ทดแทน หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น (3) ให้ทั้งสองฝ่ายหาข้อตกลงร่วมกันในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น (4) ในกรณีที่สามารทำข้อตกลงร่วมกันได้ ให้ผู้ประสานงานจัดทำบันทึกข้อตกลงให้ทั้งสองฝ่ายลงลายมือชื่อ แล้วสำเนาอบให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ต้นฉบับเก็บไว้เป็นหลักฐานในสำนวนคดี (5) ในกรณีที่ไม่สามารถทำข้อตกลงได้ ให้ผู้ประสานงานยุติการประชุมและปิดประชุม <p>ทั้งนี้ การประชุมประสานสัมพันธ์ภาพจนสามารถบรรลุถึงการทำข้อตกลงร่วมกันนั้นอาจจำเป็นต้อง ดำเนินการจัดการประชุมมากกว่า 1 ครั้ง ก็ได้</p>	กรมคุมประพฤติ

ภาคผนวก

ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562		หน่วยงานรับผิดชอบ/ หน่วยงานบังคับ ใช้กฎหมาย
ข้อ 12	ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนมีภารกิจ ดังนี้ (1) รับคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (2) ดำเนินงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (3) ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	กรมคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทภาค ประชาชน
ข้อ 13	ประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่าห้าคนรวมตัวกันเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนเพื่อดำเนินการ เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยยื่นคำขอ ขึ้นทะเบียนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	ชุมชน กรมคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ
ข้อ 40	บุคคลที่ประสงค์จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ยื่นคำร้องโดยทำเป็นหนังสือต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีสำเนา หรือสถานที่เกิดข้อพิพาท หรือตามที่อยู่คนละกลางกัน หรือทางไปรษณีย์ อิเล็กทรอนิกส์ หรือช่องทางอื่นที่นายทะเบียนกำหนดและให้ออกใบรับคำขอไว้เป็นหลักฐาน ข้อพิพาทที่ขอให้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้แก่ (1) ข้อพิพาททางแพ่งที่ไกล่เกลี่ยได้ตามระเบียบนี้ ได้แก่ ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับ กรรมสิทธิ์ ข้อพิพาทระหว่างทายาทเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก ข้อพิพาทอื่นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และข้อพิพาทอื่นที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา เว้นแต่ข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวข้องด้วยสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว หรือกรรมสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ ไม่สามารถกระทำได้ หรือ (2) ข้อพิพาททางอาญาที่ไกล่เกลี่ยได้ตามระเบียบนี้ ได้แก่ ความผิดอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษตาม มาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวล กฎหมายอาญาและความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวม ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา	กรมคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทภาค ประชาชน

ภาคผนวก

<p>ข้อ 46</p>	<p>ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ให้ตรวจสอบข้อพิพาทในคดีอาญานั้นด้วยว่าหากคดีอยู่ในระหว่างการสอบสวนหรือพิจารณาตัดสินของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้วให้ประธานคณะทำงานหรือบุคคลที่นายทะเบียนมอบหมายแจ้งให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้วแต่กรณีทราบ</p> <p>เมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามวรรคหนึ่งสิ้นสุดลง ให้ประธานคณะทำงานหรือบุคคลที่นายทะเบียนมอบหมายแจ้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้วแต่กรณีทราบ ในกรณีที่คู่กรณีตกลงระงับข้อพิพาททางอาญากันได้ให้ส่งสำเนาบันทึกรายข้อตกลงดังกล่าวไปด้วย</p>	<p>กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน</p>
<p>ข้อ 47</p>	<p>การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและให้แล้วเสร็จโดยเร็ว โดยผู้ไกล่เกลี่ยอาจตกลงกับคู่กรณีเพื่อกำหนดกรอบระยะเวลาและแผนการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยก็ได้</p> <p>ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยสอบถามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อพิพาท ความประสงค์ของคู่กรณีที่จะระงับข้อพิพาทและข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้ว ให้ผู้ไกล่เกลี่ยอธิบายให้คู่กรณีเข้าใจซึ่งกันและกันหรือผ่อนปรนเข้าหากันอันนำไปสู่การตกลงระงับข้อพิพาทกันได้</p>	<p>กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน</p>
<p>ข้อ 48</p>	<p>ผู้ไกล่เกลี่ยต้องดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่อหน้าคู่กรณีทุกฝ่าย เว้นแต่เพื่อประโยชน์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในบางสถานการณ์ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทลับหลังคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ได้ แต่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแจ้งถึงการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นให้คู่กรณีฝ่ายที่มีได้เข้าร่วมทราบด้วย ทั้งนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจอนุญาตให้ทนายความหรือที่ปรึกษาของคู่กรณีหรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยก็ได้</p> <p>ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คู่กรณีมีสิทธิเจรจาเพื่อหาทางออกร่วมกันได้โดยอิสระ ทั้งนี้ ข้อตกลงที่เกิดขึ้นต้องไม่เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมายเป็นพันวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน</p>	<p>กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน</p>

ภาคผนวก

<p>ข้อ 49</p>	<p>เมื่อคู่กรณีได้มีข้อตกลงเป็นประการใดแล้ว ให้ผู้ไกล่เกลี่ยบันทึกข้อตกลงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือจัดให้มีการบันทึกข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยให้คู่กรณีและผู้ไกล่เกลี่ยลงลายมือชื่อไว้บันทึกข้อตกลงตามวรรคหนึ่ง อย่างน้อยต้องมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้</p> <p>(1) ชื่อและที่อยู่ของคู่กรณี</p> <p>(2) ข้อพิพาทตามกฎหมาย</p> <p>(3) ความสมัครใจเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท</p> <p>(4)สาระสำคัญของข้อตกลงอันเป็นผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น การชดใช้เยียวยาความเสียหาย เงินที่คู่กรณีต้องปฏิบัติหรือคงเว้นปฏิบัติ ระยะเวลาดำเนินการ หรือข้อตกลงไม่คิดใจที่จะรับการชดใช้เยียวยาความเสียหาย</p>	<p>กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน</p>
<p>ข้อ 53</p>	<p>เมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่งเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทแล้ว แต่คู่กรณีฝ่ายที่ถูกเรียกร้องนั้นไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงระงับข้อพิพาท คู่กรณีฝ่ายที่เรียกร้องอาจยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อให้บังคับตามข้อตกลงระงับข้อพิพาทได้</p>	<p>กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน</p>

ความยุติธรรมเพื่อความกลมเกลียว : แนวทางของประเทศไทยเพื่อนำไปสู่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
ลิขสิทธิ์ : สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)
ไม่อนุญาตให้ทำการผลิตซ้ำเอกสารฉบับนี้หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเอกสารฉบับนี้
โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้จัดพิมพ์

ผู้จัดพิมพ์ : สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)
อาคารจีพีเอฟ ตึก บี ชั้น 15-16 ถนนวิทญู ปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร 10500 ประเทศไทย
อีเมล : info@tijthailand.org
www.tijthailand.org

ฉบับพิมพ์ครั้งแรก 2565

ออกแบบโดย : บริษัท คอม ฮาร์ด โปรดักชั่น จำกัด

พิมพ์โดย : บริษัท โบลด์ไอเดียส์ จำกัด

ISBN : 978-616-93442-6-1

9 786169 344261

